Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

2det Oplag

Knud Bokkenheuser

Christianshavn

H. HAGERUPS FORLAG · KØBENHAVN

KNUD BOKKENHEUSER

CHRISTIANSHAVN

2DET OPLAG

H. HAGERUPS FORLAG - KØBENHAVN
1 9 1 9

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI. KBHVN.

FORTALE

Efter at jeg igennem 12 Aar har gennemvandret det gamle København med mine Læsere i de seks Bind, der er betitlede: »De svandt, de svandt« — »Christianshavn« — »Vejen gaar, min Tro —«, — »Frederiksberg« — »Østerbro« og »Nørrebro«, følte jeg, at min Opgave her, ad populær Vej at vække mine Bysbørns — ja, helst alle mine Landsmænds Kærlighed til vor gamle Hovedstad, maatte være tilendebragt under denne Form.

Det har jo ingenlunde været min Hensigt at skrive en udtømmende Københavns Historie, men gennem disse Vandringer at faa Læserne til selv at studere videre. Den Bebrejdelse, der af og til har været rettet imod mig, at jeg ikke har faaet det eller det med, rammer derfor ikke; thi det ligger ganske udenfor Bogens Plan at tage andet med end netop det, man lægger Mærke til paa en Spadseretur.

Naar mit Forlag nu, da adskillige af første Udgaves enkelte Bind er udsolgte, har sat mig i Stand til at forelægge et samlet andet Oplag af hele Værket, maa jeg dog gøre opmærksom paa, at dette for en Del er en helt ny Bog. Dels er de gamle grundigt reviderede, dels er Billedstoffet væsentlig forøget, og endelig er

der sket meget betydelige Tilføjelser, som de skiftende Tider har medført, især for de Afsnits Vedkommende, der omhandler den indre By og Frederiksberg.

For gode Raad og Hjælp ved Udarbejdelsen af denne Bog skylder jeg mine Venner Grosserer *Carl C. Christensen*, Fuldmægtig *Alfred Nielsen* og Overlærer *Axel Sørensen* en varm Tak.

København, d. 27. Maj 1919.

Knud Bokkenheuser

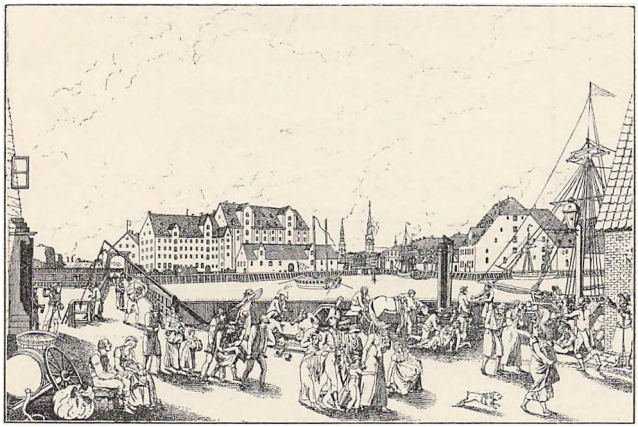

Gl. Langebro for Fodgængere.

MIN BY.

JEG elsker de røde Tage,
som skærmer min gamle By,
af dem er kun faa tilbage,
og grimme og graa er de ny!

Jeg elsker de snævre Gader,
som kroger sig ud og ind,
men ikke de snorlige Rader,
som trætter mit Øje og Sind.

Jeg elsker den brogede Vrimmel,
som pludrer i godt Humør,
den dejlige, vekslende Himmel,
der giver det hele Kulør.

Jeg lytter til Drengenes Fløjten
af Døgnets ny Melodi,
Etatsraadens Frue og Tøjten
gaar mig lige hjemligt forbi.

Jeg favner dig, By, som har skænket
mig Lise for Længsel og Savn,
for mig staar du hellig, ukrænket,
min Moderstad, mit København!

Knud Bokkenheuser.

5te Juli 1919.

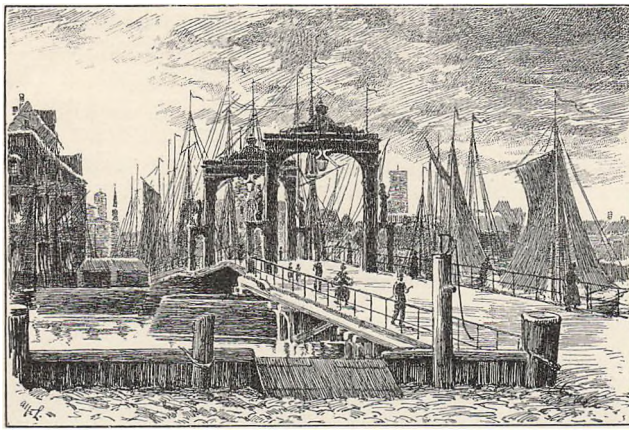

Gl. Knippelsbro, der laa, hvor den nuværende ligger.

FØRSTE AFSNIT.

STRØMMEN, der skiller København fra Christianshavn, er strid og stærk, saa det er forstaaeligt, at man med Fortidens Smaabaade tit havde svært ved at klare sig; undertiden gik jo ogsaa nogle til Bunds.

Dette vilde den gode Kong *Christian den Fjerde* raade Bod paa, da det, efter at han havde planlagt Byen Christianshavns Anlæg, vilde være af stor Betydning for Byens hurtige Udvikling, at Overfarten blev tryg og nem. Han anlagde derfor i Aarene 1618—20 »den store Amagerbro« fra Børsgade til nuværende Brogade, den Gang Strandgade, da Terrænet, hvor Brogade ligger, endnu ikke var opfyldt, men Vandet gik helt op til Strandgade.

Det var ingen let Sag at føre denne Bro over, og mange besindige Folk rystede paa Hovederne og mente, at det gik aldrig. Herom fortæller *Resen* følgende:

»Kong Christian den Fjerde lod den i Aarene 1618—20 bygge og giøre med stor Bekostning, at den kunde være en tryg Overfart mellem Byerne, hvilket nogle af Førstningen holdt umuligt og en forgieves Idræt, efterdi Steden er saa ubeqvem, og den stride Strøm med saa stor Magt rendte der nedenunder, men Hans Mayestets Skarpsindighed og Fornuft brød

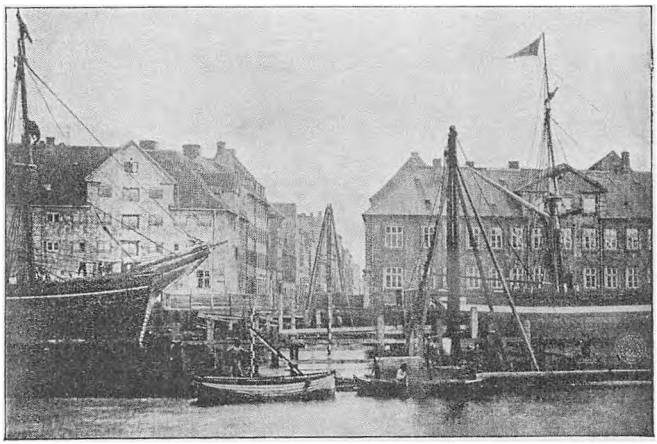

Torvegade med den Hageske Gaard ved Knippelsbro.

igiennem det alt sammen, saa at han fik sit Forsæt lykkelig frem.«

Imidlertid har det ikke altid været uden Fare at passere denne »vældige Bro, som blev lagt over Dybet og den stridige Strøm«; thi der er Eksempler paa, at Vogne med Heste og Kuske er væltet ned i Vandet, men Samtiden forsikrer, at det ikke var Broens Skyld, men de kørendes egen Uforsigtighed eller »Guds forborgne Domme«.

I Midten var en Vindebro, som var aaben et Par Timer daglig. Skibene maatte altsaa sørge for, at de kom til rette Tid; ellers maatte de pænt vente. Kun

Kongens egne »Skibsrum og farkoster« maatte altid passere.

Oprindelig kaldtes Broen, som nævnt, »den store Amagerbro«, senere hen »Langebro«, men dette Navn mistede den, da den nye »Kallebobro« anlagdes 1686 og blev meget længere end den gamle. Siden da er det, at Navnet »Knippelsbro« har fulgt den i dens forskellige Skikkelser. Men hvorfra stammer dette Navn? Nogle har ment, at det simpelt hen betyder »en Bro af Knipper« o: Bjælker, men det er næppe

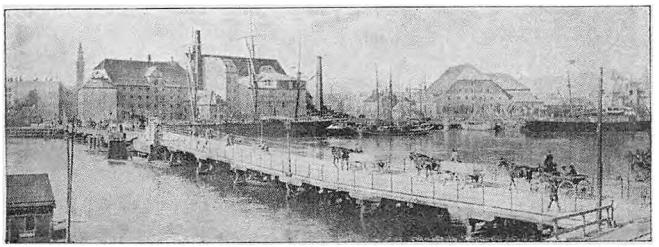

Langebro.

sandsynligt, især da den ældste Bro mest var Dæmninger og Stensætninger.

Snarere er det muligt, at Broen har hentet sit Navn fra den gamle og agtede Raadmand *Hans Knip*, der i 1630 førte Opsyn med den og med Toldstedet paa Amagersiden, hvor han beboede et lille Hus, der laa nøjagtig paa det Sted, hvor nu Brogade er.

Selv om Christian den Fjerde har bygget Knippelsbro saa solidt som muligt, var det utænkeligt andet, end at den til Tider maatte trænge til Reparationer; det skete da ogsaa første Gang 1725—28; en af Aarsagerne til, at dette var blevet nødvendigt, var, at mange Fartøjer, trods Forbud derimod, stadig holdt af at fortøje ved Broen, hvorved den tit ramponeredes. Derfor maatte Overlandbygmester *Krieger*

tage den under Behandling, og det var godt, at den var færdig netop 1728, da der var god Brug for den, den Gang Folk under den »fyrgterlige« Ildebrand med Rædsel flygtede over den for at søge Ly paa Christianshavn. Blandt hine Dages Flygtninge var ogsaa *Ludvig Holberg*, der i en Tid efter Branden boede i Brogade.

Den næste Reparation undergik Broen 1785, men i 1868—69 erstattedes den af en helt ny Bro paa et andet Sted, den, vi for faa Aar siden har set vige for en moderne Bro, der ligger, omtrent hvor den første laa.

I 1686 anlagdes Langebro, som da kun var 5 Alen bred og udelukkende bestemt for Fodgængere, som maatte betale Bropenge for at gaa over den. Skrøbelig har den sikkert været, Reparationer og Ombygninger gentog sig, og Magistraten og Ingeniørkorpset opgav til sidst de mange Udgifter og overdrog Hofarkitekt *Kirketerp* Vedligeholdelsespligten tillige med Retten til Indtægten af Bropengene. Ombygninger fandt Sted 1749, 1795, 1805 og 1875—76, det var den fra det sidst nævnte Aarstal stammende Bro, der forsvandt for den nye, der blev aabnet d. 2. Marts 1903.

For Enden af Langebro, paa Københavnssiden, laa *Blaataarn*, det kendte Fængsel for Forbrydere i Nordre Birk og for Hoffets Betjente, deriblandt de kongelige Skuespillere. Rester af Taarnet findes endnu i Baggaarden til Vestervoldgade 131. Saavel her udenfor som ved Krudttaarnet paa Amagersiden gik Dag og Nat Skildvagter.

Der har sikkert været en Del Stemning over den gamle Langebro. *H. C. Andersen* har da ogsaa anvendt den i sin Komedie »Paa Langebro«, hvor Maaneskinnet straaler over Vandet og over Byen med de skønne Taarne paa begge Sider af Vandet. Hovedpersonen heri siger tillige her: »I Strømmen staar paa Colonnen det gamle *Vartegn*, en Kvindeskikkelse,

der kysses af en Svane. Det er, som Maaneskinnet gav dem Liv.«

Det er ganske rigtigt, at Christian d. Fjerde for at advare de rejsende mod den farlige »Havfruegrund«, der laa lige ud for Tøjhusbassinet, paa den rejste et »Vartegn«, en slank Søjle, der bar en Fremstilling af Leda med Svanen, udhugget i Sandsten. Da den senere stod i Vejen for Færdselen, blev den 1798 bortfjernet og solgt til en Murermester *Kvist*, der stillede den op i sin Have i Frederiksberg Allé, hvor den endnu fandtes i Tyverne i forrige Aarhundrede; men siden er den forsvundet.

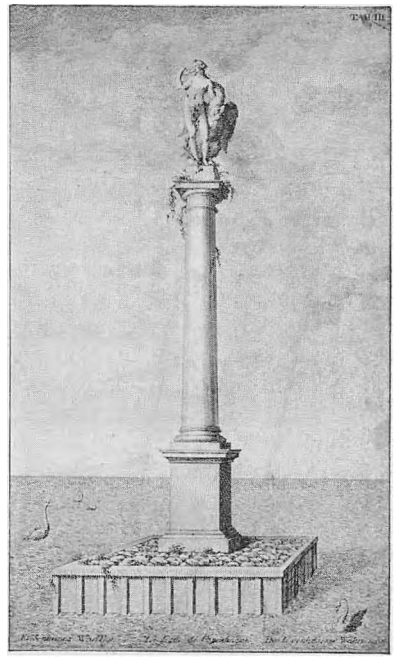

Leda med Svanen,
Københavns Vartegn.

Det er desværre forbavsende meget gammelt og skønt, København har haft Raad til at lade forsvinde i Aarenes Løb. Gid vi i kommende Tider maa være mere nærige paa det Omraade!

Der har været Tale om at genrejse Leda-Støtten paa dens gamle Plads paa Havfruegrunden. Kunde denne Tanke gennemføres, var den udmærket, men desværre lader det sig næppe realisere, bl. a. fordi Havfruegrunden ikke er der mere; man har da først

forsøgt at anbringe en Miniaturgengivelse, der var anskaffet som Prydelse for Christianshavns Torv ved de Festligheder, der afholdtes ved Christianshavns saakaldte Jubilæum, der fejredes en Foraarsdag 1918 (men rettelig, som det vil fremgaa af det følgende, burde være holdt d. 16. December Aaret før), i — det kgl. Biblioteks Gaard! Dette var ganske meningsløst. Hvorfor skulde Leda dog være tvet ind i Christian den Fjerdes gamle Tøjhusbassin? Naa, hun druknede for Resten ogsaa der imellem de høje, skønne Bygninger, der omgav hende.

Men Leda har aabenbart haft mange Venner efter sin sørgelige Død i Murmester *Kvists* Have; thi pludselig var der Godtfolk, der hagede sig i Søjlens Betydning som Vartegn og derfor nu foreslaar at anbringe den ude paa Batteriet Sixtus, som man har Frihedsgudinden udenfor Indsejlingen til New York. Men dette maa man bede alle gode Magter forhindre; thi enhver, der vil tænke sig om og huske, hvem Leda var, og hvis Besøg hun i det i Statuen forevigede Øjeblik havde, vil sikkert betakke sig for, at dette Symbol blev anbragt ved Indsejlingen til vor gode By. Fremmede maatte da tro, at de nu drog ind i Sodoma eller Gomorrha. Langt smukkere og naturligere vil det være paa denne Plads at anbringe en Søjle med et Mindetegn for de tapre og uforsagte danske Sømænd, der uforskyldt led Døden paa deres fredelige Færd over Havene under den nylig afsluttede Verdenskrig. Da vilde den fremmede, der kom her til, straks faa at vide, mod hvilket dygtigt Land og hvilket djærvt Folks Kyster han stævnede.

Vi staar nu lige overfor Christianshavn, den Bydel, der bærer sin Grundlæggers Kong *Christian d. Fjerdes* Navn; man kan vel nok sige, at Byens Fødselsdag er den 16. December, da Kongen overdrog Ingeniør *Johan Semb* at anlægge en By i Vandet mellem København og Amager.

Det har sikkert været Kongens Mening først og

fremmest at skabe en Handels- og Søfartsby, men han har tillige befæstet den ved en Kreds af Volde, og han opnaaede derved, at han kunde beskytte de ellers ret udsatte vigtige militære Punkter som Tøj-

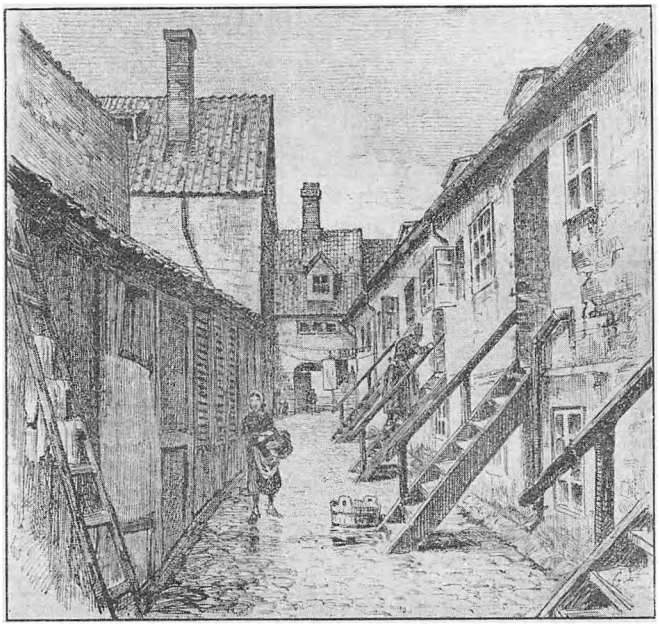

Jødens Bule i Søndervoldstræde paa Christianshavn.

hus og Proviantgaard, der ellers laa ret aabne paa Sjællands Side.

Vi ser ogsaa, at Anlægget tager hollandske Handelsstæder til Forbillede. Husene vender Gavlene ud til Gaden og skal vende enten ud imod Strandgade eller mod Kanalen, naturligvis for at Skibene kan udlosse deres Varer nemt og bekvemt. Og Bagsiderne af Grundene naaede netop til Midten af Anlægget

derimellem, Kongensgade, nu Wildersgade, og her var store Magasiner og Oplagspladser, hvorfra man bekvemt kunde bringe Varerne ud i Byen.

For at faa Folk til at bygge, lovede Kongen dem Skøde paa Grundene gratis, 12 Aars Frihed for borgerlig Skat og Tynge og 7 Aars Frihed for al Udførselstold; og den første, der meldte sig, var den rige Borgmester i København, *Mikkel Wibe*, som fik Skøde paa Grunden paa Hjørnet af St. Annæ Gade og Strandgade i Aaret 1622.

Da han jo saaledes var den første Grundejer paa Christianshavn, kan det muligt have Interesse at høre lidt om hans Liv og Levned. Han var en jysk Bondesøn og var født 1565. Han mistede tidlig Forældrene og kom i Huset hos sin Farbroder, Præsten Hr. *Niels* i Tyregod, hvorfra han sendtes til Viborg for at lære at læse og skrive. Da han efter Datidens Krav var udlært, tog han Tjeneste og kom bl. a. til en Tolder i Norge, og livlig og velbegavet som han var, fik han derved en Del Indblik i Handelens Mysterier. Han kom saa til at tjene Borgmester *Marcus Hess* i København og blev hos ham en betroet Mand, der sendtes paa Langfarter til Spanien og England i Handelsærinder.

Da han nu havde lært nok, begyndte han at handle paa egen Haand, han rejste til Tyskland, Rusland og Frankrig og var borte i hele fire Aar. Han kalder disse Tider sine »Pilgrimsaar«; thi selvfølgelig maatte han udstaa mange Farer, men han lærte da ogsaa det, han senere gjorde til sit Valgsprog, at »Gud giver Sine Raad«.

I Maj 1593 tog han Borgerskab i København og giftede sig. Den første Hustru døde tidlig, men han giftede sig da med Borgmester *Simon Surbeks* Datter, og ad den Vej blev han valgt til Raadmand. Han forestod sit Embede, saa alle kom til at holde af ham, fordi han gerne vilde hjælpe alle.

Sin Forretning drev han i stor Stil, han havde Skibe i Søen, han fik Pas til at besejle Vardøhus og

Ødefjord paa Island og deltog i et Kompagni, der drev Handel paa Vestmanø.

Han tjente meget ved at faa Eneret til at forsyne Egne af Norge med Korn, og han var tillige Hofleverandør, han drev Hvalfangst under Grønland og havde Skibsbyggeri i Marstrand og i Svansund i Norge, og han ejede en Mængde Huse i København; ja, en hel Gade, der laa, hvor nu Kultorvet er, hed Mikkel Vibes Gade. Rimeligvis har Store Vibenshus Navn efter ham. Han var den første, der byggede paa Vesterbro hinsides Søerne, hvor nu Vesterbrogade 69 og 71 ligger. Udenfor Østerport havde han syv Haver og en Ladegaard. Selv boede han ved Stranden, hvor nu Fortunstræde ligger; men han interesserede sig naturligvis straks levende for den nye Bydel paa Amager og fik 1619 Privilegium paa at anlægge en Pramkanal. Og nu begyndte han at fylde Grunden op; det er der, hvor Strandgade 30, 32, St. Annægade 3 og 5 ligger.

Han har sikkert været meget ivrig for Arbejdet paa Christianshavn, det kan man forstaa, naar man hører følgende: Ved Paasketide 1624 følte han sig ilde til Pas, men der var to Ting, han ikke vilde forsømme. Han vilde i Kirke alle tre Helligdage, og det kom han, og han vilde ud at se til sin Grund paa Christianshavn; det kom han ogsaa, men samme Dags Eftermiddag, d. 30. Marts, døde han pludselig.

Hans Enke levede til 1632, hans Børn gjorde ham Ære. *Peber Vibe* blev Resident i Frankrig og adlet af Ludvig den Trettende, hans Slægt lever endnu i Norge. — Det vil dog vel interessere Christianshavns nuværende Grundejere at høre om deres første Forgænger i Værdigheden, og selv om Mikkel Vibe ikke fik set sit Hus opført, var han jo dog en virksom og for Christianshavn nyttig Mand, det er nok værd at sende ham en Tanke, naar man passerer Hjørnet af Strandgade og St. Annægade.

Blandt andre af de første Grundejere kan nævnes

den rige og dristige Skibsreder *Claus Condewin*, som navnlig var kendt, fordi han drev Hvalfangst under Grønland. Han fik anvist Grund udfor Baadsmandsstræde, hvor Dokken indtil 1918 laa; endvidere den driftige Købmand, Hollænderen *Joan de Willem* og Skibsbyggerne *David Balfour* og *Daniel Sinclair*, begge skotske af Herkomst.

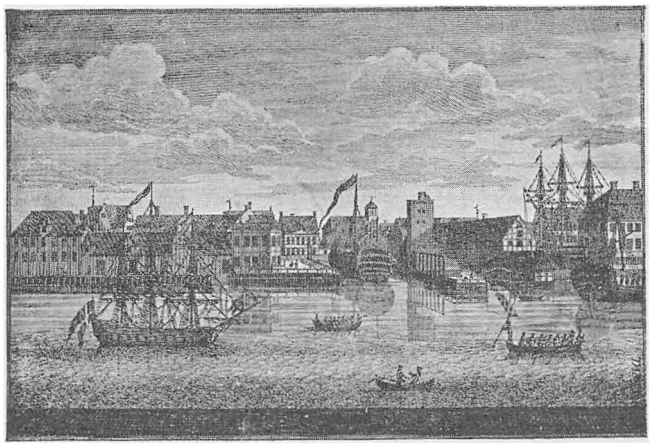

Dokken paa Christianshavn.

Til Dokken knytter sig Mindet om *Henrik Gerner*; kun indenfor Fagkredse huskes han endnu; derfor er det heldigt her i korte Træk at antyde hans Liv og dets Hovedværk.

Som ung Søofficer havde han ved Rejser i Udlandet særlig uddannet sine tekniske Kundskaber, og i 1772 udnævntes han til Fabrikmester paa Holmen, hvor han hurtig fik alt i en bedre Skure og bort fra gammel Slendrian. I de 15 Aar, han var Fabrikmester, udfoldede han en kolossal Virksomhed. Han byggede 25 Krigsskibe og Fregatter, desuden mange Skibe for private Handelsselskaber, man siger 107, endvidere

gjorde han sig berømt ved Opfindelsen af Pumpemaskinen i Dokken og ved at indføre en Vandrensningsmaskine, saa at Sømænd kunde have fersk Vand om Bord. Han forbedrede Muddermaskinen og var ogsaa virksom paa andre Omraader; saaledes blev en Korntørringsmaskine, han havde fundet paa, belønnet med en Præmie af det kongelige Landhusholdningsselskab, for hvilket Gerner senere selv blev Formand. Han opfandt en Maskine til Indsøers Oprensning, en Tvindemaskine til Lyngby Bomuldsspinderi, et Valseværk til den kongelige Mønt; til Kalkbrænderiet konstruerede han »en Indretning, hvorved een Hest opvinder de Stene og Kul til Ovnen, som før maatte køres af fire«. Og endelig fik han indført Lynafledere paa alle offentlige Bygninger her i Landet.

Han var en uegennyttig og hjælpsom Mand, elsket af sine Medborgere og underordnede, derimod stod han sig mindre godt med sin højeste Chef, Marinens Generalsekretær, Geheimeraad *F. C. Rosenkrantz*, som altid chikanerede Gerner og søgte at puffe et af sine egne Kreaturer, en Generaladjudant *Stibolt*, frem paa Gerners Bekostning. Medens man i Drejers Klub besang ham i baade smukke og naive Vers, hvoraf følgende kan tjene til Prøve:

»I Dokken brave Sømand før
drog Trældoms Aag;
men brave Sømand ikke bør
som Lastdyr slæbe, til han dør.
Gud glæde den, som Ende gør
paa brav Mands Aag!
For sligt er nu vor Sømand fri,
thi Gerner ham af Slaveri
uddrog.«

tirrede og plagede Rosenkrantz ham idelig, og da det den 26. December 1787 rygtedes, at Gerner var død, fordi han »om Natten af Ærgrelse havde »faaet Apopleksi«, rejste der sig i Byen og særlig i Klubben et sandt Raseri imod Rosenkrantz, saa at man demon-

strerede ved paa en Tid, hvor man endnu ikke kendte til uindbudte Ligfølger, at følge Gerner til Graven i saa tætte Skarer, at ingen — end ikke *Johs. Ewalds* Begravelse — havde set noget lignende. *Rahbek* er højt oppe i sin Begejstring og Harme, han udbryder i Anledning af Ligbegængelsen: »Jeg har stundom hørt Mængdens Skrig, men den Dag hørte jeg Danmarks Stemme«.

Man reves om Billeder af *Gerner*, der digtedes Sørgesange og Epigrammer, hvoraf *Suhms* lød:

»Paa Danmarks Skuldre Gerner bragtes til sin Grav,
da Himlen smiled og sit Bifald gav.«

Der holdtes Sørgefester i Drejers Klub og i Landhusholdningsselskabet, og saa stærk var Harmen, at Kronprins *Frederik*, skønt Bevægelsen jo tydeligt var rettet mod ham ogsaa, ikke turde gaa imod Strømmen, men personlig mødte sørgeklædt ved Mindefesten i Landhusholdningsselskabet. Der fik han af selveste *Tyge Rothe*, der holdt Sørgetalen, Sandheden om *Rosenkrantz* at høre, skønt denne ikke nævnte Mandens Navn. Rosenkrantz faldt da ogsaa i Unaade af denne Grund. Det er første Gang, Borgerskabet vinder Sejr for sin Selvstændighed; det er betegnende, at det vinder den paa Christianshavn. —

Til at begynde med gik det uhyre trægt med Bebyggelsesarbejdet; helt ned i det attende Aarhundredes Begyndelse hører vi, at store Pladser henligger som Morads; egentlig Fart tager Christianshavns Udvikling først, da de store »Skibsbygger-Fabrikker« anlægges herude, og den Mand, hvis Navn først og fremmest er knyttet hertil, er *Andreas Bjørn*, som jo ogsaa nu har faaet en Gade opkaldt efter sig. Han fik i 1735 Tilladelse til at opfylde en Plads ved Christianshavn, de nuværende *Wilders Plads*, *Krøyers Plads* og *Grønlandske Handels Plads*. Han fik desuden Toldfrihed paa alt det Jern og Tømmer, han skulde anvende derude, og en Del andre Begunstigelser.

Men Andreas Bjørn var ogsaa en Mand, det var Umagen værd at støtte; thi han var Fædrelandets, sin Bydels og sin Konges Ven. Det varede da ej heller længe, inden der løb Skibe af Stabelen fra »Bjørns Holm«. Den 30. November 1741 var en stolt Dag baade for Christian d. VI og Bjørn, da løb det store Orlogsskib »Kjøbenhavns Slot«, der var indrettet til 44 Kanoner, af Stabelen der ude, og Københavnere og Christianitter samledes i enig Begejstring over det Mesterværk, der her var fuldført. Selvfølgelig var ogsaa alle Digterne — alle de, der yndede »den zirlige Stil« — paa Koturnen, og de sang til Ære for Skibet og dets Skaber. Forrest i Koret var *Morten Seehus*, af hvis Toner følgende fire Linjer fuldt ud klinger som de angivende i Tidens Stil:

»Se, Kongens Borger-Bjørn, dog uden Bjørnenykker,
en Bjørn, som hjælper til og ingen undertrykker,
en Bjørn, som Landets Vel i Kongens Gerning ser,
en Bjørn, som slet Gevinst i Hjertet kun beler.«

Siden var Bjørn en virksom Mand langt ind i Frederik d. V.s Dage. Efter at vi havde faaet Fred med Algier, stiftede og støttede han det almindelige Handelskompagni, som skulde »forsyne fremmede med andre fremmedes Varer og faa alle de i Danmark fornødne Varer fra første Haand«. Og dette Kompagnis Virksomhed strakte sig helt op til Hvalfangernes Felt i det høje Nord og til Steder, der laa i Levanten og i Vesterleden. Aktiekapitalen var den i Datiden uhyre Sum af 500,000 Rdl. Desværre gav Selskabet paa Grund af Uredelighed i Styrelsen, som dog Andreas Bjørn ingen Del havde i, intet Udbytte. 18—20 Skibe forlod aarlig Bjørns Holm, men det hjalp ikke. Selskabet havde nu eengang Ulykken med sig.

Paa Hjørnet af Strandgade og Baadsmandsstræde boede Bjørn, hans Hus ligger der endnu; og vi har endda — noget fra hans Hjem dog — stedse et talende Minde om hans Borgersind i de to Statuer, han

rejste paa Børsens Rampe; de forestillede Neptun og Merkur og er modellerede af Billedhugger *Petzold*.

Siden solgte Bjørn den nordligste Del af sin Plads til Det almindelige Handelskompagni; derfra gik denne Del over til »Det Islandsk-Finmarkske Kompagni«,

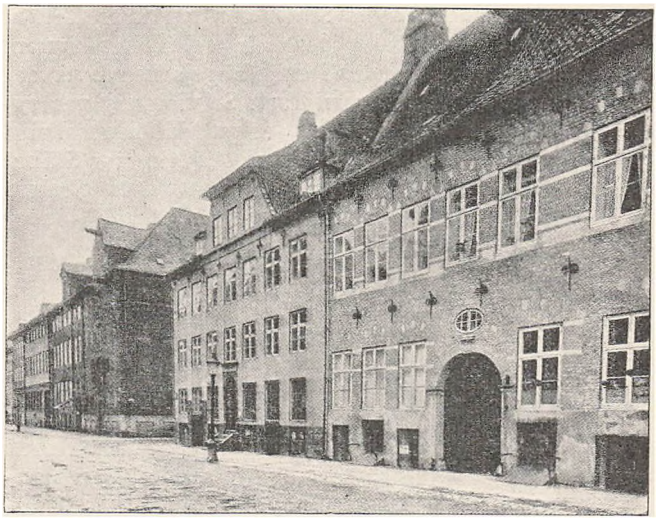

Strandgade 30 og 32.

og derpaa deltes den i to Pladser, *Krøyers* og »Den grønlandske Handels« Plads.

Bjørn døde 1750, og tolv Aar efter solgte hans Arvinger den resterende Del af hans Plads til Mægler *Carl Wilder*, efter hvem den nu fik Navn, men det blev Sønnen, *Lars Wilder*, der her oprettede det store Værft, som Asiatisk Kompagni købte i 1802.

I 1839 finder vi den bekendte Agent *Zinn*, Grosserer *Georg Petersen* og Papirhandler *Wilh. Wanscher* som Ejere af den.

Men Christianshavn var i lange Tider kun en ringe

Bydel, og da København d. 15. Okt. 1674 indlemmede det under sin Kommune, laa Strandgade endnu helt ned til Vandet, og flere af de Gader, som var anlagte, laa stadig ubebyggede.

Vi vil senere komme til Byens videre Udvikling og Vækst, efterhaanden som vi foretager vore Spadsereture.

Den gl. Amagerport med Frelsers Kirke.

ANDET AFSNIT

OPRINDELIG søgte Christianshavns Beboere til den nye Kirke (Holmens), som Christian den Fjerde havde indrettet af den gamle Ankersmedie paa Holmen, men Vejen derover — »over den stride Strøm« — var besværlig og ikke helt ufarlig. navnlig da ved Vintertid. Derfor lod Kongen i 1639—40 opføre en tarvelig Trækirke, der laa paa Hjørnet af St. Annæ Gade og Prinsessegade. Under Frederik den Tredie vilde man opføre en Stenkirke; men Krigen slugte alle Penge, og først efter at man havde været nødt til at afstive Trækirken, da den var faldefærdig, nedlagdes Grundstenen til den nuværende Kirke d. 19. Oktober 1682; dette maa altsaa være Kirkens Fødselsdag.

»Hvor er det dog dejligt at se op til Spiret,
hvormed nu *vor Frelseres* Kirke er ziret,
dets Herlighed øjnes langt udenfor Byen,
fordi at dets Højde gaar op imod Skyen« —

saaledes sang man, da det endelig den 26. April 1750 var kommet saa vidt, at man havde hejset den 1315

Pund tunge Kugle og Frelserens Billed med Fanestangen op over Spirets Træværk. Og der var ogsaa store Festligheder ved denne Lejlighed.

Hans Majestæt Kong *Frederik den Femte* var selv til Stede, og ligesom man skulde til at hejse Kuglen op, indfandt en theologisk Student *Banke* sig og bad, om han maatte anbringe følgende meget »smagfulde« Vers inden i den, hvad der allernaadigst tillodes ham:

»Den *Femte Christian* min Bygning haver grundet,
den *Femte Frederich* min Ziir mig satte paa,
slig Naade haver jeg hos tvende Konger fundet,
lad, Christe, mig i Fred til Verdens Ende staa!
De tvende Konger, som imellem har regeret,
hvis Navn og Regiment i evig Minde staa,
de maa vel have mig og ofte regaleret
og hjulpet mig til min Fuldkommenhed at naa.
Og er jeg nu i Stand ved fire Kongers Naade;
de tre af dem har Gud til Himlen kaldet hjem,
Gud selv den Fjerdes Sag saaledes stedse raade,
at man maa huske ham, mens To og Tre er fem!«

Da den fire Alen høje Kugle var anbragt paa den halvtredie Alen høje Vase, der bærer den, gik man til at anbringe Frelserens Figur, der er fem Alen høj, og derefter Sejrstrofæen, som rager to Alen højere i Vejret.

Nu klatrede en Tømrersvend, idet der blæstes Salmemelodier, fra Taarnets Vægtergang op paa det øverste af Spiret, og her drak han paa Kongens, de kongelige Herskabers, Overpræsidentens og Bygmesterens (*Thuras*) Sundhed, »hver for sig og hvers Sundhed af særdeles Glas, og ligesom et Glas efter andet var uddrukket, blev samme kastet i Luften og faldt dernæst til Jorden, hvorved var mærkeligt, at det første Glas, hvoraf Kongens Sundhed blev drukket, faldt til Jorden ubeskadiget og uden mindste Bræk.«

Tømrersvenden, der saaledes balancerede 144 Alen oppe i Luften, maa have været vant til at holde Balancen, selv om han havde tømt fem Glas Vin; thi

han havde endnu Kræfter til at synge et lille tysk Vers: »Gott lob, die Kron ist ausgesteckt«, inden han atter begav sig ned.

I August Maaned to Aar efter stod Taarnet færdigt. De fire Evangelister var anbragt paa Hjørnerne, 73½ Alen fra Jorden, et smukt Uhrværk var indsat, der var indrettet fire Alkover til Taarnvægterne, og fem Klokker var hængt op. Den største har sin Historie. Frederik den Tredies Søn, Norges Statholder, *Marie Grubbes* Ægtcherre, *Ulrik Frederik Gyldenløve*, havde i 1676 erobret den fra Svensken i Venersborg. Den bærer Indskriften: »Ifra solens uppgång allt till nedergången vare herrens namn lofvet«.

Endelig var den ejendommelige Spiraltrappe, der giver Taarnet dets Karakter, færdig, alt var forgyldt og fint, »saa at i paakommende Solskin Taarnet forestiller sig som en Ildslue«. Og hvad der var det bedste af det hele: dette store Værk var fuldført, uden at nogen Mand havde taget Skade.

Men nu skulde den højtidelige Indvielse af Taarnet gaa for sig. Det skete den ni og tyvende August. Christianshavns Borgere dannede med Faner og Musik Spalier paa hele Vejen, hvor Kongen skulde komme; ved Kirken var Kanoner opplantede, her var ogsaa alle Haandværkerne i Festdragter. Mellem 4 og 5 ankom Majestæten med stort Følge, 27 Kanonskud affyredes, og Pavker og Trompeter klang fra Vægtergangen. Første Borgmester traadte frem og takkede Kongen, og Kapellanen holdt en Tale, hvorefter Kongen hilste paa hver enkelt Arbejder.

Men derpaa fulgte det mest højtidelige ved Festen. Medens Musikken spillede og man afsang et »Te Deum«, gik Kongen med Følge op i Taarnet. Langsomt steg han ad den ydre Trappe helt op til Kuglen; nedefra hilste Tusender af Tilskuere ham med jublende Hurraraab »paa hver Side af Spiret, hvor han kunde ses«. Og Kongen var i godt Humør. Hvert Øje-

blik standsede han og svingede med sin Hat ned til sit trofaste Folk. Frederik den Femte var en populær Konge, mild og naadig som han var, og navnlig imod

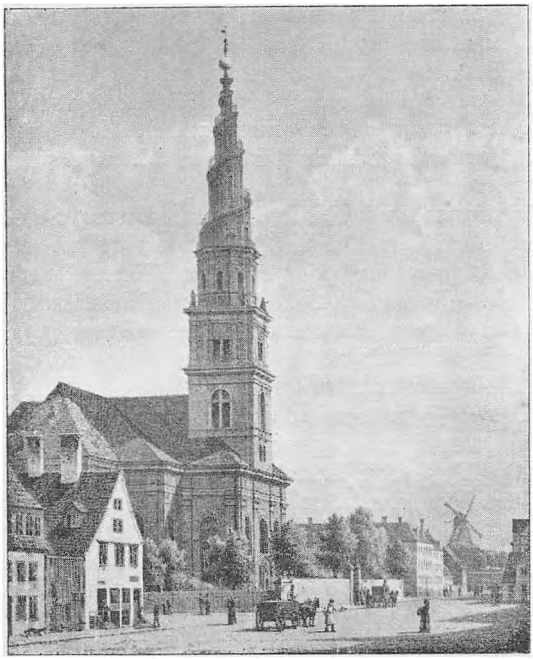

Vor Frelsers Kirke.

København havde han været en gavmild Herre. Derom vidner de mange Bygninger fra hans Tid.

Da Kongen kom ned igen, overrakte man ham en skriftlig Taksigelse, der — lidt ubeskedent for Resten — indeholdt Anmodning om at faa en ny Prædikestol til Kirken, da den gamle var rent interimistisk, fordi Christian d. Femte i sin Tid havde ladet en Præ-

dikestol forarbejde af Marmor i Norge, men den var gaaet under med Skibet paa Vejen herned.

Kongen lovede at gøre sit til at skaffe en ny Stol. Men han oplevede ikke at se den færdig. Den indviedes først d. 21. November 1773.

Gik saaledes Indvielsen af Vor Frelsers Kirkes Spir under Frederik den Femte til med megen Glans og Pomp, havde det været en ikke ringere, men nok saa anstrængende Fest, da selve Kirken indviedes af Sjællands Biskop, Dr. *Bornemann*, d. 19. April 1696. Herom fortæller Biskop *Bircherod* bl. a. i sine Dagbogsoptegnelser:

»Christianshavns Kirke blev med stor Solennitet indviet af Biskop, Dr. H. Bornemann og kaldet *Templum Salvatoris* eller *Vor Frelsers Kirke.* Ceremonien angik Kl. 9 Formiddag, da Kongen (Christian d. Femte), Dronningen, Prinsen og hans Gemahl med de fleste høje Ministris under Hærpaukers og Trompeters Lyd til Kirken ankom og blev af Bispen og Præsteskabet ved Porten imodtagne og op til Koret ledsaged, hvor Bispen gjorde efter foregaaende Musik en vidtløftig Indvielsestale .... siden prækede han ogsaa fra Prædikestolen i to Timer .... Messen for Alteren før og efter Prækenen forrettede Provsten, Magister *F. H. Bornemann.* Og blev iblandt saavelsom og *pro exilu* nogle nye dertil komponerede Arier musicerede.«

En Kammertjener fortæller, at det hele varede fra Klokken 9 til 4½ »und die Herrschaften hatten den ganzen Tag weder Essen noch Trinken genossen ....«

Dagen efter foretoges den første Daab i Kirken: en Arbejdsmands Søn, *Jens*, og en Soldats Søn, *Christian*, døbtes, Geheimeraadinde *Else Margrethe Moth* bar Jens, Grevinde *Reventlov* Christian, og Grev *Gyldenløve* stod Fadder. Der var god Grund til at gøre Stads af denne Begivenhed, selv om Kirken ikke var

helt færdig og Udstyrelsen endnu højst primitiv. Thi der var gaaet mange Besværligheder i Forvejen.

Arkitekten, *Lambert van Haven*, oplevede ikke Kirkens Indvielse; thi det tog lang Tid at opfylde den sumpede Grund, og Kongen maatte skaffe ekstraordinære Indtægter; saaledes henlagde han alle Bøder for unødig Trætte til Kirken.

Som sagt var alt meget tarveligt. Man maatte nøjes med Frue Kirkes kasserede Orgel, og Prædikestolen var tømret sammen af høvlede Brædder, hvad den vedblev at være til 1773. Over Hovedportalen sattes Christian V.s Navnetræk og hans Valgsprog »*pietate et justitia*« (»med Fromhed og Retfærdighed«) .Paa det øverste Trappetrin staar »Anno 1682 blev den første Sten lagt og sidste 1694 sluttet«.

Allerede 1698 maatte man erstatte Orgelet med et nyt, som senere adskillige Gange er repareret og sidst fornyedes 1889. Kirkens første Velgører var den bekendte Grevinde *Helene von Viereck*, den vidtløftige Kong Frederik den Fjerdes første Elskerinde. Hun skænkede Kirken en pragtfuld Døbefont, og da hun, efter at have født Kongen en Søn, *Frederik Guldenløve*, der døde som spæd, selv døde i Barselseng, blev baade hun og Barnet begravede i en muret Hvælving under Orgelet.

Af særlig Skønhed er Alteret, der »aabnedes« 1732 og skylder den berømte Mester for Stockholms dejlige Kongeborg, *Nicodemus Tessin*, sin Oprindelse. Det er af Marmor, og Alterfigurerne forestiller Jesus, der trøstes af Engelen i Getsemane Have. Da det blev indviet, anbragte man en Tavle med følgende Indskrift:

»Tak, trende store Konger! Tak, Tak Christian den Femte! for Marmorpragt, Tak, Frederik den Fjerde, som ej glemte at bygge mig. Tak, naadigste Kong Christian den Sjette for gylden Pragt og Prydelse, du lod omkring mig sætte. Til Guds og Kongens Ære staar jeg da saa prægtig ziret, Gid Christian den Sjettes Navn maa engang staa paa Spiret!«

Endelig kan man glæde sig over den rene og skønne Prædikestol. der skyldes den i den senere Tid saa højt forurettede — eller rettere mishandlede — Arkitekt *Harsdorff.*

Vor Frelsers Kirke var i lange Tider i Pengenød, den forfaldt, ja selv Spirets Forgyldning blev overmalet, først i vore Dage har den, takket være Professor *Hans I. Holm* og Arkitekt *A. Clemmensen*, faaet sin Straaleglans igen.

Blandt de Præster, der har virket ved Kirken, bør nævnes Christianshavns Historieskriver *Peder Paludan*, Kirkens Historieskriver *Bloch Suhr*, flere Medlemmer af den højt ansete *Fengerske* Slægt og last, not least *Nicolai Frederik Severin Grundtvig*, der var residerende Kapellan her i de bevægede Aar fra 1822 til 1826, da han som bekendt udtraadte af Folkekirken efter sin berømte Strid med Professor *H. N. Clausen*, hvorved han for sit Skrift »Kirkens Genmæle« idømtes livsvarig Censur, som dog hævedes 12 Aar efter.

Blandt de mange, der er begravede i Kirken, kan nævnes Legatstifteren *Niels Brock*, den betydelige Handelsmand fra det attende Aarhundrede, der blandt sine Velgerninger ogsaa har beriget Frelsers Kirke med store Midler.

Oprindelig var det indrettet saaledes, at Præsten ved Vor Frelsers Kirke skulde prædike hver Søndag baade paa Dansk og Tysk; men det faldt ham tidlig besværligt, hvorfor han ansøgte om, at der maatte gives ham en tysk Kapellan. I den Anledning skrev da Kongen d. 7. Juli 1660 til Biskop *Swane:* »Vor synderlige Gunst tilforn! Vider, at Vi naadigst er tilfreds, at hæderlige og vellærde *Mathias Hildebrand* maa konfirmeres at være tydsk Prædikant i Vor Stapelstad Christianshavn med saa Skjel, at den tydske Menighed og andre, hans Tieneste der sammesteds bruge ville, hannem i saa Maade tilbørlig Underholdning ville forskaffe, og Vi ei videre i Fremtiden derom vorde molesteret.«

Det blev da ordnet saaledes, at Foprædiken skiftevis var tysk og dansk, den danske Højmesse altid Kl. 9, den tyske Kl. 12 hver Søndag, og Aftensangen holdtes Kl. 2 og var altid Dansk. Til Gengæld holdtes der en Ugeprædiken paa Tysk hver Torsdag. Det var *Rasmus Büssing*, der i denne urolige Tid opnaaede en saadan Ordning; men det varede ikke ret længe, inden han og Hildebrand røg i Totterne paa hinanden; der indgaves Klager fra begge Sider, og Enden paa det blev, at Büssing nok skulde være Sognepræst, men Hildebrand i alle tyske Sager ikke »dependere« af ham, en sand Salomonsafgørelse!

Under Syvaarskrigen indvandrede imidlertid en Del Tyskere, og en stor Del af dem bosatte sig paa Christianshavn. Dette faldt denne Menighed og dens Præst, *Josias Lorch*, besværligt, og det syntes dem helt uretfærdigt, at de altid skulde have deres Højmesse efter den danske.

Denne *Lorch* var en i Flensborg født, anset og myndig Prædikant, som efter at have studeret ved tyske Universiteter udgav en Del lærde religiøse Skrifter. Men han var tillige en Mand, der forstod at færdes i højere Kredse, og det lykkedes ham derfor snart at faa vundet *J. H. E. Bernstorff* for den Plan at skaffe den tyske Menighed paa Christianshavn egen Kirke.

Den 28. Marts 1748 fik Menigheden Lov til at anlægge en »maadelig« Kirke, Pengene dertil skaffedes dels ved Kollekt over hele Landet, dels ved to Lotterier — derfor hed den længe »Lotteri-Kirken«, — og Grunden skænkede Majestæten af de tidligere kongelige Saltværkers Grund for Enden af Strandgade. Senere udvidedes denne Grund med Det vestindiske Kompagnis Plads. Grundstenen blev lagt af Frederik den Femte selv d. 12. Juni 1755.

Tegningerne udførtes af den berømte Bygmester *Eigtved*, kendt for sine Arbejder ved Fredensborg, det første Christiansborg og Amalienborg samt sine Udkast til Marmorkirken. Han døde imidlertid al-

lerede 1754, og det faldt i hans Svigersøns, Bygmester *G. D. Anthons* Lod at fuldføre Kirken efter Svigerfaderens Tegning.

Det var maaske godt, at det ikke var efter Anthons egen; thi han er mest bekendt derved, at han vilde have Børsens Taarn erstattet med en Kuppel og Rosenborgs ene Spir nedrevet for at fremskaffe en Platform, hvorpaa Kongefamilien kunde soupere! Vi maa dog retfærdigvis erkende, at Anthon har holdt sig *Eigtveds* Tegninger efterrettelig, og at han siden er sluppet godt fra det smukke Spir, som 10 Aar efter, at Kirken var taget i Brug, blev hejst, og hvis Fløj og Knap opsattes den 30. Juni 1769 »under den behageligste Vocal- og Instrumentalmusiqve« i Overværelse af fire Ministre. Herefter holdt Tømrersvenden *Johan Vollmeister* en Tale.

Denne Tale, som er betegnende for Datidens Haandværksskik, blev trykt, og den lyder saaledes:

Als der Flügel auf dem Thurm der deutschen Friedrichs Kirche auf Christianshafen den 30. Junius 1769 feierlich aufgesetzt ward, hat nach wohlhergebrachtem Gebrauch diese Danksagungsrede und bei den gewöhnlichen Gesundheiten diese Wünsche in seinem und seiner Mitgesellen Namen unter dem aufgesetzten Flügel vorgetragen.

JOHANN VOLLMEISTER
Zimmergesell.

Kopenhagen, gedruckt bei Nicolaus Möller, Königl. Hof-Buchdrucker.

Hier steht zu seines Stifters Ruhm
Der Friedrichs Kirchen Thurm,
Schüzz, *ferner Gott*, dies Heiligthum
Für Unfall, Brand und Sturm!

Es steige Dank aus Herz und Mund
Frohlockend Himmel an!
Und fernen Enkeln werde kund
Was *Gott* an uns gethan.

Hier war ein öder leerer Ort
Nur wenig Jahr zuvor,
Wir sahn es — *Friedrich* sprach ein Wort,
Da stieg die Kirch empor.

Recht Königlich und Väterlich
Führt Er das Werk hinaus,
Preist, Christen, preiset *Friederich*
Für dieses Gotteshaus!

Doch Ihn berief des Höchsten Rath
Hinauf zum höhern Thron:
Drum überliesz Er Kirch und Staat
Dem König, seinem Sohn.

Wie glorreich folget *Christian*
Dem groszen Vater nach!
Wie herrlich hat Er das gethan
Was *Friedrich* uns versprach.

Da steht durch Seine Gnad und Gunst
(Wir segnen Ihn dafür)
Der Kirchenthurm, ein Werk der Kunst
Zu *Kopenhagens* Zier.

Nun legen wir die letzte Hand
Mit Fleisz an dies Gebäu,
Dasz es der Nachwelt noch ein Pfand
Von *Christians* Milde sey!

DIE GESUNDHEITEN.

I.

Leb *König, Vater Christian,*
Bisz Kind und Kindes-Kind,
Wie jetzt so mancher Unterthan
Dich sehn und glücklich sind.

II.

Der Königinnen Majestät
Werd Segen, Glück und Heil,
Was nur ein Christ von Gott erfleht
Je mehr und mehr zu Theil.

III.
Der *Kronprinz* und *Prinz Friedrich* Leb
Und jede *Prinzessin*,
Und unsers Königs Hausz umgeb
Der Schutz von Cherumbin.

IV.
Graf Bernstorff, unserm Kirchpatron,
Mit Ihm der Weisen Zahl
Von Räthen um des Königs Thron
Viel Glück zu tausendmahl!

V.
Die *Aeltsten*, die der Kirch vorstehn,
Und diesen Bau regiert,
Begleite stetes Wohlergehn
Dies wünschen wir gerührt.

VI.
Dem Prediger nebst der Gemein
An diesem heiligen Ort
Folg *Gottes* Segen aus und ein
Bisz zu der Himmels Pfort.

VII.
Auf des *Baumeisters* Wohlergehn
Trinck ich von Herzens Grund.
Sein Ruhm, sein Name wird bestehn:
Der Thurm macht beides kund.

VIII.
Den andern Meistern insgemein
Nach Würden, Zunft und Amt
Soll dieser Wunsch gewidmet seyn,
Zum Wohlseyn allesamt.

IX.
Es lebe *der Gesellen Chor*
Nach edlem Handwerksbrauch!
Und alle Künste stehn im Flor!
Und hiemit schliesz ich auch!

Under Kirken er murede Hvælvinger, der »ere lige saa højtidelige for det følende Menneske som lucrative for Kirkens Oeconomie«, idet der nemlig er indrettet Familiebegravelser.

I denne den tyske Frederiks-Kirkes Gravhvælving hviler saaledes Overhofmester *A. H. Moltke*, Kirkens første Patron, Kommandørkaptajn *I. H. Dumreicher*, Medlemmer af de adelige Slægter *Schack*, *Plessen*, *Bruun de Neergaard*, *Lowzow* og *Lerche*, af borgerlige f. Eks. Skibsbygger *Appelbye*, hvis Navn er knyttet til Christianshavn den Dag i Dag (»Appelbyes Plads«), Præsterne *Lorch* og *Rasmus Fenger*, Ministeren *C. E. Fenger*, Historikeren *P. F. Suhm*, Admiral *Hooglant*, Grosserer *Jacob Holm*, Billedhuggeren *Stanley*, Medlemmer af Slægten *With*, og af Scenens Børn den geniale men letsindige *Preisler*, Kammersanger *Chr. Hansen* og Skuespillerinden Fru *Julie Hansen*, f. *Lumbye*, hvis Navn vil vække glade Minder hos mange endnu levende ældre. Adskillige Epitafier, deraf enkelte af Wiedewelt, pranger her.

Og paa den stille Kirkegaard udenfor, der mest ligner en gammel hyggelig Have, har Stifteren af de Massmannske Søndagsskoler, Præsten *N. H. Massmann*, og den berømmelige Lærer ved den i sin Tid nærliggende Borgerdydskole *Cleophas Svenningsen* fundet Hvile.

Da den tyske Garnisonstjeneste i Garnisons Kirke ophørte i 1819, henvistes al tysk Militærgudstjeneste til Frederikskirken, og Københavns Kommandant overtog Patronatet.

I 1832—39 samlede *N. F. S. Grundtvig* ved sin mægtige Personlighed sin store Frimenighed her til Aftensangstjeneste. Det var i denne Tid, han stillede sine Krav om Sognebaandsløsning og Præstefrihed. Men da Grundtvig var blevet Præst i Vartov, var Kirkens Guldalder forbi. Den tyske Menighed svandt ogsaa ind, og da der kun var 46 Medlemmer tilbage, nedlagdes den ved Reskript af 4. December 1886.

Ret pietetsløst lod man nu i en Aarrække Kirken forfalde og ligge hen — kun benyttet til Begravelsesplads. Kirkegaarden blev en Slags Lysthave for Lærerne ved den nærliggende Classenske Legatskole,

og i selve Kirken tørrede man Tøj, ja, der var Folk, der satte deres Tykmælk op der!

Men i 1899 blev Kirken atter taget ind under den danske Folkekirke og sat i Stand; fra 2. Juni 1901 er den under Navnet *Christianskirken* atter taget i Menighedens Tjeneste; det var afdøde Arkitekt *Fritz Koch*, der ledede Restaureringen; og at Kirkepladsen omkring ogsaa blev smukt og pietetsfuldt sat i Stand, skyldtes væsentligt Konferensraad *Heides* Offervillighed. Medens Kirken endnu var tysk, var Komponisten til den skønne Sang »De sønderjyske Piger« *N. P. Hillebrandt* Kantor og Organist ved Kirken.

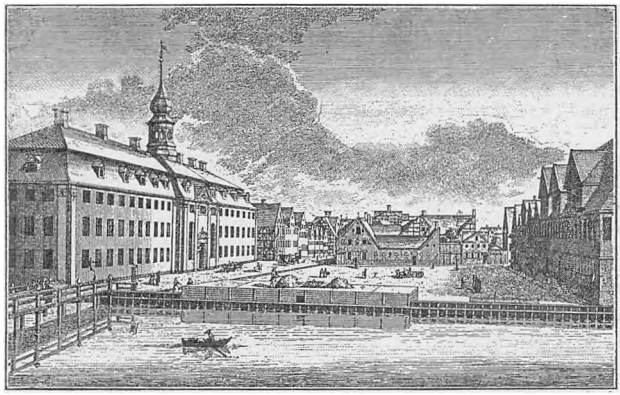

Straffeanstalten paa Christianshavns Torv.

TREDIE AFSNIT

Blandt Forfattere, der er fødte paa Christianshavn eller en Del af deres Liv har været knyttede dertil, er der adskillige, som har meddelt os deres Minder fra denne ejendommelige Bydel. Særligt nær knyttet til Christianshavn er saaledes *Andreas Nicolai de St. Aubain*, den under Mærket *Carl Bernhard* kendte Forfatter.

Han er Søn af Artillerikaptajn *C. A. de St. Aubain* og *Anna B. Buntzen*. Moderen var Datter af den velhavende og driftige Grosserer *Buntzen*, der ejede store Ejendomme paa Christianshavn, og hun maa efter hendes Breve, Sønnens Skildringer og de Traditioner, der lever i denne saa traditionsrige Slægt, at dømme have været en ganske usædvanlig aandfuld, kærlig og dygtig Kvinde, en værdig Repræsentant for den Slægt, der tæller *Fru Gyllembourg* og *J. L. Heiberg* i sine Rækker.

I den Gaard paa Hjørnet af Strandgade og Torvegade, som Carl Bernhard og mange med ham fejl-

agtig kalder »Christianshavns gamle Raadhus«, er han født i 1798. Han kom 8 Uger for tidlig og skildrer selv sit Udseende saaledes: »Mit Hoved var ikke større end et almindeligt Reinetæble, mit røde, karaibiske Skind (ɔ: Indianerhud) laa i dybe Folder omkring et usselt lille Legeme«. Hertil kom, at han kort efter Fødselen fik Kopper; men hans Moders utrættelige Kærlighed frelste ham: »Jeg har siden ofte hørt en gammel Tante fortælle om, hvor grueligt det havde set ud, naar min Moder havde baaret mig i sine Arme, fordi jeg ikke kunde finde Hvile paa mit Leje, og det grusomme boldne Utyske lagde sit Hoved op til hendes smukke Hals. Der skal en Moder til at gøre sligt. Ingen Kærlighed paa denne Jord er som hendes i Styrke og Opofrelse«.

Da Drengen voksede til, var det ikke underligt, at han saa sig godt om i den gamle Gaard, han fortæller os om de hvælvede Kældere, hvor der var Vinoplag, de mange mørke Kroge med Kramper og Ringe i Loft og Vægge, og den ikke meget samvittighedsfulde Vintappersvend, der hidsede den livlige Drengs Fantasi med de underligste Historier om Fængsler og Pinesteder. Ogsaa oppe i de høje, gamle Stuer fik Drengen sin Fantasi i Bevægelse, og navnlig var der ved Siden af hans Soveværelse et mystisk stort Rum uden anden Belysning end den, der kom ind fra en Loftsluge med to smaa Glasøjne i. En Maaneskinsnat sneg han og Broderen sig derind, og man forstaar den Rædsel, der greb de to Drenge, da de i det sparsomme Lys, Maanen kastede ind gennem Glasøjnene, pludselig saa sig omringede fra alle Sider af bevæbnede Kæmper. Kammeret var nemlig Munderingskammer, og paa Knager langs Væggene hang øverst en Chakot, tæt derunder Trøje, Bukser og Støvler; i Mørke var det nok til at jage de to skrækslagne Drenge paa vild Flugt.

Fra Vinduerne i det gamle Hus iagttog Drengene Livet paa Gaderne: »Nogle lange, smalle Amager-

vogne, fyldte med Kaalhoveder og Grøntsager og kørte af værdige Amagere, der saa ud som hollandske Portrætter, om Vinteren deres firkantede, brogede og blomstermalede Slæder, der lignede store Børnesenge med høje Topper paa Hjørnerne, mangefarvede Hynder og en Mængde Bjælder paa Hestene, nogle Bønder- og Arbejdsvogne, saa Kareter, men ikke mange Fodgængere .... Men, hvad der den Gang gav Gaderne en vis Livligheds Interesse, var de mange forskellige Dragter, som nu efterhaanden er forsvundne, lige fra Amagernes gamle hollandske Klæder og deres kønne Fruentimmerdragter, som var en yndet Forklædning for Damer paa alle Maskerader, fordi den hævede Skønheden saa meget, til de mange Bønder- og Matrosdragter, der var forskellige, de første for hvert Amt i Landet, de sidste for hvert Land i Verden. Tjenestepigerne bar deres Provinsdragter, gamle Mænd gik med Fortidens Moder, Kinesere, Jøder, Polakker, Bøhmere saa man hyppig i deres Hjemstavns Dragter, næsten enhver havde sit særegne Snit.«

Og foruden alt dette brogede Liv havde Drengen Udsigt til Legetøjshandlerens Vindue paa den anden Side af Gaden med de i Forhold til Nutidens Begreber højst beskedne Herligheder af Paaskelam og Fastelavnsris. Naar saa Ilden brændte i Dagligstuekakkelovnen i Tusmørket, fortalte Moderen Eventyr, sang for Børnene og spillede paa Harpe dertil. Saa stillede Drengen sig, saa at han baade kunde se sin Moder, hvem han syntes det klædte saa smukt at spille paa Harpe, og Legetøjshandlerens Vinduer — det var Eventyret i dets fulde Glans, en Barndomsskat, der bevarede sit Billede levende i hans Hjerte, til han som gammel Mand satte det sit Taknemlighedsminde paa Papiret.

Men det festligste Skuespil, han fra sit »gamle Raadhus« blev Vidne til, hændte en Søndag Morgen i Februar. Der kom et tæt Fortrav af simple Folk, der-

paa fulgte en stærk Afdeling af Hestgarden i de smukke Uniformer, og de marcherede op udenfor Huset. Trompeterne blæste dæmpede Toner, Paukerne genlød i hule taktmæssige Slag, to kongelige Herolder holdt midt i Kredsen i deres purpurrøde Fløjlskapper og med det danske Vaaben baade for og bag, Strudsfjer i Hattene og forgyldte Heroldstave i Hænderne.

Den ene af dem fremtog et Dokument og oplæste med ensformig Røst en lang Remse, som ingen kunde forstaa et eneste Ord af, men som alle lyttede til med den største Ærbødighed, selv Hestene rørte ikke et Lem, og de høje Gardere sad i deres gule Køllerter, med de blanke Hjelme med de lange, sorte Hestehaler ned ad Ryggene. Da Herolden var færdig, lød Musikken igen, og det maleriske Optog drog videre for paa alle Torve og foran alle kongelige Bygninger at proklamere, at Hans Majestæt den første Torsdag i Marts i højtidelig Procession vilde begive sig til Højesteret for selv at dømme i Retten.

Men for Drengens Fantasi var det en Fest, foranstaltet til Ære for hans Fader, den stolte og tapre Artilleriofficer, hvem han saa op til i sønlig Beundring, og for det gamle Hus, der havde fyldt hans Tanker og Barnesind med mange brogede Billeder. Det gav Huset endnu større Glans, og i den Belysning stod det endnu, da »den gamle Herre« skrev sine Barndomserindringer.

Skønt imidlertid Carl Bernhard i fuldt god Tro og i Overensstemmelse med en fra Slægt til Slægt og fra Ejer til Ejer nedarvet Tradition mente, at dette smukke og statelige Hus var *Christianshavns Raadhus*, har seneste Dages Forskning taget denne Glorie fra det; men heldigvis behøver Huset den ikke, dertil har Carl Bernhard selv bidraget ved sine Minder.

Aarsagen til, at Huset ikke kan være Christianshavns gamle Raadhus, maa simpelthen søges deri, at Byen aldrig har haft noget Raadhus. Da Chri-

stian d. Fjerde gav *Johan Semb* Ret til at grundlægge Christianshavn dels som en Art Fæstning, dels som Købstad særlig beregnet for Skibsfart og Søhandel, lovede han de Folk, der vilde forpligte sig til at udfylde Byggepladser paa den paa et endnu eksisterende Grundrids nærmere angiven Maade. en Del Begunstigelser, vi tidligere har omtalt; men som sagt trak det længe ud med Bebyggelsen, skønt Kongen ogsaa havde lovet Byen Selvstyre med egen Borgmester og eget Raad.

Det fik Byen ogsaa. I lange Tider gav denne forskellige Ledelse af to hinanden nærliggende Byer, som havde saa mange Interesser fælles som Christianshavn og København, Anledning til Misfornøjelse, saa at de laa i idelig Strid med hinanden, indtil endelig Kongen tabte Taalmodigheden og Statskollegiet d. 15. Oktober 1674 besluttede, at »Christianshavn skal herefter være udi vor kongelige Residensstad Kjøbenhavn indkorporeret og indlivet.«

Det laa jo nu nær at antage, at Byen, naar den havde egen Borgmester og Raad, ogsaa maatte have eget Raadhus, og naar man har udpeget den omtalte Hjørneejendom som Raadhuset, maa det rimeligvis dels være, fordi den havde et saa stateligt Udseende, dels fordi der en Gang har boet en Borgmester i den, som muligt for Nemheds Skyld har ladet enkelte mindre Sager afgøre i sit Hjem. Men Hovedargumentet *imod*, at Bygningen har været Raadhus, er tilstrækkelig fældende, idet en Borgmester paa Christianshavn saa sent som i 1672 klager over det uheldige i, at *Byen ikke har noget eget Raadhus*. Havde den ikke det i 1672, har den selvfølgelig ikke heller faaet det i de to Aar, inden Indlemmelsen i København, to Aar, i hvilke man stadig laa i Forhandliger og Overvejelser angaaende denne Sammensmæltning.

Det eneste, der saa staar tilbage, er Carl Bernhards Meddelelse om, at Herolderne blæste Højesteret ind foran Gaarden. Men det er ikke Bevis for,

at det var Raadhuset eller rettere den Gang havde været det; thi Herolderne gjorde Holdt foran alle de vigtigere Gadehjørner i Byen, og dertil kan man sikkert regne den den Gang stateligste Bygning paa Christianshavn, hvor Gadelivet netop pulserede stærkest, da den jo laa lige paa Vejen til Knippelsbro.

Den gamle Gaard har sikkert været i velhavende Næringsdrivendes Eje, en Tid Bryggergaard, en Tid i Vinhandleres Eje, og den har huset baade Borgmestre og Raadmænd, som jo netop valgtes blandt det velhavende Borgerskab.

Men selv om det ikke er Raadhuset, som aldrig har eksisteret, er det en Bygning, vi bør værne om og bevare baade for dens ejendommelige Skønheds og for dens Minders Skyld.

En anden af *Carl Bernhards* Barndoms- eller rettere Ungdomserindringer knytter sig til en anden Bygning paa Christianshavn, nemlig *Tugthuset.*

Det var en Dag — Onsdag d. 24. Juni 1817, — at han sad i sine Forældres Hjem, der nu var flyttet nærmere Volden, og læste til Studenterexamen. Han overraskedes da ved Lyden af en stærkt galopperende Hest med en Mand paa ned mod Volden. Kort efter kom en anden lignende Mand til Fods og noget bag efter ham to Soldater med fældede Geværer.

Det viste sig, at der var udbrudt *Oprør i Tugthuset*, og de første Mænd var Flygtninge herfra.

Carl Bernhard fortæller nu, at Oprøret var blevet angivet i Tide ved Forræderi blandt de sammensvorne, saa at kun disse to var undslupne, men endnu var der fuldt Oprør inde. Drengen ilede hen paa Torvet, og der saa han »Kay Lykkes gamle Palæ, som blev inddraget under Kronen af Frederik den Tredie« ligge for sig i skummel Majestæt.

Det er et mærkeligt Uheld, at Carl Bernhard, som ellers er en paalidelig Fortæller, atter her er gaaet galt i Byen med sin Angivelse af en gammel Chri-

stianshavns-Bygnings Oprindelse; thi denne Gaard har næppe været Kay Lykkes, hvad vi senere skal komme tilbage til, naar vi er færdige med Oprøret.

Gaarden indtog da som nu den ene Side af Torvet, var tre Etager høj, havde i Midten en Kirke med lange buede Vinduer og et Taarn med Spir over Taget. Ud imellem de tilgitrede Vinduers Stænger stak forbitrede og forvredne Ansigter, eller der kom Hænder, der slyngede Murstensbrokker og Værktøj ned imod Menneskemængden paa Torvet. Der hørtes et Kaos af Stemmer, Kvinders og Mænds imellem hinanden, de brølede og hvinede.

I lang Tid havde Fangerne forberedt Oprøret; i 1815 ved Frederik d. Sjettes Kroning havde det allerede ulmet. En stor Sammensværgelse var stiftet. Alt, hvad Fangerne kunde faa fat i — Træstumper, Blikstykker, Uhrfjedre — tjente dem til Værktøj, de havde faaet lavet Hovednøgler, og de korresponderede ved en Slags »optisk Telegraf« ved Tegn, ligesom de skrev til hinanden paa Lærredsstumper med deres Blod. Raspetræet lavede de til Køller, og de gravede Miner dybt ned i Jorden, idet de tænkte paa at underminere Tugthuset og ad underjordiske Gange at slippe ud i det frie. De fantaserede allerede om den vundne Frihed. En vilde hjem til sin Slægt, en vilde tage Landauer og køre i Dyrehaven, en anden vilde nedsætte sig som Haandværker o. s. v.

De underligste *noms de guerre* havde de: Slag-lille-Fanden, Peter Bajads, Jøde Moses, den tyske Skrædder, Bertel Rivejern, Peter Vovehals, Søren Gammelmand, Stine Kunigunde, Pumpe-Juliane og Pjalte-Ane, der havde boet paa Pjaltenborg.

Snart rykkede Infanteri-Regimentet fra Christianshavns Kaserne frem i Stormskridt, og de fordeltes i Vinduerne i Husene rundt om, og nu kom Artilleriet, tre Kanoner svingede ind paa Torvet og modtoges med Hurraraab af Fangerne.

Nu faldt et Skud fra et Gevær, og kort efter kom-

manderedes der »Fyr!« med Kanonerne. Snart glimtede det over alt, og Hovederne forsvandt skyndsomst fra Vinduerne. Selvfølgelig var der mødt frivillige, deriblandt en Slagter. Ved det tredie Kanonskud vældede en tyk Røg ud fra Taget. Det viste sig dog, at Ilden kom indefra, det Fangerne selv havde antændt den. Snart stod Taarnet i lys Lue, og Bygningen stod ikke til at redde.

Slagteren saa en Mand komme ud paa Taget. Han sigtede og skød. Manden styrtede forover og blev hængende som død i Taglugen. Desværre havde Slagteren taget fejl. Han havde dræbt en Straalemester ved Brandkorpset.

I det hele ramtes kun tre Mennesker. En Fange blev saaret i Knæet, medens han helt inde i sin Celle sad ved sit Arbejde for derved at dokumentere sin Umeddelagtighed i Oprøret, og et Skud ramte en anden Fange, »Vildtyskeren«, da han var i Færd med at opsøge en Kollega i det Haab at kunne slaa ham ihjel. Han faldt om og brændte op.

Nu kom selve Kong Frederik den Sjette med hele sin Adjutantstab og Lakajer ridende fra Frederiksberg Slot, og det har sikkert været et ejendommeligt Skuespil med den brændende Bygning, det meget Militær i straalende Uniformer og den ængstede, stadig skiftende Menneskemasse.

Carl Bernhard slap ved Hjælp af en Bekendt, der var Officer, ind i Fængselsgaarden. Her laa Fangerne plat ned paa Maven i lange Rækker, bundne paa Hænderne, Soldater med skarpladte Geværer bevogtede dem, og enlige Tranlamper oplyste det triste Skue.

Af og til styrtede brændende Mure sammen, Luerne slog højt i Vejret. »Lig ned der!« var den eneste menneskelige Lyd, der hørtes, naar en af Fangerne rørte sig, og et Slag med Kolben hjalp til at gøre Opfordringen eftertrykkeligere. Saa raabtes Fangerne op ved Navn, en for en kaldtes de for Standretten, »det

frygtelige Tribunal, der havde Liv og Død i sin Haand«. Kongen havde ladet Statsraadet kalde, Standrettens Domme blev hurtig stadfæstede. Syv Forbrydere var dømte til Døden og skulde henrettes næste Formiddag.

Saa meget fortæller *Carl Bernhard*, og han ender med at meddele om Henrettelserne, der fandt Sted i de andre Fangers Nærværelse.

Vi skal nu høre, hvilke Indtryk en anden dansk Forfatter, *Thomas Overskou*, har fra den Gang, han som Barn var Fængslets Genbo i Dronningensgade. Han var født den 11. Oktober 1798 længere henne i Gaden i en Kælder lige overfor Frelsers Kirke, og hans Fader var den Gang Mestersvend ved Sukkerrafinaderiet »Unionen«, der laa i Strandgade, hvor senere Ankersmed *Caspersens* Jernstøberi fik Plads.

Kort efter Drengens Fødsel flyttede Forældrene til Nr. 60, lige overfor Fængslet. Hvor fattigt det har været, kan enhver bedømme; thi Huset ligger der endnu. Det var paa anden Sal, Familien boede, og fra Vinduerne her iagttog Drengen naturligvis med levende Interesse Gadens Liv. Indgangen til Forbedringshusafdelingen var der i Gaden, og man saa ofte, hvorledes Fangerne efter udstaaet Straffetid gik fra »Huset«, og, naar de var kommet ud af Porten, stillede sig paa Gaden og gav de tilbageblivende Kammerater, som leende og vinkende stod bag Jernstængerne, et Hurra til Afsked, ikke sjældent med Tillæg af det staaende Raab: Bare Farvel *saa længe*, for jeg har ikke gjort det værre, end jeg kan komme igen!

To Dage om Ugen var der stort Spektakel; saa kom de inddømte Forbrydere, omgivne af Vægtere med Morgenstjerner. fra Politikamret og blev anbragt i Fængslet. Var Toget langt, aabnedes det sædvanligt af et Par »røde Engle« (Politibetjente) i røde Kjoler med grønne Kraver og Opslag, gule Benklæder, »Zugstøvler«, trekantet Hat og en Stok, der stadig var i Bevægelse mod den hujende og pibende Sværm,

som fra alle Sider trængte paa for at se Synderne og længe efter, at disse var sluppet ind af Porten, bølgede frem og tilbage i Gaden, leende og skraalende op til de Vinduer, hvor de ældre Fanger var stimlet sammen.

Det var ikke sjældent, at Drengen blev Vidne til Tumulter, og de har præget sig dybt i hans Erindring. Han fortæller: »Det var blevet befalet, at Fangerne herefter skulde spinde paa Skotrokke, og dette satte dem i et saadant Raseri, at de stormede fra det ene Arbejdsværelse til det andet, brød Rokkene i Stykker, kastede dem under Brølen og Piben i Fingrene i smaa Stumper ud af Vinduerne og ned paa Gaden og gjorde Forsøg paa at brække Jernstængerne løs for selv at komme bagefter.

Rygtet om dette Oprør udbredte sig snart over hele Byen; støjende Skarer strømmede til, Gaden mylrede med Mennesker. en halv Snes Soldater, der var kaldt til fra Amagerports Vagt, blev saaledes borte i Stimmelen, at kun Bajonetterne glimtede inde i den, og Flokke af »de røde Engle« arbejdede sig bandende og bankende frem med enkelte af de ustyrlige Urostiftere, som var paagrebet og skulde føres til en anden og sikrere Forvaring, men blege af Forbitrelse, skraalende og skældende satte sig til Modværge.

Min Moder, der forudsaa Faren, hvis det lykkedes den forvorpne Horde at faa Jernstængerne brudt løs, var meget angst, græd, vred Hænderne og ønskede, at Fader dog bare snart kunde slippe hjem; jeg stod ved Vinduet hos en Arbejdsmand *Ole Ovesen*, der var kommet op for at være hende til Hjælp, og faldt i Staver over den skrækkelige Rumor, men ikke mindre over en svær Matrone, som han viste mig, at der ovre i selve Børnehuset stod ene bag Jernstængerne i et Vindue og ganske roligt betragtede det hele.

Hun var nemlig ved daglig Omtale blevet mig en stor Mærkværdighed, men hidtil havde jeg kun skim-

tet hende, naar hun af og til kom til det lukkede Vindue, nu saa jeg hende tydeligt, da det var aabent, og Jernstængerne kun gik paa langs. Det var — *Mutter Messing*, saaledes kaldet, fordi hun efter den store Ildebrand havde staaet i udbredt Handelsforbindelse med en talrig Bande, der stjal Metal. Den Dristighed og Klogskab, hvormed hun havde drevet sin Næringsvej saaledes, at hun var en velstaaende Kone, da hun blev arresteret, havde gjort hende meget kendt iblandt Almuen og i Børnehuset sat hende i en saadan Anseelse, at hun med Opsynets Vidende paa det store Arbejdsværelse holdt Udsalg af Fødevarer og Brændevin for de andre Fanger, hvem hun havde vidst at give en saadan Respekt for sin Person, at ingen af dem under hele den vilde Tumult kom til hendes Vindue, hvorfra hun uforstyrret var Tilskuerinde, indtil Stuerne var besat med Vagt og Gaden ryddet. Saaledes saa det ud med Fængselsvæsenet den Gang!«

Efter nu at have hørt, hvad disse to Forfattere selv mindes fra deres Barndomsliv i Tugthusets Nærhed, skal vi se lidt nærmere paa dets Historie.

Efter at det gamle »Børnehus«, som *Christian d. Fjerde* havde oprettet 1619 ved Helligaandshuset (»Helligaandshospitalet«), fuldstændig var ophørt at fungere, og efter at man i Krigens Dage helt syntes at have opgivet at drage Omsorg for Samfundets Stedbørn, skænkede Kong *Frederik d. Tredie* en Bygning paa Christianshavns Torv til at benyttes som det Børnehus, der i Henhold til hans Forordning af 18. Marts 1662 skulde oprettes.

At denne Bygning skulde have tilhørt den ulykkelige Ridder *Kay Lykke*, er der aldeles ingen Hjemmel for, udover de mange upaalidelige Sagn, der opstaar, — Guderne maa vide hvorfra og hvorledes.

Dette Hus blev bestemt til Optagelseshjem for forældreløse, fattige, ulydige eller vanartede Børn, men tillige skulde det benyttes som Tvangsarbejdsanstalt for arbejdsføre Erhvervsløse og Strafanstalt for For-

brydere, særlig Kvinder, der havde gjort sig skyldige i Kønsforbrydelser eller Tyveri.

At denne Sammenblanding af ærlige og uærlige, naar Adskillelsen ikke strængt kunde gennemføres indenfor Fængselets Mure, var uheldig og maatte medføre Uroligheder og Fordærvelse, er i høj Grad indlysende, selv om man i hine Tider og langt senere brugte strænge Disciplinærstraffe med »Ris paa Kroppen« og Tamp som Hovedmidler.

Senere hen tillodes det endogsaa Forældre at indsætte genstridige Børn i Børnehuset, f. Eks. unge Piger, der ikke vilde gifte sig med den, Forældrene ønskede, og det hændte undertiden, at Forældrene »glemte« Børnene derinde, et enkelt — og vel nok det værste — Eksempel haves paa, at en ung Pige, som blev indsat, da hun var 15 Aar, først slap ud, da hun var — 51 Aar!

Det er *Struensees* Fortjeneste, at han i 1771 ophævede denne Forældrenes meningsløse og barbariske Ret til at indsætte Børn der.

Beskæftigelsen derinde var fra Begyndelsen af at spinde og væve Klæde, Lærred, Baj, Særdug, Sejldug og Ulmerdug, saa at man forsynede hele Københavns og Helsingørs Besætninger med Klæde; senere, da Fængselet ligefrem benyttedes som Strafanstalt, blev der ogsaa indrettet Rasphus i Kældrene, hvor Fangerne raspede Farvetræ; men efterhaanden lærte man at benytte de enkelte Fangers Arbejde paa højst forskellig Maade.

Det ses saaledes, at i 1813 blev der spundet og vævet Uld, Bomuld, Hør, lavet Strømper, og syet Støvler, deriblandt ogsaa til Kavalleriet, fremstillet Sko, Træsko og Trætøfler, syet Beklædningsgenstande af alle Slags til Militæret, Lagener, Tornystre, Brødposer, Kugletasker, Fouragesække, Chakot'er, skaaret Kamme, flettet Kurve, lavet Messingstifter, slebet Kobberplader til Kobberstikning, lavet Gigtringe, Ravsigneter, Beslag til Piber, Guldringe, Brystnaale,

Uhrnøgler og Kæder, Penneknive, Messingskruer, Gardinkroge, Sølvknapper, Knapper til Stokke, og endda blev der oprettet Maskin- og Smedeværksteder.

Blandt de mere sjældne Ting, der blev fabrikeret, kan nævnes 16 hele Pianoer og alle de mindre Dele til 83 Instrumenter og Finerskæring af forskellige Træsorter.

I en Skrivelse af 1781 fra Børnehusets Inspektør, den ansete *Johan Oest*, en Mand, hvis Navn paa Grund af hans humane Sindelag skal nævnes med Ære, omtales Livsfangen *Jacob Poulsen*. Han var i sine unge Dage bleven grebet af religiøse Skrupler og fandt denne Verden alt for fuld af Usselhed til at ville forblive i den; for at »præparere sig til en salig Død« fandt han d. 22. April 1767 paa det mærkelige Middel at kvæle et Barn i Stjernholm Amt i Aarhus Stift. Han blev dog benaadet for Dødsstraffen, men blev brændemærket og skulde indspærres paa Livstid, ligeledes skulde han fejre Aarsdagen for sin Forbrydelse ved hele sit Liv paa denne Dag at kagstryges, og denne Straf udstod han i de 7 første Aar.

Han var den første Rasphusfange, der indsattes paa Christianshavn, og hans Anbringelse satte den gode Oest baade i Forlegenhed og Ængstelse. Han skrev derfor og meddelte, at han kunde anbringe ham i et særligt Rum i Daarekisten, som den Gang ogsaa var paa Børnehuset, men sporger: Kan han betroes Rasp, Økse og Mukkert? Vilde disse Redskaber i et desperat Menneskes Haand ikke blive livsfarlige for andre? Skal han i Kirke og til Alters alene eller i Forening med de andre Lemmer? Skal han have Renlighed og Klæder, naar han behøver det, eller skal han holdes som et umælende Kreatur? Skal han i Sygdomstilfælde paa Sygestuen, eller skal man uden Hjælp lade ham krepere?

Denne samme Fange, som indjog den brave Inspektør saa megen Skræk, blev senere hans bedste Støtte, idet han en Snes Aar efter blev Justitssergeant

paa Børnehuset. Hermed hænger det ifølge den ovenomtalte Skrivelse saaledes sammen:

Han blev indesluttet i et dertil indrettet gyseligt Fangehul om Natten, om Dagen i et andet, som havde Lysning, for at han kunde se at raspe. Han var imidlertid saa flittig, at han stadig leverede mere Arbejde, end der blev forlangt af ham. Han bad bestandig til Gud og viste oprigtig Anger, søgte ofte Herrens Nadver og førte et stille Liv for sig selv uden at indlade sig med nogen af de andre Fanger. »Over denne Opførsel, som er rar i dette Hus, blev enhver opvakt til Medlidenhed med ham og rakte ham Haanden for at lindre hans haarde Kaar«, siger *Oest;* men ved denne Adfærd paadrog han sig sine Kammeraters Misundelse og Had, skønt han aldrig »destingueredes« fremfor de andre Fanger.

Han fik nu Lov til at forrette Husgerning for Funktionærerne i sin Fritid og gjorde dette til Tilfredshed. En Gang, da gult Raspetræ ikke kunde faas, raspede han paa en Dag 120 Pund, skønt andre Fanger krympede sig ved at raspe 20 Pund om Dagen. En anden Gang kom der blind Allarm om Ildløs i en Skorsten paa Børnehuset, og *Jacob Poulsen* krøb da op paa Taget og gjorde de bedste Anstrængelser for at slukke den formentlige Ild. Med Livsfare rensede han en Gang den Afløbsrende, der gik fra Vaskeriet ud til Kanalen, alle mente ham kvalt under Jorden, men efter tre Kvarters Forløb kom han uskadt ud af Mundingen ved Kanalen.

En anden Fange, *Diedrich Rubst*, nægtede engang at arbejde og barrikaderede sig i sin Celle, slog efter Raspemesteren, saa Vinduet knustes, klædte sig nøgen af og rev sine Klæder i Stykker. Saa hentede *Jacob Poulsen* sin Mukkert, slog Døren ind og greb den anden som en Løve. Denne slap fra ham og løb splitternøgen ad Porten til, man Jacob løb efter ham, fik ham fat og holdt ham, til han blev bundet. Og

saaledes var han flere Gange til Hjælp overfor balstyrige Fanger.

Senere brugtes han til Opvartning for en Del Delinkventer, af hvis Sindelag man ikke havde det bedste at haabe; og han var da en af de faa, der ikke hentede Brændevin til de andre. Han sparede efterhaanden saa mange Penge sammen ved sin Hjælpsomhed, at han gik klædt som »en anstændig Borgermand«.

Inspektøren vilde derfor gerne have haft ham benaadet; men det afskyelige Brændemærke i Panden vilde umuliggøre hans Eksistens udenfor Fængslet. Det lykkedes derfor Inspektøren at faa ham ansat som Justitssergeant, og som saadan var han ham til Nytte til sin Død.

Jacob Poulsens Skæbne er ret betegnende, fordi den giver os Oplysning om de uheldige Forhold, at Fangerne paa Grund af Anstaltens Pengemangel sattes til at passe paa hinanden indbyrdes, ja endog brugtes til at *straffe* hinanden.

Man vil af det ovenfor fremstillede let se, at der i og for sig ikke er noget særligt utroligt i *Thomas Overskous* Fortælling om, at »*Mutter Messing*« handlede med Brændevin til de andre Fanger. Det var umuligt at forhindre det, fordi Fængslets Tilsyn var saa slet, hvilket atter skyldtes, at der manglede Penge til at bestride Opsynsmænds Løn med. Naar en Fange derfor skulde have Prygl, beordredes en anden Fange til at besørge det, og det er jo paa Forhaand givet, at et saadant Forhold var uholdbart. Men i hvor langt højere Grad uheldigt var det saa ikke, naar en Mandsfange fik Ordre til at give en kvindelig Medfange en Dragt Prygl, hvad der hyppigt hændte, fordi Kvinderne var trodsige og ikke vilde læse paa deres Religionslektier.

Særlig misligt var det ogsaa, at Embedsmændene undertiden ikke stod paa den bedste Fod med hinanden, især synes Præsten og Inspektøren hyp-

pig at have været Uvenner, hvad der ses af adskillige gensidige Klager. Navnlig var det Tilfældet, da den tidligere Kinapræst, *Simon Jacob Omann* i 1799 afløste *Michael Frederik Liebenberg* som Præst.

Denne *Omann* maa have været en usædvanlig krakilsk Person. Han er grov mod Personalet og klager idelig over det, skønt han selv saa at sige aldrig kommer i Skolen og katekiserer. Han tager Fanger med ind paa sit Værelse, og naar de er løsladte, giver han dem Adgang til sig i Tugthuset, hvorved det lykkes dem at bringe Forbindelse i Stand mellem Fangerne og Omverdenen.

Af Mangel paa Plads kunde man ikke holde de forskellige Arter — de ærlige og de uærlige — fra hinanden, og heller ikke Kvinderne kunde holdes fra Mændene. Det er derfor intet Særsyn, at en Kvinde besvangres inde i Tugthuset, og Opsynet er stadig paa Jagt i alle Smuthuller for at hindre Mænds og Kvinders intimere Samliv. Det er da intet Under, at Masser af Sygdomme grasserer blandt de ulykkelige Mennesker derinde; om ordentlig Pleje kunde der fornuftigvis ikke blive Tale. Næsten allerværst var det med Drikkevandet, idet det i smaa Portioner maatte hentes ovre ved Holmens Kirke! Det kogtes da i Sygehusets Kælder, og der skulde Fangerne selv hente det til Vask og The hver Morgen Kl. 10. Naar de saa strømmede sammen, fandt der hyppig Uordener Sted, og der blev Lejlighed til Stævnemøder, Smughandel med Brød og Brændevin o. desl. Fangerne led ogsaa af Kulde og Sult; intet Under, at de tit saa deres Snit til at undslippe; naar de saa kom igen, skulde de have Prygl, og dette gav atter Anledning til Støj og Mudder.

Stanken fra Sygehuset kunde mærkes helt ud i Gaarden; Maden var frygtelig. Da saaledes noget Lammekød i 1772 var konfiskeret paa Torvet som fordærvet, blev det overgivet Spisemesteren ved Christianshavns Fængsel, for at han kunde tilberede det

til dem, der laa paa Sygehuset. Det var jo dog Lammekød! Aaret efter blev 19 Tønder »bedærvet« Torsk overgivet til Tugthuset. Det er derfor ganske forklarligt, at Tugthuset i den tidligere omtalte Inspektør *Oests* Tid aldrig var frit for Dysenteri, Plet- og Inflammationsfebre o. l. Sygdomme. I Maj-Juni 1770 døde ikke mindre end 103 Personer bag Tugthusets Mure.

Der var dog Tider paa Aaret, der bragte en Smule Lys ind til Staklerne. Fastelavns Mandag og St. Hansdag var Fridage, da trakteredes Lemmerne med Brød og Øl. Fastelavns Mandag klædte de sig ud, det vil sige, at Kvinder og Mænd skiftede Dragter og drog om i Anstaltens Gaard og sang for Penge ved Funktionærernes Døre. Dette syntes Præsten *Lange* ikke om, men da han klagede derover, gav *Oest* ham Svar paa Tiltale i følgende kraftige Vendinger: »Præsten alene holder sig op over alle Ting, der ikke findes i Bibelen, og gælder ingen i hans Øjne uden alene det Mariner-Ansigt Delinkventinden *Johanne Michelsdatter*, som dog i andres er en stor Kanaille og Hykler. Det var at ønske, at aldrig nogen Præst boede her i Huset; thi da hans Embedsforretninger er meget magelige, bliver saadan Mand doven, og for at faa Materie til at sige noget om Søndagen, bekymrer han sig om alle smaa Ting, der passerer.«

Men til Fastelavnsløjerne indfandt der sig ogsaa en Mængde Tilskuere fra Gaden, saaledes ankom i 1776 en Mængde »Pøbel og Kanailler«, som brød Porten op og trængte ind i Gaarden, hvorfra den med Militærmagt maatte fjernes. Først 1778 blev det forbudt fremmede at komme ind, dog maatte de komme i Kirken til Gudstjeneste om Søndagen. Ogsaa dette gav Anledning til Forbindelse udadtil.

I 1779 erklærede en Dag alle de uærlige Fanger, at de ikke vilde raspe, og mærkeligt er det, at Opsynet i Følelsen af sin numeriske Underlegenhed ikke vovede at straffe dem, men maatte tale dem tilrette.

Oest udbryder ogsaa i sin Fortvivlelse: »Det er en besynderlig Guds Styrelse, om det i Tiden gaar godt!«

I 1786 indtraadte der ved en Anordning nogen Bedring, idet det bestemtes, at ingen, der var befængt med Kønssygdomme, maatte indlægges paa Sygestuen, ligeledes maatte blinde, gamle og affældige Betlere ikke anbringes der, og dog lyder endnu de trøstesløse Ord: »Det forholder sig i alle Maader med Sygestuerne saaledes, at den friske af Stank maa krepere, langt mere de, som allerede er helt raadne!«

Raaheden breder sig fra Lemmerne til Opsynet, og det behandler Fangerne brutalt. Spisemester *Poulsen* var særlig raa; Mester *Schmidt* endnu værre. Da denne sidste en Søndag Eftermiddag saa Fangerne lege i Gaarden, forbød han det. En Fange, *Niels Benetzen*, erklærede, at det var en uskyldig Fornøjelse, hvorover Mesteren blev saa rasende, at han slog ham med knyttet Haand saa mange Slag i Hovedet, at Blodet flød, og Inspektøren maatte til for at skille dem ad.

Gurine Malvig, der var Livsfange, kom op at skændes med sin Lidelsesfælle, *Karen Marie*, om, hvem der først skulde have sin Kaffepotte paa Ilden. Da *Schmidt* hørte det, blev han saa rasende, at han uden at undersøge Sagen gav den ulykkelige *Gurine* 25 Slag Tamp. Tampen var saa svær, at Ryggen allerede ved de 8—9 første Slag blev helt sort og somme Steder gik itu, saa at det røde Kød var at se. *Gurine* gik til Doktoren, der gav hende en Lægeattest og smurte hende med Salve. Dog vilde Mester *Schmidt* ikke fritage hende for Arbejdet, men »sparkede hende for Rumpen«. Hun maatte da sælge noget af sit Tøj for at købe sig fri. Dette skete i 1799. Blandt andet herskede ogsaa den stygge Skik, at Fangerne selv maatte begrave de døde, og Mordere skulde køres bort paa Rakkerens Sluffe. Den Slags Transport gav altid Anledning til Raahed og grimme Optrin.

Ogsaa var der andre Opsynsmænd, der var uheldige, som f. Eks. Portneren i 1806, der for at tjene

Penge og staa sig godt med Fangerne solgte Brændevin til dem i store Rationer.

Antagelig vil de her anførte Eksempler paa Livet i Fængslet give et tilstrækkeligt Billede, paa hvis Baggrund man forstaar de Forhold, der Gang paa Gang drev de ulyksalige til Tumulter og Oprør og sidst medførte den alvorlige Revolte, *Carl Bernhard* har omtalt, og som endte med Tugthusets Brand.

En fortræffelig Skildring af Enkelthederne i denne Affære er givet af Redaktør *Andreas Buntzen*, det vil derfor være tilstrækkeligt at henvise til denne livlige og dygtigt skrevne Bog, hvori man faar alle de Oplysninger, man kan ønske sig.

I 1790 ophævedes Børnehuset, og Anstalten blev udelukkende en Arbejds- og Straffeanstalt. Efter Oprøret blev Fængslet opbygget igen, men mistede sit Taarn. I 1864—65 skete den vigtige Forandring, at der efter Justitsraad *Nebelongs* Tegning opførtes en særlig Strafanstalt for Kvinder paa Grunden lige overfor Frelsers Kirke, hvor tidligere den *første danske Veterinærskole* havde ligget, og det gamle Bygningskompleks blev ved Ombygning udvidet og forbedret. Herved opnaaedes en fuldstændig Adskillelse mellem Kvinder og Mænd, og da Straffeloven af 1866 traadte i Kraft, nedlagdes Mandsfængslet her, Kvinderne førtes over i Bygningerne ved Torvet, der nu udelukkende blev Kvindefængsel, og den nye Bygning overlodes Københavns Politi, der anvendte den som Arresthus for Mænd, indtil der efter 1895 blev Plads for dem i det nybyggede Vestre Fængsel; fra den Tid af er denne Bygning atter forbeholdt Kvinder.

Naar vi nu forlader disse sørgelige Steder, er det i Haabet om, at Christianshavn om ikke altfor mange Aar maa blive befriet for den store, skumle Bygning, der mispryder Byens Torv, saa at der ved privat Initiativ kan blive rejst kønnere, lysere og lettere Bygninger her som en passende Ramme for en Statue af Byens Grundlægger, *Christian IV.*

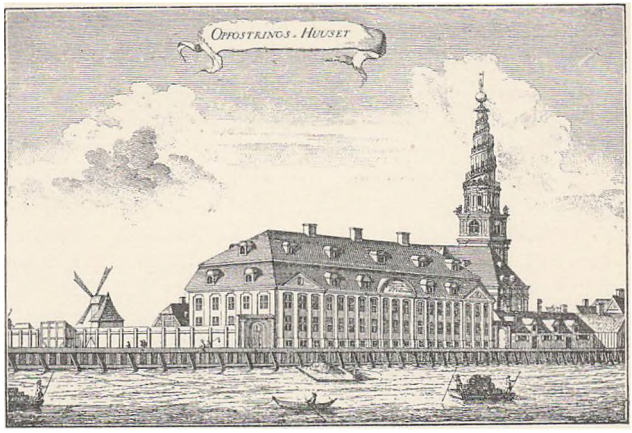

Søkvæsthuset.

FJERDE AFSNIT

Overskou, hvis Erindringer vrimler af karakteristiske Billeder fra det gamle København, har ogsaa flere Ting at fortælle om sit Barndomsliv paa Christianshavn. Han fortæller saaledes om sin første Hjertesorg. En Nat lød Vægterpiben, Brandraab og Klemten med usædvanlig Heftighed. Drengens Fader sprang ud af Sengen og aabnede Vinduet: »Gud bevares! Himlen er gloende rød!« Straks efter raabtes der, at det var Faderens Sukkerhus, der brændte. Han kom hurtigt i Klæderne og af Sted. Siden gik Moderen hen paa Snurrebroen og tog Drengen med. Det var et frygteligt Skue. Hele det store, firkantede Bygningskompleks stod i Luer. Der skete en frygtelig Ulykke, der gjorde et dybt Indtryk paa Drengen. Der var paa Raffinaderiet en tysk Arbejder, som almindelig kaldtes *Johan Skomager*. Han bar »den store Hædersmedaille«, fordi han i Slaget paa Reden efter at være bragt i Land som saaret straks gik frivilligt ud igen efter at være bleven forbundet. Han var en god

Mand, som *Thomas* holdt meget af, dels fordi han forstod at spøge og lege med ham, dels fordi han altid havde noget godt i Lommen til ham. Under Branden var han gennem en Jerndør kommet ind paa Raffinaderiets Lofter, hvor han ikke var kendt, han forvildede sig og indebrændte. Han savnedes straks efter Branden, men hans Lig var ikke til at finde. Drengen tog sig det forfærdelig nær og havde næppe forvundet Sorgen, da Faderen engang uforsigtigvis, medens Thomas hørte derpaa, kom til at fortælle, at nu var *Johan Skomagers* Rester fundet. Faderen havde Opsyn med nogle Haandlangere, som brugtes til at rydde Brandtomten, og en Dag traf han dem siddende ved Frokosten og med megen Appetit spise noget røget Kød, som var fundet paa et af Lofterne, og som de mente hidrørte fra Spisemesterens Køkken. Det viste sig at være Johan Skomagers Ben, de sad og gnavede! Drengen blev ved Fortællingen saa rystet, at han i et Par Uger maatte holde Sengen.

Senere flyttede Familien til Wildersgade 53 lige overfor Kasernen i et af de Huse, som i den Tid mindre smigrende kaldtes »Sladderrækken«. Naturligvis fandt Drengen større Behag i Genboskabet med Kasernen end med Tugthuset. Og dog var Beboerne paa Kasernen den Gang ikke meget værd. Det var et Marineregiment, hvis Mandskab var en Hob sammenløbet Pak, som endog under den strængeste Krigstugt stadig gav Anledning til Afstraffelser for Drukkenskab, Slagsmaal, Tyveri og Desertion. Men de var elegante og strunke at se paa og havde en ualmindelig klædelig Uniform: rund, højpullet, paa den ene Side opkrammet Hat med hvid Fjer, rød Trøje med mørkeblaa Rabatter og en snehvid Baandbesætning oppe fra Halsen ned mod Maven, i Længden aftagende, til de blev brede Knaphuller, hvide Lærreds Benklæder og Støvletter i eet samt hvidt Lædertøj. Den Gang var jo desuden Kasernen ny, den var opført 1802 af Professor *I. H. Rawert* og Tømrermester, senere Oberst *Hallander*.

Udenfor Kasernen — paa Gaden — havde dette statelige Korps sin Stilleplads, og det var et stolt Syn, naar man saa denne »Skov af blinkende Bajonnetter«, naar de tætsluttede Geledder under Trommers og Pibers Lyd eller med dundrende Janitscharmusik marcherede af Sted. Det gav Christianshavnerlivet Lys og Farve.

Da Tugthuset var brændt, anbragtes Fangerne for en Tid i en anden kendt Bygning, nemlig *Søkvæsthuset* i Overgaden. Denne Bygning har ogsaa sin store og bevægede Historie. Oprindelig var den store Bygning, som nu anvendes til Søværnets Elevskole, *Opfostringshus* og opført i 1754 — 55 i dette Øjemed af *Conradi*.

Det første Navn, vi da skal mindes, naar vi passerer Søkvæsthuset og Kasernen, er Kong *Frederik d. Femtes;* thi det var ham, der den 29. Juni 1753 underskrev Fundatsen, hvorved Opfostringshuset oprettedes. Men skønt han var en idérig Konge, der gerne gjorde noget godt og nyttigt for Folk og Land, saa er det dog et andet Navn, der mest af alt lyser i denne Sammenhæng, det er *Johan Hartvig Ernst Bernstorffs*.

Foruden sin Virksomhed for de udenrigske Sager havde Bernstorff den Opgave at føre Tilsyn med Fabriksvæsenet, og han fik da den Idé at oprette en Anstalt for fattige Drenge, som skulde opdrages til at tage Tjeneste hos »Fabriqueurer, Handlende eller Søfarende«; Det gjaldt jo om at skabe en hjemlig Industri. Det var vel for øvrigt *Franckes* Vajsenhus i Halle, der var hans Forbillede. Foruden Kongens Gave af Grund og Penge skaffedes der ved Indsamling over hele Landet og Kollekter i Kirkerne de fornødne Midler. *Conradi* paatog sig at bygge for 13,000 Rdl., og den 25. September 1754 blev Kransen paa Bygningen hejst, og hver Mur- og Tømmersvend, der havde arbejdet med, fik af Direktionen udbetalt 12 Speciedukater. Og nu fik den nysudvalgte

Forstander *Knud Broust* travlt. Han skulde jo indrette Huset til at modtage 200 Drenge, og i April 1755 var man saa vidt, at man fra næste Mikkelsdag kunde lade Børnene komme, og saa blev der skrevet til Bisper og Amtmænd hele Landet over og i Norge og Slesvig med for at faa Oplysning om Tallet af de Børn, der først og fremmest burde indlægges. Mærkværdigt nok var Folk i Begyndelsen ængstelige for at sende Børnene til den nye Stiftelse; de, man var ivrigst for at anbringe, var Zigeunernes Børn, men dem vilde Direktionen ikke have af Ængstelse for, at disses Antagelse skulde vække Anstød hos Publikum og skræmme andre. Mange Steder vilde man ikke af med Børnene, idet man ræsonnerede, at naar de var fem Aar, som var Optagelses-Grænsen, var jo det værste af deres Opfostring forbi, saa skulde man selv have Nytte af dem, de kunde begynde at vogte Gæslinger, og naar de var 7—9 Aar kunde de køre en Plov.

Den Bevilling, der støttede Opfostringshuset mest, var Retten til 20 paa hinanden følgende »Generale Lotterier«, som er Grundlaget for det nuværende Klasselotteri og en af Aarsagerne til, at det endnu den Dag i Dag er Opfostringshusdrenge, der trækker vort Klasselotteri. Det har altid været en Ære for en Dreng at blive udvalgt til Lotteridreng, og i gamle Dage var det en ekstra Fortjeneste, fordi »ræsonnable« Vindere af store Gevinster gav Drengene gode Ducører. Nu betaler Lotteriet en aarlig Sum af 840 Kr., der fordeles mellem de fem trækkende Drenge.

Den første Oktober 1754 rykkede Ungdommen ind, den første Dag mødte tre Drenge, og inden Aarets Udgang var der 150. Og nu udarbejdedes der detaillerede Reglementer, og for at man kan se, at Børnene ikke led Nød, kan det være morsomt at hidsætte Listen over, hvori deres Middagsmad maatte bestaa, nemlig: »Ærter, Kaal, Vælling, Grød og varmt Øl og Brød med saltet og vindtørret Sild, salt Torsk,

Graasey eller anden tør norsk eller finmarks Fisk, og om Søn- og Helligdage Kød eller Flæsk dertil foruden, hvis Grønt, saasom Rødder, Roer, Potates etc., som kan komme og tilvejebringes af Haugen.«

Hvad Drengenes Klæder angik, skulde de være »ordinære og grove«. Drengene kaldtes efter deres Klæders Farve »de grønne Drenge«, og hver Søndag kunde Christianshavnerne se det lange Tog af Drenge bevæge sig hen imod Frelsers Kirke, alle i lange, grønne Kjoler, grønne Undertrøjer eller Veste, ligesom Kjolerne forsynet med en Masse Messingknapper, grønne Knæbukser, blaa Strømper, Sko med Messingspænder og trekantede Hatte paa Hovedet af den Form, vi kender fra Holbergs Komedier, og bag under Hatten stak en lille Haarpisk med sorte Baand. Men det var kun om Søndagen, de var saa fine; hjemme gik de i gule Skindbukser, grønne Brystduge eller Veste og grønne Huer.

Det er ikke Hensigten her at fortælle om det daglige Liv paa Opfostringshuset, derom kan man læse i det af Forstander paa Jægerspris, cand. theol. *A. T. Høy* forfattede udmærkede Skrift »Opfostringshusets Historie.«

Vi skal blot fortælle om en stakkels, fremmed Fugl, som Opfostringshuset for en Tid husede derude paa Christianshavn. Hans Skæbne er betegnende for Tiden.

»General-Kirke-Inspektions-Kollegiet« bad engang Direktionen om at tage sig af en *Negerdreng*, der hed *Jackki*. Der blev sendt Ansøgning til Kongen, om denne Dreng, som havde Lyst til at antage den kristne Religion, maatte modtages i Opfostringshuset til Undervisning og Forplejning og sammesteds lære Gartnerkunsten.

Kongen sagde Ja, og et Par Maaneder efter blev Drengen døbt og kom til at hedde *Christian*. Men et Aar efter kom der igen Brev fra Kollegiet med det lange Navn. Drengen skulde udleveres til Kateket

Kingo paa St. Croix, der gjorde Fordring paa ham som Pant for et Beløb, han havde til Gode. Direktionen tænkte nu paa at ansøge Kongen om at skænke Jackki Friheden; men ved nøjere Overvejelse kom den til det Resultat, at den derved vilde forgribe sig paa Kateketens Ejendomsret til Drengen, »som er hans Sclave, og hvormed det har selv samme Beskaffenhed i Vestindien, som det har sig her til Lands med erhvervede Ejendomme, som kan blive pantsatte«. Og den stakkels, kristne Negerdreng maatte af Sted for at blive Slave hos en kristen (!) Kateket i Vestindien, der oven i Købet bar det stolte Navn *Kingo!*

I 1775 maatte Opfostringshuset flytte til Store Kongensgade 108 (man ser endnu Pladen over Porten, hvor det kom til at bo), og skønt det var et meget daarligt Bytte, var det nødvendigt, da Bygningerne skulde bruges til *Sokvæsthus.*

Som Søkvæsthuset nu ligger, bestaar det af fem Bygninger, nemlig Bygningen ud mod Overgaden (det oprindelige Opfostringshus), en Tid Kaserne for værnepligtige, nu Søværnets Elevskole, dernæst det tidligere Fattighus, senere Kontor og Embedsbolig. Det brændte 1838, men blev genopbygget. Nu er det Kontor og Embedsbolig for Chefen for Orlogsværftet; det har en Historie, vi straks skal komme til; endvidere Bygningen imod Baadmandsstræde, opført 1780 til Sygehus, desuden Portnerboligen og Gartnerboligen, der nu udlejes.

Men mest kendt er Chefens nuværende Hjem, og til det knytter der sig to store Navne, *Johan Ludvig* og *Johanne Luise Heiberg.*

Den 12. Oktober 1844 flyttede Heibergs til Søkvæsthuset, og her tilbragte Kunstnerparret en Række lykkelige Aar. Fruen fortæller selv i »Et Liv, genoplevet i Erindringer« om, hvor lykkelig hun var, da hun skulde til at indrette sin Have, der efter Christianshavnerforhold var ret anselig, en kvart Tønde Land. Hun fortæller om alle de sjældne Blomster og Træer, hun

fik anbragt, Slyngroser og Lysthuse, ja endda et Egetræ fik hun plantet, og det voksede sig højt og stort, inden hun 20 Aar efter forlod den Plet, hun elskede saa højt, hvor hun havde levet sammen med Heiberg og *Fru Gyllembourg*, og hvorfra hun drog alene ud.

Vi ved, at det var her, Heiberg tilbragte de lange Nætter med astronomiske Studier i den øverste Etage, medens Fruen sad nede ved Klaveret og legede med Melodier, som siden gav sig endelig Form i de smaa »Duft-Vaudeviller« (ja, det holdt hun jo ikke af, at man kaldte dem!) »En Søndag paa Amager« og »Abekatten«.

I disse Stuer tullede Fru *Gyllembourg* rundt, lille og hyggelig, i sine sidste Aar; vi kender alle Billedet, hvor hun ses siddende med sin Søn og Svigerdatter omkring det runde Bord. Hun læser op for de andre og vender Ryggen til Beskueren; hun vilde jo ikke males som Portræt paa sine gamle Dage; men over Sofaen, hvor Sønnen sidder og lytter til hendes Ord, hænger hendes skønne Ungdomsportræt.

I denne Have har Fru Heiberg indstuderet en Mængde af de Roller, hvormed hun henrev sin Samtid, i disse Stuer har *J. L. Heiberg* skrevet sine Digterværker, snart bidende ironiske, snart skælmsk og overlegent spøgende og saa atter lyriske i dristig Flugt. Han har studeret sin Astronomi og sin Filosofi her, og han har yndet at trække sig tilbage til dette rolige Bos Ensomhed, naar han vilde føle sig i Fred for dem, der støjede derude, ensom som han jo i Virkeligheden var i de sidste 20 Aar af sit Liv, men netop stor i denne sin Ensomhed. At Fru *Heiberg* følte sig knyttet til Christianshavn og til Amager i det hele taget, var ikke underligt; thi hun hørte jo i snævreste Forstand hjemme herude allerede fra sine tidligste Aar, og mange baade lyse og mørke Minder bandt hende til Christian d. Fjerdes gamle By.

Fru Heiberg er ikke født paa Christianshavn, men paa Nørrebro paa »Lille Ravnsborg«; men allerede

som lille Pige, da hun var begyndt paa Danseskolen paa det kgl. Theater, træffer vi hende boende i Brogade Nr. 20 i Stuen, nu Nr. 4, hvor Faderen havde Gæstgiveri og Billard. Det var her, hun og Søsteren

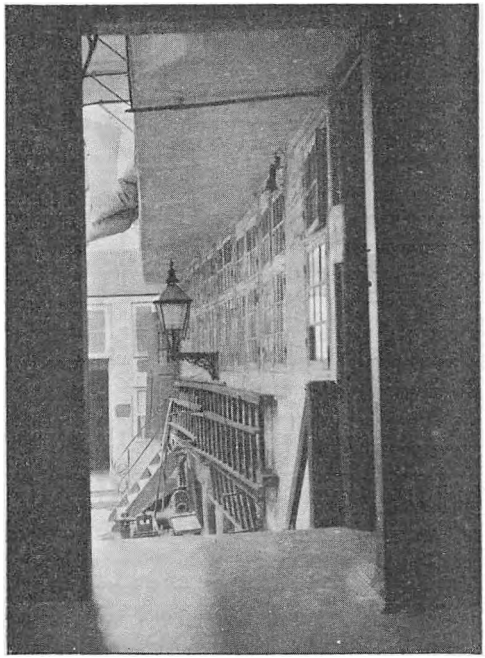

Brogade 4, Christianshavn.

dansede paa Strømpesokker ovenpaa Billardet og havde deres faste Publikum i de tvivlsomme Eksistenser, der søgte Faderens Knejpe; og det var her hun fandt sin første Velynder, den i hendes Erindringer saa mystisk skildrede »Herman«. At hun senere gennem det Heiberg-Buntzenske Hus var knyttet stærkt til denne Bydel, skal vi komme tilbage til.

Men vi maa nu lægge Mærke til et Hus lige i Søkvæsthusets Nærhed. Det er »*Bombebøssen*«, det Hjem for gamle Sømænd, som er stiftet af Kommandør *Peder Norden Sølling*, hvis Medaillon findes paa Husets Mur. Han var en saa ejendommelig Skikkelse, at vi i nogle Øjeblikke maa dvæle ved ham og hans Livsværk.

Peder Norden Sølling var født i Kristianssand d. 1. September 1758; hans Fader var Kaptajnløjtnant og Indrulleringschef, selv blev han Officer i Marinen 1776, efter at han paa Grund af Ungdom havde maattet vente i to Aar, skønt han var færdig med sine Studier som Kadet. Disse to Aar anvendte han til Koffardifart og for med »Asiatisk Kompagni«s Skibe som Lærling; til Trods for manges Raad blev han i Selskabet og førte, medens han var Kaptajnløjtnant i Flaaden fra 1790—94, en Kinafarer.

Han opholdt sig en Tid i Norge og saa der, hvor elendige de aabne Baade var, hvori de norske Lodser maatte gaa ud paa Havet, hvorved mange af dem aarlig druknede. Han rejste saa til England og studerede Baadebygning, kom hjem med Model til en lukket Baad og vilde have denne indført blandt norske Lodser. Han mødte vel straks megen Modstand, men støttedes af Kronprins *Frederik* og flere af den danske Adels bedste Mænd; han tog nu selv ud paa flere farlige Rejser for at bevise sine Baades Fortrinlighed og vandt sluttelig Sejr for sine Ideer baade i Norge, Danmark, Rusland og Tyskland.

Men han glemte ikke sit Land i Farens Stund. Da Englænderne begyndte at blive mindre hyggelige i 1800, foretog han en højst eventyrlig Ekspedition til Anholt med Kanonbaaden »Rosenkrantz« og udspionerede den engelske Flaade.

I 1806 blev han udnævnt til Overlods og Indrulleringschef i Frederikshald, men han opdagede hurtig, at hans Baadebyggeri slugte en virksom Mands hele Tid, og det var derfor, han traadte udenfor Statstje-

neste; han naaede at bygge hele 63 Lodsbaade. Men i 1808 vaagnede hans gamle Lyst til Orlogstjeneste paa ny, og han fik da Kommando over Kystforsvaret fra Østerrisør til Christiansø.

Saa kom de sørgelige Aar, hvor Danmarks økonomiske Ulykke fulgtes af Norges Tab. Skønt Sølling jo hele sit Liv nærmest havde været knyttet til Norge, drog han dog nu ned til Danmark og tilbød Kong *Frederik* sin Tjeneste. I en Audiens udtalte Kongen sin Tvivl om, hvorvidt han havde Brug for ham, da han jo nu allerede var godt oppe i Aarene; han var, da Avdiensen fandt Sted, 59 Aar gammel.

Ikke saa snart havde Kongen udtalt denne Tvivl, før Sølling kastede sin Uniformskjole og vendte Mølle hele Salen rundt, indtil han atter stod fast paa begge sine sikre Ben foran Majestæten. Overfor et saadant Argument kunde Kongen kun bøje sig, og Sølling blev udnævnt til »Waterschout«*) i København i 1817. Og det blev han til sin Død.

I denne sin Virksomhed fik han Øje for, hvor smaat de gamle Sømænd, der havde »lagt op«, havde det paa deres gamle Dage, og som den praktiske Sømandsven, han var, tog han straks selv Sagen op.

Paa Loftet i Skippernes Lavshus anbragte han en 200-pundig Bombe, hvori han fra 1819 lod indsamle Penge til et Aldersdomhjem for Søfolk. Han var selv hyppigt til Stede og animerede ved sit uopslidelige Humør, ved sine Vittigheder og ved et godt Eksempel besøgende til at bidrage. Og saa heldig var han, at han faa Aar efter kunde begynde med at indrette et Loft i Wildersgade til Beboelse, men allerede 1825 havde han samlet 25,000 Rigsdaler, og for dem købte han et Sømandshjem i Skvaldergade (nuværende Nikolajgade). *Sølling*, hvem alle søgte Selskab med, fordi han var saa lunerig og tillige saa ejendommelig og

*) Embedsmand, der har Tilsyn med Rullerne over det til Koffardis farende Mandskab.

overraskende i sine Indfald*) — hvad jo Vejrmøllerne i Kongens Audienssal er tilstrækkeligt Bevis for — havde altsaa megen Glæde af sin Stiftelse, som han kaldte »Bombebøssen«, og han levede to Aar efter, at Ejendommen i Skvaldergade var taget i Brug. Han døde den 27. Februar 1827 og blev under stor Deltagelse begravet her i Danmark; men Lodserne i Norge glemte ikke deres Velgører; ved Farsund rejste de ham et Minde.

Vi her hjemme glemte heller ikke *Peder Norden Søllings* Velgerninger. I hans Aand arbejdede mange senere. Vi erindrer fra *Henrik Hertz'* »Sparekassen«, hvorledes den hæderlige og skikkelige *Adolph* til de øvriges Forfærdelse foreslaar, at de Penge, Familien *Skaarup* har arvet efter Pensionist *Sørensen*, skal anvendes som Gave til »Bombebøssen«, og skønt den mere egenkærlige Nevø formoder, at dette Forslag lugter af Egennytte, fordi Adolph sikkert for denne Gave vil blive paaskønnet af sine Foresatte i Admiralitetet, saa viser det sig dog i Stykkets Slutning, at er der noget, den gode Adolph ikke lider af, er det Egennytte. Det er snarere et af Hertz rigtig set Træk, at det laa den Tid i Bevidstheden, at, var der noget godt, man skulde støtte, var det Søllings Bombebøsse, dette bærer Virkeligheden da ogsaa Beviser nok for. Thi ved gode Borgeres Bidrag og Legater voksede Stiftelsens Midler til ½ Million Kroners Formue og over 130,000 Kr. Legater, hvorfor Ejendommen i Skvaldergade snart blev for lille, i 1844 flyttedes »Bombebøssen« til Brogade og endelig i 1891 opførtes det kønne og hyggelige Sømandshjem i Overgaden oven Vandet Nr. 48, foran hvilket det er, vi her har standset.

Vi ser, at der paa Christianshavn var sørget for Ung-

*) Her er det værdt at mindes to Linier af Baggesens »Boer jeg paa den tamme Bred«, de lyder

»hvor med Sølling jeg er Dus
og deslige forvovne Krabater.«

dommen i Opfostringshuset, for Alderdommen i Bombebøssen; men ej heller de Syge glemte man at tage sig af. Intet Under da, at Christianshavn har et godt gammelt *Apotek.*

Privilegiet til at være Apoteker paa Christianshavn gaves den 1. Marts 1707 til *Bartholus Ferdinand Kyblich*, der tidligere — skønt indfødt Københavner — havde forsøgt sig som Apoteker i Kalundborg, hvor han imidlertid ikke befandt sig vel, da han idelig maatte ligge i Proces med de andre Næringsdrivende, fordi de nok saa ugenert krænkede hans Privilegium ved at gøre »Indpas i hans Vinhandel«. Allerede 1705 androg *Kyblichs* Moder om, at han maatte faa Privilegium paa Christianshavn, men det trak altsaa to Aar hen, inden det lykkedes for ham.

Han indrettede da sit Apotek i Brændevinsbrænder *Niels Joensens* Gaard i Langebrogade Nr. 10, nuværende Brogade 21.

I 1711 døde han af Pesten og blev begravet under Orgelværket i Frelsers Kirke. Han var den 1252de Pestdøde, der begravedes i dette Aar (i December Maaned) i denne Kirke. Man faar deraf et lille Begreb om, hvor haardt Pesten tog fat paa Christianshavn, hvor der naturligvis ej heller i de Tider var sundt at leve paa den med al Slags Materiale opfyldte Grund.

Kyblichs Efterfølger, *Jacob Bartholomæus*, drev kun Apoteket til 1718, og saa var Christianshavn atter uden Apotek i nogle Aar; men da en anden Mand, *Tobias Werth*, i 1723 ansøgte om at faa Lov til at oprette et Apotek, vaagnede Bartholomæus' gamle Energi, og han hævdede sit Privilegiums Kraft; men nu forlangte Kongen, at han ifald han vilde beholde det, skulde have det i Stand inden næste Paaske. Nu fik Bartholomæus, der ogsaa drev Apotek i Roskilde, travlt, og han købte da af Ekvipagemester ved det kgl. octr. dansk-ostindiske Kompagni *Svend Svendsen* den Gaard i Torvegade, hvor Apoteket endnu drives.

Bartholomæus maatte nu opgive Apoteket i Ros-

kilde, men han fortrød det snart; thi i Provinsen havde Apotekerne Lov at drive Vinhandel, hvad der var deres bedste Indtægtskilde, men i København stred en saadan Handel mod det ærværdige Vintapperlavs Ret, saa det gik kun kummerligt med Fortjenesten. Engang ansøgte han endog om at maatte flytte Apoteket til Kongens Nytorv, hvilket han dog af Hensyn til Københavns fire Apotekere ikke fik Lov til; noget hjalp det, at han senere fik Ene-Leverancen af Medicin til Søkvæsthuset.

Paa Apotekets morsomme Materialkammer findes endnu en Malmmorter med Bartholomæus' Forbogstaver. i Spejlmonogram og kronet af en Bladkrans. Den bærer tillige en latinsk Indskrift og Aarstallet 1717.

Ved Paasketider 1744 købte *Mathias de Place* Apoteket. Ogsaa for ham kneb det, men han blev dog hjulpet ved at faa Leverancen af en Trediedel af den Medicin, Søetaten brugte, og Lov til at have Konsumptionsfrihed for 3 Oksehoveder fransk Brændevin. Da han imidlertid indviklede sig i Forretninger med Salpeterværket i Hillerød, gik han fallit, og der blev gjort Udlæg i Apoteket. Han døde 1793, 8 Aar efter, at han var gaaet fra Apoteket.

Hermed var dettes Trængselstid forbi; thi nu fik Apoteket en driftig og dygtig Leder i *Frantz Henrich Müller*, f. 1732. Han havde faaet sin Uddannelse paa Kong Salomons Apotek; han var en af de betydeligste Farmacevter, der har virket her hjemme, men han var ogsaa grundig videnskabelig uddannet, bl. a. ved Rejser i Udlandet. Paa et andet Omraade end det farmacevtiske fik Müller et Navn, nemlig som *Grundlægger af den kgl. Porcellænsfabrik*; ja hans Indsigter anerkendtes endogsaa ved, at han nød Æren af at blive Medlem af Det kgl. danske Videnskabernes Selskab. Christianshavns Apotek overtog han 19. Oktober 1785 og drev det til 1795. Han døde i Hillerød 1820.

Hans Efterfølger var *Johan Peter Pflugmacher*, der havde ejet Vajsenhusapoteket, som brændte ved den store Ildebrand. Samme Dag købte han Christianshavns Apotek af Müller. Han var ogsaa en anset Mand og Assessor i Sundhedskollegiet. Han efterfulgtes af sin Søn, der i 1839 solgte Apoteket til *Jørgen Kristian Hauberg* (f. 1814), en Mand med mange Ideer og stor Virkeiver ogsaa udenfor det farmaceutiske Omraade. Han fik Privilegium paa at levere Medicin til den af *Abildgaard* oprettede Veterinærskole, som jo havde sit første Hjem paa Christianshavn, og det var ham, der gjorde det almindeligt, at Skibene forsynede sig med Medicinalkister; det blev en ved Tradition hævdet Regel, at det var Apoteket i Torvegade, som forsynede Sejlerne med det nødvendige. Ogsaa videnskabeligt dyrkede Hauberg sit Fag. Han opelskede saaledes paa sit Landsted »Mineslyst« i Ordrup medicinalske Planter. Men udenfor sin Apotekergerning stod han i Spidsen for saa omfattende Virksomheder som Bryggeriet i Rahbeks Allé og Jernstøberiet ved Vestervold.

For sine Medborgere virkede Hauberg i en Række humane Foretagender som Døtreskolen paa Christianshavn, De forenede Kirkeskoler, Asylselskabet, Christianshavns Bespisningsforening o. a.

Haubergs Efterfølger var Apoteker *L. V. K. E. Horn*, som tiltraadte i 1870 og virkede til 1882. Derefter kom *Karl Fr. Friis Pedersen*, hvis Søn, Apoteker *Victor Pedersen*, nu driver det .

Grundejerforeningen er i særlig Grad virksom for »det Christianshavn, der kommer«, og den vil med rimelig og lempelig Pietet fjerne de Dele af den gamle By, som Tiden kræver fjernet, men den vil sikkert arbejde for i de moderne Kvarterer at bevare den Karakter, der nu en Gang er og bør være karakteristisk for Christian den Fjerdes gamle By.

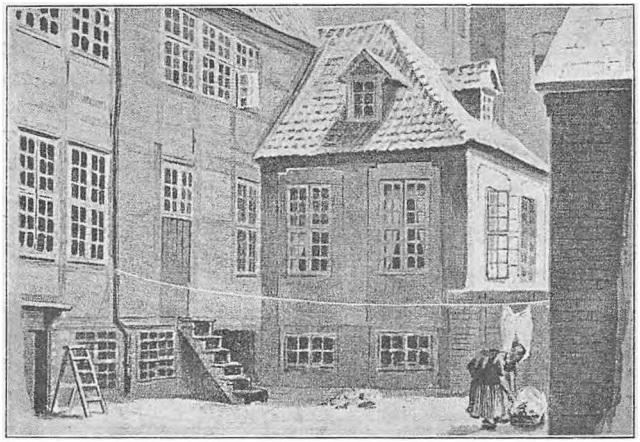

Tordenskjolds Pavillon.

FEMTE AFSNIT.

CHRISTIANSHAVN blev tidlig det velhavende Borgerskabs Hjem, og den Del af Byen, der mest minder herom, er *Strandgade*, hvor den ene gamle fornemme Gaard ligger ved Siden af den anden; næsten alle bærer de Præget af at have været Handelsgaarde, og mange af dem har en Historie, der vidner om den Driftighed og Energi, den københavnske Borger har udfoldet i Tidernes Løb. Men een Ting faar man ved en Vandring i Strandgade en behagelig og glædelig Følelse af: Den nulevende Generation af christianshavnske Grundejere holder Hævd over deres gamle Hjem, de værner om Minderne og ofrer hellere store Summer paa at bringe de gamle Gaarde tilbage til deres oprindelige Skikkelse, end de pietetsløst ser dem forsvinde for moderne Ejendomme eller forfalde. Derved har Christianshavn bevaret en Del af sit Særpræg og er blevet »en By i Byen«.

Skal vi nævne noget Hus først, er det rimeligst at tage de to ældste, *Nr. 30 og 32*, Vognmand *Mortensen*,

der for nogle Aar siden købte Nr. 30, har nu ladet det fuldt restavrere; en Tavle, som Vognmanden da har ladet indmure i sit Kontor ved Kakkelovnspladsen, bærer Indskriften:

I. P. S. Anno 1636. B. S. D.

Som tidligere omtalt lykkedes der ikke *Mikkel Vibe* inden sin Død at faa sin Gaard opført; men vi kan nu ved Hjælp af denne Tavle fastslaa, at den første Christianshavnske Gaard skriver sig fra 1636; og er denne Gaard fra nævnte Aar, er Sideejendommen til St. Annæ Gade, Nr. 32, det selvfølgelig ogsaa. Gaar man ind i den lille snævre Gaard i Nr. 32, ser man her Typen paa en gammel Svalegang, hvoraf der findes saa mange paa Christianshavn, ogsaa begge Ejendommes Indgangsporte er smukke og ejendommelige.

Af de nærmest liggende Ejendomme er Nr. 26 en smuk og statelig Bygning, som desværre har maattet afgive sin Stueetage til Politistation, men Trappegangen og Lejlighederne i det øvrige Hus er fornemme og gamle. Her har Filosoffen, Professor *Harald Høffding* boet paa anden Sal i en Række Aar, og en Del af de Værker, der har bragt hans og Danmarks Navn ud over hele den civiliserede Verden, er blevet til her i den store stille Stue, hvor hver Plet paa Væggen var beklædt med Bogreoler, og hvorfra Udsigten over mod Gammelholm gav et smukt og straalende Billede af den larmende By som Modsætning til det store, tavse Studerekammer.

Til Naboejendommene, Nr. 22 og 24, knytter sig Søhelten *Curt Adelaers* Navn.*) Han har ejet begge disse Gaarde; man kan fra Gaardsiden endnu se, at de har været een. Man kunde indvende, at naar Rigsadmiralen har boet her, er det jo ikke nogen Handelsgaard; men deri tager man ganske fejl. Baade *Curt Adeler* og *Niels Juel* forenede deres maritime Embede med en Handelsstilling; det var jo netop i disse Dage,

*) Saaledes stavede han sig selv; i den øvrige Omtale bruges dog her Fordanskningen af hans Navn.

at man sejlede ud i store Handelsøjemed; man dannede Kompagnier og Selskaber, og *Cort Adeler* var Skibsrheder i stor Stil og Sjælen baade i Det ostindiske Kompagni og Saltkompagniet. Ja det førstnævnte

Ostindisk Kompagnis Bygninger i Strandgade.

Kompagni, der stiftedes 1670, havde endog i ham sin første Direktør, ligesom det blandt sine Deltagere talte flere andre af Rigets Stormænd, deriblandt *Griffenfeldt*, som senere anklagedes for at have gjort sig ulovlig Fordel deraf. Men selve Kongen gjorde store Indskud og gav Embedsmænd og fornemme Borgere at forstaa, at han ønskede, at de skulde følge hans

Eksempel. Han engagerede Hollændere som Skibsførere, og med stor Ængstelse og Spænding afventede man hvert Skibs Skæbne, og naar saa et Skib vendte hjem med ny Beholdning, var der Glæde og Fest i Cort Adelers Gaard i Strandgade; og der spiste man godt; thi Admiralen var en »Feinschmecker«, der endog havde drevet det saa vidt, at han i 1763 indrettede et særligt hollandsk Køkken udenfor Byen i Nærheden af Kongens Have, for at han kunde beværtes lige saa godt, naar han var paa »Skovtur« derude, som naar han befandt sig i sit Hjem.

Gaar vi til den næste Ejendom, *Nr. 20*, lægger vi straks Mærke til de morsomme gamle Gibsrelieffer, der pryder Façaden; ved nærmere Eftersyn vil man se, at det er Vinhandlerskilte, og man tænker sig da en gammel Vinstue som den, hvori *Tøger Reenberg* »vilde sige sit Farvel og lægges ned«. Af dem har der været mange paa Christianshavn, og vi har jo ogsaa fornylig fortalt, at Vinhandlerne ikke vilde taale, at Apotekerne gjorde Indgreb i deres Næring. Derfor vilde et Vintapperskilt, selv om det var gammelt, ikke have noget særlig bemærkelsesværdigt ved sig, hvis man ikke vidste, at denne Gaard er en af de mange, Christian d. IV.s Hofmaler, *Carl van Mandern*, har ejet.

Man ved tillige, at det er ham, der har opsat Skiltene, og ved første Øjekast studser man jo ved, at en Hofmaler satte Vinskilte op. Vi maa da høre lidt nærmere om denne mærkelige Mand!

Carl van Mandern er en Type paa en Renæssance-Kunstner, bred, kraftig, livslysten og alsidig. Det kunde aldrig falde ham ind ensidig at kaste sig over Kunsten. Han skulde leve, og han skulde leve højt og godt, derfor søgte han alle de Kilder, han kunde komme til for at skaffe sig Indtægter.

Han kom i Christian d. Fjerdes Tid herind fra Delft i Holland for sammen med sin Moder at indrive nogle Penge, som man skyldte hans afdøde Fader for vævede Tapeter. Han fik Pengene og blev

saa her i Landet, hvor han blev en udmærket Maler, som Kongen havde god Brug for, saa god, at han fritog ham for al borgerlig Tynge, naar han aarlig vilde male to Malerier, »saa gode, at vi dermed kunne og ville nøjes«. Og hvad Faderen havde lovet, stadfæstede *Frederik d. III.*

Efterhaanden som v. Mandern tjente Penge, blev han Ejer af forskellige Gaarde, saaledes nuværende Nr. 15 og 54 paa Østergade, flere Gaarde i Store Kongensgade og endelig dette grundmurede Hus i Strandgade.

Men *Carl v. Mandern* vilde ikke blot være Grundejer, han udnyttede sine Ejendomme. Han blev først klar over, at han kunde have Indtægter af sine Sprogkundskaber, og naar der kom fremmede fornemme Folk til Byen, optraadte han som deres Fører, og for yderligere at have Hold paa dem gav han dem Logis i sine Gaarde; vi ved saaledes, at den berømte Admiral *Obdam*, den svenske Resident *Duvall*, den hollandske *v. Amerongen* og selve *Cort Adeler* har hørt til hans liggende Gæster. Medens Konen, *Marie* hed hun, holdt Regnskaberne, kvitterede paa Regningerne og passede Huset, drak *Carl v. Mandern* sine Gæster til. Men naar han skulde det, var det baade billigst og bedst, at han selv var Vinhandler. Derfor er det, at Skiltene endnu pryder hans gamle Bo i Strandgade.

En højst ejendommelig Mand har han været, talentfuld til det yderste, altid i Virksomhed. Han arrangerede Optog og Balletter ved Hoffet, han dekorerede og digtede, og han samlede paa kostbare og sjældne Bøger.

Carl Bruun citerer to Udtalelser af samtidige, som giver et morsomt Billede af ham. Den første skyldes den bekendte spanske Gesandt, Grev Rebolledo, der kalder ham »Danmarks sindrige Apelles«, og siger, at Naturen misunder ham hans Kunstfærdighed, og Københavnerhistorikeren *Wolf* helliger ham et helt Afsnit, hvori det hedder:

»Her kan jeg ikke forbigaa, at jeg jo og formelder noget om den kunstrige og velbekendte Kgl. Majestæts Picter og Sculpter, Carl van Mandern, som residerer udi Kiøbenhavn, hos hvilken er med megen stor Lyst og Forundring ikke alleneste mange livagtige adskillige højlovlige Konger og Potentater saavelsom og andre højædle og velbaarne berømmelige Mænds Contrafejer og andet, som efter Anatomiæ-Kunsten brugeligt er, men end og andet mere af Rariteter og Antikviteter, som af hans høje Kunsts udspekulerede Skarpsindighed gjort er; dets adskillig mange Slags ikke jeg her beskrive kan, hvilket han frivillig lader til Syne for hver Liebhaver, som det begærer, og er det værd at se, hvilket fremmed Folk, som noget underligt paa andre Steder set haver, dette og ikke noksom love og berømme kan.«

Med andre Ord, *Carl v. Mandern* har fulgt sin Tids mærkelige Lyst til at skabe Museum, og Rettesnoren for, hvad han har villet tage med deri, har ikke været et videnskabeligt Hensyn, men derimod Spørgsmaalet, om vedkommende Genstand var »rar«, det vil sige sjælden at faa fat i. Med sin efterhaanden store Formue har han haft Evne og Adgang til at skaffe sig saadanne Sager i langt rigere Maal end de Videnskabsmænd, især Anatomer, som i hine Dage skabte sig lignende Samlinger.

Et saadant Museum har *Carl v. Mandern* næppe nænnet at gemme paa altfor udsat et Sted, han har nok dertil valgt en af sine grundmurede Ejendomme, og der er derfor intet i Vejen for, at vi kan tænke os, at han har anbragt det i nogle Værelser i Gaarden i Strandgade, saa meget mere som hans Landsmænd, Hollænderne, hvem han antagelig helst har villet vise dem frem for, fremfor andre Bydele, foretrak Christianshavn, der alle Dage har haft et hollandsk Præg over sig med sine Kanaler, Træer og Skibe, naar de logerede her i Byen.

Og imellem alle disse Hylder med de »rare« Sager

kan vi forestille os den travle Mand, hvad enten han har malet et »Kontrafej« eller digtet et af sine Vers (der er bevaret et, der lovpriser et saa ophøjet Emne som Snustobakken), eller han har tilrettelagt en Udflugt med sine fornemme Gæster, idet han har svunget Bægeret, der fyldtes med Vin fra hans egen Vinstue.

Dagen for hans Død kan ikke bestemt angives; men den maa antages at være indtruffet tidlig paa Foraaret 1670, i alt Fald inden Maj. Hans dygtige og myndige Hustru fortsatte hans Bedrift som Gæstgiver efter hans Død.

Man finder ikke let en rigere og ejendommeligere Type fra Renæssancetiden end *Carl v. Mandern*, ej heller en mere sympatetisk og fornøjelig. Derfor skal vi mindes ham, naar vi passerer hans gamle Residens i Strandgade 20, og den bør holdes i Hævd og Ære.

— — — — —

Se, da glimter det i Natten,
hør! de skyder jo!
hør igen! — Det er Kanoner.
Herren fri os vel!
Vægter! Er det Svensken, som vil
skyde os ihjel? —
Vægt'ren er der alt til Rede,
svarer til sit Navn:
»Aa, det er blot *Fest hos Tordenskjold paa* Christianshavn!«

— — —

Der er Begkrans og Blus i den Gaard,
hvorfra Skuddene glimter og knalder;
Christianshavn dette Aar
sig en Rystelse faar,
fra Gesimserne Kalkstykker falder,
og i Ruderne rundt er der Skaar.
Ja, *i Abraham Lehns megel prægtige Gaard*
er man ret som i Abrahams Skød; —
Residensen laa nylig som død,
København fra de døde opstaar.

Men deroppe i Festsalen Tordenskjold slaar
paa sit Glas, og han ser langs ad Bordet:
»Jeg er Herre og Vært i min Gaard! —
og Kanonerne ta'r ham paa Ordet;
og han hæver i Haanden Pokalen, —
der er dybt til dens Bund,
der er Fest om hans Mund,
han er prægtig at se, Admiralen, —
og han drikker af Hjertens Grund.

Det er et kraftigt og levende Billede, *Holger Drachmann* i disse dejlige Ord maler for os fra den gamle *Abraham Lehn'ske* Gaard, den skønneste i hele Strandgade, Nr. 6, hvor »den naadige Arvekonge og Herre *Frederik den Fjerdes* allerunderdanigste tro Knecht«, Viceadmiral *Peder Tordenskjold* logerede og huserede i det Herrens Aar 1719—20, da Freden hindrede ham i at tumle paa Søen.

Vi kan gaa ind i Gaarden og se den lille Pavillon, hvor Tordenskjold og hans tro Tjener *Kold* boede, og vi kan gaa op til Ejeren, fhv. Godsejer *Barfred-Petersen*, og hans Søster, Frk. *E. Barfred-Petersen*, og betragte de dejlige Stuer med dejlige Lofts- og Vægmalerier, hvor hans rige Vært, den unge *Abraham Lehn*, boede, og hvor dennes Formynder gav sin urolige Gæst Lov at holde sine Gæstebud. For ganske faa Aar siden har Ejerne, efter selv at være flyttet ind, foretaget en gennemgribende Restavrering af Billeder og Stuer, hvorved disse er kommet til at straale i deres fulde Pragt.

Tordenskjold har ikke været nogen behagelig Lejer for Folk, der ynder Hjemlivets stille Ro; thi straks, han var flyttet ind, lod han to Kanoner fra Holmen køre op i Gaarden, og med dem saluteredes der, hver Gang en Skaal blev drukket, og Tordenskjold drak mange Skaaler; thi han elskede et muntert Lag, hvor det jo efter Datidens Skik gik meget kraftigt til.

Og fornemme Gæster har Gaarden set. Selve Kong *Frederik* har ikke alene nedladt sig til at besøge sin

Viceadmiral ved hans Gilder; han har set sig i den allerhøjeste Nødvendighed at lade sig bære døddrukken derfra, naar Morgenen gryede, medens de Abekatte, som Tordenskjold for sin Fornøjelses Skyld havde ladet anbringe i Porten, vaagnede ved Rabalderet og paa en langtfra tilstrækkelig respektfuld Maade betragtede den faldne Majestæt.

Drachmanns Digt er et fortræffeligt Tidsbillede; men selve Begivenheden, der skildres, maa skrives paa den digteriske Fantasis Regning. Det er næppe sandsynligt, at Hs. Majestæt fra sit Taffel skulde have ulejliget sig helt over paa Christianshavn for at sige sin Protégé, hvem han saa daarlig kunde undvære, at han endog næsten daglig forlangte hans Opvartning ved sit Taffel, følgende unaadige Ord:

»Hr. Viceadmiral,
han faar vel dæmpe lidt sine Toner,
hvis ikke jeg skal røgte
min kongelig Befal'
og selv fornagle Tordenskjolds Kanoner!

Vi gav dig dem at bruge
og lade høre sig
til Tider; — men du har ej lært at spare
og skal Vi vælge mellem
Vor Nattero og dig,
Vi ta'r Vor Nattero og la'r dig fare.«

Den, der kender Kong *Frederik d. Fjerde* ret, vil snarere være tilbøjelig til at tro, at Kongen ved Synet af Admiralens muntre Lag — hvor Drachmann mærkværdig nok paa en Tid, hvor der ingen kongelige Actricer fandtes endnu, lader en saadan være til Stede — som den Ven af »Wein, Weiber und Gesang«, han notorisk var, havde baaret sig ad paa den stik modsatte Maade og havde ofret sin kongelige Nattero, selv om det var gaaet ud over den fredelige christianshavnske Borgers.

Men det derefter følgende Digt, hvor Tordenskjold

i Ensomhed gribes af mørke Anelser om sit nærforestaaende Endeligt og udbryder:

»Nej, der er Slut. Denne Sløsen maa have sin Ende;
heller — om saa skulde være — med eet gaa til Bunds;
hvert Kreatur fik sit enkelte Timeglas kuns; —
Rask skal det gaa! Vel mødt, hvad der end maatte hænde!«

er baade sandt og symbolsk; thi Tordenskjolds nærforestaaende og bratte Død i Udlandet hænger nøje sammen med den Lehnske Gaard og den Slægt, der beboede den.

Da Tordenskjold den 7. September 1720 for sidste Gang drog ud af den Lehnske Gaard for at rejse ud til Eventyr i den vide Verden, efterlod han sig i *Abraham Lehns* Slægt varme og trofaste Venner. Dette Venskab gjaldt for Tordenskjold især den unge, den Gang nittenaarige *Abraham Lehn*, som netop for nylig var sendt ud i Verden med sin Mentor for at lære noget.

Tordenskjold og den unge *Lehn* mødtes tilfældigt i Hannover, hvor Falskspilleren Oberst *Stahl* netop havde bedraget den unge Mand i Spil. I sin retfærdige Harme herover var det, at Tordenskjold indviklede sig i den dumdristige Kaardeduel, der førte til Heltens — man kan sige *Mord* den 20. November 1720 Kl. 5 om Morgenen, og man kan vist lige saa dristigt tilføje, at der var hele to Mordere; thi Tordenskjolds foregivne Sekundant, den svenske Oberst *Mynnichhausen*, skal have det Eftermæle, at han lokkede den intetanende Admiral i et fejgt Baghold.

Den unge *Abraham Lehn*, der senere blev en stor og dygtig Godsejer, og som døde 1757, bødede haardt for, at han ved sin Ungdoms Letsind ret uforskyldt indirekte havde Skyld i sin berømte Vens Død. Han blev en stille, indesluttet og alvorlig Mand, der i tung Melankoli stadig plagedes af Samvittighedsnag.

Men hvem var den gamle *Abraham Lehn*, der byggede Gaarden i Strandgade?

Hans Fader, *Johan Lehn*, var kommet her ind fra

Holland og havde aabnet den kendte Vinstue »Dyrkøb« paa Hjørnet af Nørregade og Frue Kirkegaard. Det var i de Tider en indbringende Forretning at holde Vinstuer; disse gik, nye som de da var, hurtig ind som et Led i det offentlige Liv, og det var ikke alene, som Holberg siger i »Mascarade«, de gamle Folk, som fandt Adspredelse der, nej, ogsaa Ungdommen samledes paa Vinstuen omkring forskellige Spil, og naar saa en af de da saa kendte Sælgekællinger kom derned med den store Kurv paa Armen, hvori de havde dejlige, friske Østers, som de solgte for næsten ingenting — de var dengang en langt almindeligere Ret end nu — kan det nok være, at der blev Liv.

Men en saadan Vinstuevært maatte ogsaa være en alsidig Mand. Han skulde være berejst, kunne tale flere Sprog og drikke tæt. En af dem, *Ditlev Hansen*, der havde Vinstue paa den anden Side af Frue Kirke, og altsaa var *Johan Lehns* Konkurrent, faar af en samtidig italiensk Diplomat den Ros, at »han taler Italiensk, er rød i Ansigtet, pukkelrygget, en god Kammerat, drikker tæt og holder meget af at prise Drik og mindes Italiens Herligheder.«

Johan Lehn lod sin Søn *Abraham* opdrage godt. Han var først i Vinhandlerlære hos Faderen, rejste saa til Udlandet i lang Tid, hvorefter han kom hjem og overtog Dyrkøb. Her tjente han mange Penge, saa at han i 1703 kunde bygge sin stolte Gaard paa Christianshavn. Efterhaanden som hans Kapital voksede, gjorde han den frugtbringende paa forskellig Maade. Som saa mange andre Storkøbmænd drev han Rhederi i stor Maalestok, ja sejlede endogsaa selv med til Indien. Han var ogsaa Direktør for Det ostindiske Kompagni. Senere blev han tillige Raadmand i København.

Personlig har han ikke kendt Tordenskjold. Han døde nemlig allerede i 1709; sin Søn har han heller ikke kendt meget til, han var kun 8 Aar ved Faderens

Død; men denne havde truffet Dispositioner for hans Opdragelse; han følte sig baade slægtsstolt og slægtsforpligtet; Kongen havde nemlig ophøjet ham i Adelsstanden, og den indvandrede hollandske Vinhandler er saaledes Stamfader til de to adelige *Lehnske* Slægter, der er velkendte og velansete i Danmark.

Vi har gentagne Gange nævnt *Det ostindiske Kompagni*. Det hentede jo som oftest sin Drivkraft, baade personligt og økonomisk, fra Christianshavn, og det var sikkert bl. a. dette Kompagnis Oprettelse, der gav *Christian d. Fjerde* Syn for, at en Handelshavn var nødvendig. Vi maa derfor, inden vi gaar videre, i korte Træk mindes dette Kompagnis Historie, der jo for saa vidt har haft hjemme i Strandgade, som en Del af dets Ledere har boet der. Den 17. Marts 1616 stiftedes »*Det ostindiske Kompagni*« eller »Den indianske Seglation«, og Christian d. Fjerde var det, der efter Samraad med en Hollænder, *Roland Crape*, fik det i Gang. Kongen skød selv den efter Datidens Forhold anselige Sum af 17,000 Rigsdaler deri, senere laante han Selskabet 30,000 Rdl. til; og 1618 var de første Skibe udrustede.

Mærkeligt nok var Selskabets første Direktør kun — fem Aar gammel. Det var nemlig Kongens uægte Søn, *Chr. Ulrik Gyldenløve*, men der forlyder heller intet om, hvilken Indflydelse han har haft.

Ifølge Oktrojen fik Selskabet 12 Aars Eneret paa at handle med Ostindien, Kina og Japan. Men desværre forstod vi brave Danske os heller ikke den Gang paa Rænker, og vi faldt i Røverkløer. Først arriverede en »Prins af Migomme« hertil som Udsending fra »Kejseren af Ceylon« og sluttede i dyre Domme en Traktat med Kong Christian. Prinsen var en gemen hollandsk Bedrager. Saa drog *Roland Crape* af Sted, men strandede ved Ceylon, en Del af hans Folk blev dræbt af Portugiserne, og selv bjærgede han sig med 13 Mand til *Trankebar*, som han købte, og anlagde der Fæstningen *Dansborg*.

Nogle Maaneder efter sejlede *Ove Giedde* med Krigsskibene »Elefanten« og »David« og to Købmandsfartøjer af Sted. Han havde »Prinsen af Migomme« med; denne skulde sørge for, at »Traktaten« blev overholdt, men han var saa heldig at dø paa Overrejsen.

Ove Giedde fik dog en Traktat med Ceylon og kom fire Aar efter tilbage med baade Ibenholt og Krydderier.

De Strabadser, saadanne Skibes Besætninger maatte gennemgaa, gør man sig intet Begreb om. Islænderen *Jon Olafsson*, som deltog i et af Togterne, har i sin for nogle Aar siden i »Memoirer og Breve« offentliggjorte Dagbog givet en Skildring heraf, der, hvis man ikke vidste, at Manden var en vederhæftig Mand, hvis Ord i øvrigt har staaet deres Prøve, maa forekomme enhver som det vildeste Fantasteri.

Enden blev da ogsaa i første Omgang, at Selskabet i 1633 var insolvent; fem Aar efter søgte man at genrejse Selskabet, men i 1650 foreslog Rigsraadet det fuldstændigt ophævet; i 1658 solgte Kongen Fæstningen Dansborg til en hamborgsk Købmand; men Trankebar beholdt vi.

I 1670 kom den nye Oktroi, som satte *Cort Adeler* i Stand til at rejse Selskabet paa ny, og dette nye Selskab havde større Held med sig. Man anvendte ældre Orlogsskibe til Transport, og det var ikke faa Penge, der tjentes. Men i Krigen i Begyndelsen at det attende Aarhundrede gik det selvfølgelig stærkt tilbage for Handelen; der kom desuden uredelige Embedsmænd til, og fra 1729 maa Det ostindiske Kompagni betragtes som helt ophørt.

Naar vi forlader Det ostindiske Kompagnis sørgelige Skæbne, kommer vi, medens vi endnu er her i Strandgade, til at tænke paa et andet: *Det asiatiske*; thi som de eneste paaagtelsesværdige, nylig smukt istandsatte Bygninger paa den Side af Gaden, der ligger ud mod Stranden, træffer vi de to oprindelig saa smukke Bygninger, der endnu bærer Navnet: »Det asiatiske

Kompagnis Bygninger«. Den ældste af dem, nærmest Brogade, stammer fra 1738, den anden fra 1781. De er opførte af mørkerøde Mursten med Pilastre, Indfatninger og Frontoner af graa Sandsten og er en Pryd for Kvarteret og Gaden.

For at faa rigtig fat i disse Bygningers og Kompagniets Historie, maa vi tilbage til 1732, da man endelig havde opgivet alle Forsøg paa at genrejse Det ostindiske Kompagni. Den 12. April gav Kong *Christian d. VI.* det asiatiske store Privilegier og Eneret til al Handel hinsides Det gode Haabs Forbjerg, desuden fik det betydelige Toldlettelser. Man sendte til at begynde med aarlig 2—3 Skibe til Ostindien og Kina, og de bragte Porcellæn, The, Krydderier, Silketøj, Damask og andre fine Stoffer og endelig — *Lommetørklæder* til Danmark. Sin Plads. hvorfra Varerne solgtes ved Auktion, fik Kompagniet straks ved Knippelsbro, men den var ikke straks saa stor som nu. Det var med Rette, at man til Symbol paa det Hus, man byggede der, paa Frontonen anbragte Merkur og Neptun, der holder Jordkloden imellem sig; thi Handelen voksede og florerede saa stærkt, at det blev Mode for Damer og Kavallerer af den fine Verden at spadsere ud til Kompagniet for i dets »Kramkammer« at tage de smukke Varer i Øjesyn.

Den med dette Handelsliv forbundne Trafik lagde tidlig en Alen til Christianshavns Vækst. Man blev nødt til at fylde mere og mere op ude i Strømmen, og Strandgade, som før paa enkelte Undtagelser nær havde været ubebygget paa Søsiden, blev paa denne Maade rykket mere og mere »ind i Landet«. Nu laa der: Vestindisk-guineisk Kompagnis Sukkerraffinaderi, Vestindisk Kompagnis Plads, Agent Bjørns Kølhalingsplads og Md. Fabritius' Plads (de to sidste er nu Holms Plads), og Købmand Jan v. Ostens Plads (nu Tyske Plads). Og bag ved Frederikskirkens (nu Christianskirkens) Grund laa Land- og Søetatens Laboratorium, der endnu kaldes »Gamle Laboratorium«.

Men paa den anden Side Brogade voksede Asiatisk Kompagnis Plads sig stadig større; saa fulgte Dokken, Den kgl. Grynmølle, Agent Bjørns Plads (nu Wilders, Krøyers og Grønlandske Handels) og derpaa alt det, der nu hører ind under Orlogsværftet.

Medens adskillige andre Kompagnier sygnede hen i Frederik d. V.s Dage, gælder det ikke »Det asiatiske«, tværtimod udsendte det i Aarene 1746—66 hele 62 Ekspeditioner, og i 1748 udvidede det sin Grund, og et stort Pakhus, hvortil selve Oberstløjtnant *Eigtved* leverede Tegningen, rejste sig. Det staar den Dag i Dag. Et Minde om denne Kompagniets Stortid knejser endnu den Dag i Dag i vor skønneste Rytterstatue, Kong Frederik d. V.s paa Amalienborg Plads, som det taknemlige Kompagni rejste sin Konge, da dennes Finanser ikke slog til, saa at han kunde tilendeføre Arbejdet ved egen Hjælp.

Aarene gik, og Det asiatiske Kompagni var endnu omkring 1770 en af de væsentligste Faktorer, man kunde regne med i dansk Handel, skønt det just ikke altid havde danset paa Roser. I saa stor en Bedrift maatte der jo komme Tab, og navnlig svandt Handelen paa Bagindien svært ind, medens Kinafarerne florerede og deres Kaptajner blev ansete Folk i det københavnske Borgerskab. De var velsete rundt om i Klubberne, hvortil de bragte sjældne Sager hjem. Alle kender af Omtale den store Bolle i Drejers Klub, den var hjembragt af en Kaptajn og saa skør og vældig, at den kun kunde flyttes, inden den blev fyldt. Rundt om i Borgerhjemmene havde man ogsaa lækre kinesiske Sager baade til Pynt og til Nytte. Hele den oversøiske Handel satte sit Præg paa Byen, men selvfølgelig mest paa Christianshavn. Naar det rygtedes, at en Kinafarer var for Indgaaende, strømmede Folk i Mængder ud ad Strandgade til Asiatisk Plads, og der var et broget Liv med Hilsener og Hurraraab fra Land, medens de brunede Gutter, der var Byens Kælebørn, svingede med de blanke Hatte til Genhilsen. Man

sang Viser om Sømændene i Klubberne; vi kender alle *Todes*: »Vi Sømænd gør ej mange Ord«, ja helt op til Det kgl. Theaters Brædder naaede Forherligelsen i *P. A. Heibergs* »Chinafarerne«, som dog ikke foregaar paa Christianshavn men paa og ved Toldboden.

Det var derfor ogsaa en af de Foranstaltninger, der gjorde *Struensee* upopulær, at han lagde Told paa The fra Kina. Der rejste sig et Ramaskrig. Det var en unational Foranstaltning, og Købmændene truede med at købe deres The i Gøteborg; Trykket blev efterhaanden saa stærkt, at Regeringen maatte give efter.

Og dog saa man med Ængstelse paa Kompagniets Fremtid. Oktroien udløb i April 1772, og man ventede sig ikke noget godt af Fornyelse, naar Struensee skulde raade. Ingen kunde jo da vide, at han til den Tid var en falden Storhed, der klædte Hjul og Stejle paa Fælleden.

Nu blev det altsaa *Guldberg*. *Bernstorff* og ansete Købmænd som *Ryberg* og *de Coninck*, der fik Kompagniets Skæbne i deres Haand, og disse mente, at det var rigtigst at give Handelen paa Bagindien fri og lade Selskabet nøjes med Monopol paa Kinafarten; men det syntes Selskabets Direktion ikke om, saa Enden paa det hele blev, at det gamle Kompagni blev ophævet og Oktroien blev givet til et helt nyt, der akcepterede Regeringens Forslag. Imidlertid indtraadte alle Interessenterne fra det gamle Selskab i det nye, saa at det hele jo egentlig talt ikke betød saa særlig meget, og stor Glæde vakte det hos det bredere Lag, at Kompagniets Skibe stadig fik Lov at føre Gjøs og Splitflag.

Men i Selskabets Indre var Freden forbi, en stor Opposition rasede over, at man havde givet Slip paa den ostindiske Handel, der dog var den, der oprindelig var Grundlaget. Striden tilspidsedes, og det regnede ned over Byen med Pjecer pro et contra, og naturligvis var saadanne Kampe ikke gavnlige for Sel-

skabets Kredit. Dette indvirkede paa hele Hovedstadens Handelsliv, der ved Tusender af Menneskers Arbejde var interesseret i Selskabets Ve og Vel. Striden varede lige til 1781, da en Forening af Det hollandske og Det asiatiske Kompagni bragte Ro i Sagerne og Handelen blomstrede paa ny. Man byggede store Skibe, som den berømte Skibsbygmester *Gerner* tegnede, og Stillingen som Fører af en Kinafarer blev i disse for vor Koffardifart saa gunstige Aar i den Grad attraaet, at adskillige Officerer i Marinen var blandt dem.

Men saa skete der den frygtelige Opdagelse, at tre af Selskabets mest betroede Embedsmænd havde besveget Kompagniet for ikke mindre end 673,737 Rd. 74 Sk. Justitsdirektøren, *Haaber*, druknede sig d. 6. Maj 1783 for at unddrage sig Ansvaret, og Bogholderen, *Battier*, flygtede til Sverige, saa man kun havde Kassereren, *Jacob Holm*, og hans Fuldmægtig, *Jacob Lynge*, der begge blev arresteret, at holde sig til.

Sorgen var saa stor, at man næsten kan kalde den en Landesorg, og den gav sig mange rørende Udslag. Saaledes tilbød en Del Matroser af Kompagniet at udruste et Togt til Hveen for at tage *Battier* til Fange, da Rygtet sagde, at han opholdt sig der.

Imidlertid tilbød *Battier*, da *Holm* ikke kunde gøre Rede for Bedragerierne alene, i Juni at vende tilbage hertil, naar han fik frit Lejde — og Diæter. Han kom saa hjem og levede frit og højt i de to Aar, Undersøgelsen stod paa, hvorefter han rolig tog tilbage til Sverige, hvor han døde i 1787.

Ansvaret skulde nu hvile paa de i Bedrageriet uskyldige Direktører, de store, hæderlige Købmænd *Ryberg*, *Fabritius*, Admiral *Hoeglandt* og *Cramer;* men for at berolige Gemytterne maatte Kongen — eller rettere *Guldberg* nu skride ind. Straks lød Kongens Tilbud paa, at han vilde dække alt af sin egen Kasse; men da man ikke var beroliget herved, mødte *Guldberg*

selv paa Generalforsamlingen med en kgl. Kabinetsordre, der krævede Ro; men trods dette varede Striden ved og ebbede ud i en voldsom Pennefejde, hvori saa at sige hele Byen tog Parti, og først et Par Aar efter var Striden forbi, efter at de uskyldige Direktører havde maattet betale store Erstatninger; men Jacob Holm holdtes i Blaataarn i 14 Aar derefter uden at faa Dom.

I mange Aar blomstrede Selskabet endnu, og Navne som *Peschiers*, *Erichsens* og *Zinns* spiller en stor Rolle deri. Men saa kom Ulykkesaarene over Danmark fra 1801—14, og Selskabet sygnede som al Handel hen. Der blev stille i Strandgade!

I de allerseneste Aar har Strandgade faaet endnu en Seværdighed, idet Firmaet *C. J. Carøe* har ført den gamle Handelsgaard Nr. 36 tilbage til dens omtrent oprindelige Stil. Skal man give denne Gaard et Kendingsnavn, vil det vel nok være rigtigst at betegne den som *Niels Brocks;* thi det er i denne Mands Glansperiode, at Gaarden spillede sin fornemste Rolle.

Oprindelig har det ganske sikkert været en Adelsmand, der har bygget og ejet den, men sit Købmandspræg faar den gennem Niels Brock. Denne, der var født i 1731, var en Købmandssøn fra Randers og kom efter nogle Aars Uddannelse i Lübeck i sin Onkels Forretning i Randers, og her giftede han sig med Borgmesterens Datter, *Lene Bredal.* Men da Faderen døde i 1754 og efterlod Sønnen 18,000 Rdl., drog han med denne Sum til København, købte Strandgade 36 og begyndte først i Kompagni med en anden Købmand, som han dog hurtig skiltes fra, en stor Købmandsbedrift med Kolonialvarer, som snart gjorde ham til en meget rig Mand. Han skal have været en streng Herre at tjene; sit Hjem, der var barnløst, førte han uden Prunk og Pragt. Hans Kone døde allerede 1786, og han skal efter den Tid have været endnu mere indesluttet og sær; stor var derfor Samtidens Forbavselse, da hans Testamente efter hans

Død i 1802 aabnedes, og det var intet mindre end 3 Millioner Kroner i vore Penge, han og hans Kone havde sparet sammen, og for dem skulde der oprettes Legater, som den Dag i Dag er til stor Velsignelse.

Strandgade 36. Den Brockske Gaard.

170,000 Rdl. gik til gudeligt Brug i hans Fødeby, Randers; baade han og Konen var meget religiøse; Resten beholdt København; for et mindre Beløb oprettedes Fripladser for Borgersønner i Efterslægtselskabets Realskole, Resten skulde være »en Begyndelse og en velment Grundsten til en Grosserer-Skoles Bygning«, hvor en retskaffen Undervisning foruden Kri-

stendom, Skrivning og Regning, udi tysk, engelsk og fransk Sprog at tale og skrive saavel som Bogholderi m. m. kunde læres for Grosserers og andre Reelhandleres Børn og deres paarørende.«

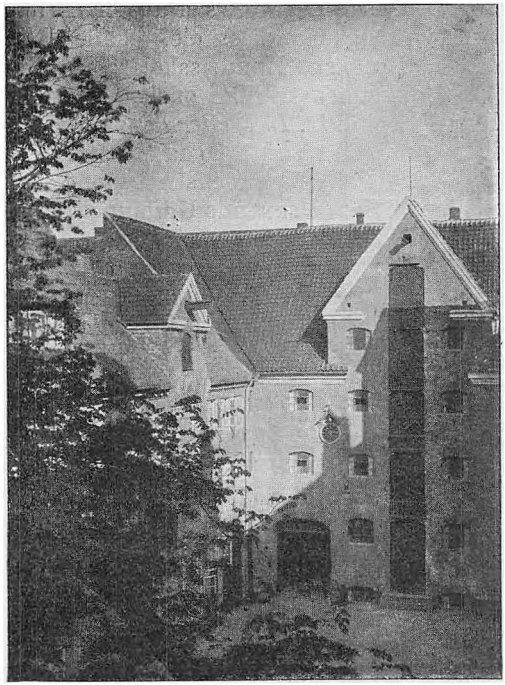

Strandgade 36. Den Brockske Gaard.

Det blev Grosserersocietetet i København, der først kom til at administrere det, og det anvendte i en lang Aarrække Renterne til Fripladser i Efterslægten, men i 1880 oprettede »Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelse« en Aftenskole for Handelsmænd, der havde Lokaler i Efterslægten paa Østergade og i sine

første ti Aar lededes uden Vederlag af nu afdøde Professor *Fr. Bokkenheuser*, men Midlerne var her for smaa, og man trængte stadig til en hel Handelshøjskole. Det lykkedes da Mænd som Grosserer *Holger Petersen*, *Harry Levin* og Etatsraad *F. Smith* at faa frigjort de Brockske Legater, saa at der herfor kunde bygges en virkelig Handelsskole, baade Barne- og Højskole, »De Brockske Handelsskoler«, paa St. Annæ Plads. Da Bokkenheuser ikke ønskede at følge med hertil, blev Dr. phil. *H. L. Møller* dens Bestyrer; men Barneskolen vilde ikke rigtig gaa, hvorfor den nedlagdes, og det hele, »De Brockske Legater« og »Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelse« forenedes i den nu florerende *Købmandsskole*, der fik den endnu fungerende Skolebestyrer *L. Jacobsen* til Forstander og, takket være mange Storkøbmænds, men i Særdeleshed *Holger Petersens* Energi og Gavmildhed, florerer saa stærkt, at den nu har sin egen store Skolebygning i Fiolstræde og regnes blandt Landets betydelige Undervisningsanstalter med Realuddannelse som Grundlag.

— Den næste fremragende Besidder af Strandgade 36 er den højtansete Handelsmand og Politiker *Chr. August Broberg*, der var født i 1811 og døde i 1886. Da Broberg, inden han fik sin Handelsuddannelse, var blevet Student, hvad der i de Tider var en Sjældenhed, gav dette i Forbindelse med hans fremragende Begavelse ham let en Førerstilling indenfor Handelsstanden; fra Gaarden i Strandgade drev han et stort Rhederi og handlede særlig med Kaffe, som hans egne Skibe bragte hjem til Christianshavn fra Rio de Janeiro; saadanne Dage var der Liv i Strandgade og den gamle højfornemme Gaard; men Chefen sad selv inde paa sit stille Kontor i Stueetagen og regnede og skrev Tabeller med store Beretninger om Kaffe, der gjorde ham kendt paa alle Europas Børser. Ellers var det Synd at sige, at Broberg var den Mand, der murede sig inde. Hans Venskab med Tietgen gjorde ham saaledes selvskreven til en Række Tillidshverv indenfor Handelsstanden; det vilde blive for vidtløftigt

her at komme ind paa dem; men ogsaa Rigsdagen (baade Folketing og Landsting) og Borgerrepræsentationen nød godt af hans rige Evner, og Synd var det baade for ham og for Christianshavn, at Kaffekrisen i 1874 bragte Firmaet Chr. Broberg & Søn saa store Tab, at det ikke kunde forvinde dem.

Efter C. A. Brobergs Død blev det Sønnen, den i 1917 afdøde Konsul *Carl Broberg*, der førte Firmaet videre; men det havde allerede faaet et Knæk, og den vittige og slagfærdige Konsul, hvem alle endnu husker fra Generalforsamlinger og Sportsverdenen, havde for mange andre Interesser, var, trods sin vitterlige Dygtighed, for stejl, hidsig og hensynsløs til, at han kunde genoprette Tabene; han maatte sælge den gamle Gaard; men det skal dog her tilføjes, at han trods sine Fejl efterlader sig Mindet om en Mand, der havde Hjertet paa rette Sted og gik paa Livet løs for det, han følte var Sandhed og Ret. Havde han Fjender, havde han sandelig ogsaa mange Venner.

Den næste Ejer af Strandgade 36 blev atter et stort og højt anset Kolonialfirma, *Sthyr & Kjær*, der var grundlagt d. 2. August 1866 af *P. B. Kjær* († 1911) og den endnu levende Grosserer *Selgen Styhr*. De knyttede den bekendte Sodafabrik og en Kartoffelmelsfabrik ved Holstebro til Virksomheden, i hvis Ledelse siden den nuværende Chef, cand. phil. *Hans Hald Sthyr* blev optaget i 1894. Desværre kan Firmaet jo ikke bevares i den Sthyrske Slægt, da den sidstes eneste Søn, en ung lovende Mand, døde i Fjor til stor Sorg for alle dem, der kendte ham og følte, at han havde arvet alle den Sthyrske Slægts fortrinlige, lysende Egenskaber baade som Borger og Menneske.

For nogle faa Aar siden solgte Sthyr og Kjær Gaarden til Firmaet *C. J. Carøe* (atter et Kolonialfirma), hvis to unge Chefer *Henri Odewahn* og *K. Gram* med stor Pietet og mægtig Generøsitet gav sig til at restavrere den skønne gamle Gaard. De kunde ikke have valgt nogen bedre Mand til at lede dette Arbejde end den unge Arkitekt *Helweg-Møller*, der har løst sin

Opgave med fremragende Dygtighed og derved sat et Monument til i Strandgade for dansk Foretagsomhed og Respekt for det nedarvede, samtidig med at et gammelt Stykke ægte christianshavnsk Arkitektur røber den Kultur og Kærlighed til den gamle Bydel, der altid har besjælet de gode Christianitter.

Inden vi forlader Strandgade, er der dog endnu et godt gammelt Christianshavns-Navn, vi maa mindes, det er *Jacob Holm & Sønners;* det er ganske vist ikke Strandgade alene, det knytter sig til, snarere sagt til hele Christianshavn; men Holms Plads og Firmaets Kontor i den smukke Ejendom i Nr. 4 hører dog hjemme her. Grundlæggeren, *Jacob Holm*, nedsatte sig som ung 24aarig Mand i 1794 som en beskeden Urtekræmmer i Torvegade. Men i 1817 kunde han opgive hele Detailhandelen og fortsætte sin store, vidtforgrenede Virksomhed saavel paa Industriens som Handelens Omraade uafhængig af den. I 1805 havde han købt Gaarden Oliegren paa Amager og tre Tønder Land paa den vestre Side af Landevejen, som han nu kaldte Olieblad. I 1807—08 anlagde han »Hollandske Mølle« til Olieslagning af Hørfrø og et Stampeværk til Hamp. 1808 byggede han sin Limfabrik, 1809 en Sejldugsfabrik i Dronningensgade. 1810 byggede han et Sæbesyderi paa Oliegren, der senere blev flyttet til Strandgade. Paa Olieblad kom hertil i 1811 en Reberbane, i 1825 en Stivelsefabrik i Prinsessegade. Efter i nogle Aar at have forpagtet Wilders Plads købte *Jacob Holm* 1822—24 de Kaptajn *Jensen* og Kommandør *Fabritius* tilhørende Skibsværfter og drev herfra et vidtstrakt Skibsrhederi. I 1827 anlagdes paa Fabritius' Plads en Oliemølle og i 1830 paa den saakaldte Sandø et Trankogeri, der senere flyttedes ud til Olieblad. 1833 købtes Appelbyes Plads, 1840 Asiatisk Kompagnis Plads og 1844 Larsens Plads. 1845 døde *Jacob Holm*, en Type paa en christianshavnsk Storkøbmand i den gamle, bundhæderlige Stil, arbejdet frem fra en lille Urtebod i Torvegade til at blive sin Bydels mægtigste Mand, hvis Navn jo er

uadskilleligt knyttet til bypatriotiske Foretagender; hans Navn er bl. a. ogsaa ved de nu desværre forsvindende Holms Huse, der oprindelig var Reberbane, knyttet uløseligt til Forstadens Historie. Og hans Sønner, der optoges i Firmaet, imedens han levede, og den derefter følgende Slægt har holdt Traditionerne

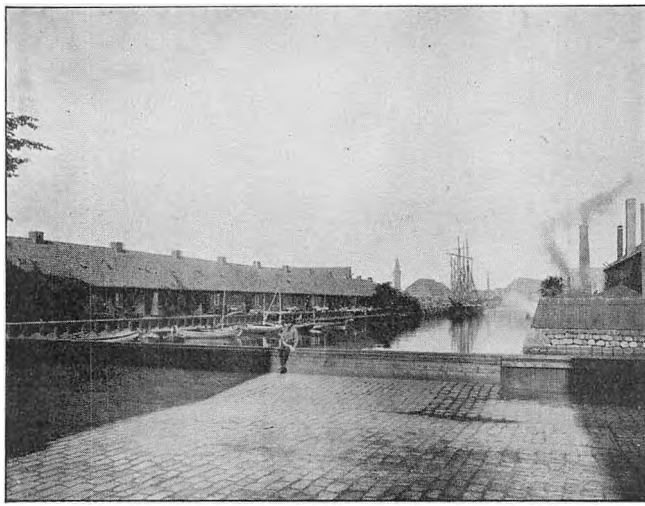

Holms Huse paa Christianshavn.

højt i Ære; det bliver for vidtløftigt her et nævne dem alle, men det vilde være uretfærdigt ikke netop nu at mindes i en Bog, der behandler Christianshavns Historie, det dygtige, uinteresserede Arbejde en af de nuværende Indehavere, Grosserer Løjtnant *Chr. Holm* i de sidste Aar har udrettet for Bevarelse navnlig af Christianshavns Vold, noget der baade skyldes hans Initiativ og er gennemført med en Energi, der vidner om en smuk og desværre ikke almindelig Kærlighed til vor By og dens Historie.

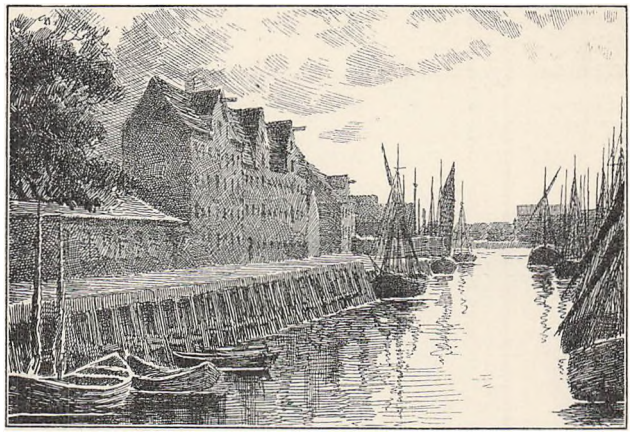

Parti fra Christianshavns Kanal.

SJETTE AFSNIT

Paa sin Mands Kontor i den gamle Gaard paa Hjørnet af Overgaden oven Vandet og Baadsmandsstræde sidder Madam *Marie Margrete Buntzen*, f. *Ache*, en Augusteftermiddag 1789 travlt beskæftiget med Arbejde. Udenfor skinner Solen, ved Siden af larmer Børnene; men hun viger ikke fra sin Plads, skønt der sandelig ikke er noget særlig tiltrækkende ved *det* Kontor, tarveligt og sparsomt som det er møbleret.

Men det er hende dog kært, hun ved, at hendes Ægteherre, *Andreas Buntzen*, fra denne Plads har lagt Grunden til den Velstand, de nu lever i; igennem sytten lange Aar har han slidt her imod alle de Vanskeligheder, de forskellige Kriser har skabt, men nu er det Opgangstider; han ejer Skibe paa Søen, Skibe, der vover sig til oversøiske Havne, til Kina, til Ceylon; alt afhænger af, hvad de kan bringe, og der gaar halve Aar imellem hver ny Efterretning fra dem. Farlig er Søen selv, farligere endnu de mange Sørøvere og Ka-

pere, der krydser viden om; der er ingen Beskyttelse i international Ret, Husets Vel og Ve hviler paa de skrøbelige Skibsplanker; Assurance er der paa Grund af Risikoen hyppig ikke Tale om. Derfor viger hun ikke fra Kontoret Dagen lang, thi hendes Mand er rejst, og hun maa passe det hele store Maskineri, saa hun hver Aften kan skrive videre paa det Brev, der skal af Sted den første Postdag.

Hun taler med sin Fuldmægtig *Redelien* og med Proviantmester *Thomsen;* hun skal udbetale Penge til Pingel, Meier & Co., hun skal huske, at Redelien møder til Auktion over Hørfrø paa Børsen Fredag Kl. 12. Ude i Skuret i Gaarden er der travlt, det skal ryddes, ogsaa det maa Husfruen paase; hun kan gøre det. Gudskelov er Børnene friske, og de viser Flid begge to; thi Mor har læst Fars Brev op for dem om, at han haaber, de arter sig vel. Men selv er Madam Buntzen opfyldt af Ængstelse for sin Mand: har han nu nok Undertøj med? Nathuerne er for tynde, han maa købe sig nye i Korsør. — Gamle *Maren*, som er Husherrens stadige og personlige Opvartning, er helt vred, fordi han saadan skal rejse, hun kender ham nok til at vide, at naar der er Forretning at gøre, tager han ikke sit Helbred nok i Agt, og hvordan faar *vi* — hun siger selvfølgelig »vi« — ham saa hjem igen?

— — Af dette lille Interiør kan vi danne os et Billed af det hyggelige Købmandshjem paa Christianshavn. hvor Grunden lagdes til megen Velstand; men vi kan tillige beskrive Huset eller rettere Gaardene meget nøje ved Hjælp af det, der af den Tradition, en saadan Slægt nødvendig maatte skabe sig, senere er efterladt os. Gamle Andreas Buntzens Dattersøn, *Andreas de Saint-Aubain* (»Carl Bernhard«) fortæller os selv i sine tidligere omtalte Erindringer, at han har brugt deres Lokaliteter livagtigt i sin Novelle: »Et Aar i København«, hvis Indhold iøvrigt er Familien fuldkomment uvedkommende. Vi giver da *Carl Bernhard* Ordet:

.... »Gaarden bestaar af et Forhus til Gaden og to Sidefløje til Gaarden; de vender Gavlene ud i Haven, som ved en Mur er skilt fra Gaarden og ved en anden, der gaar rundt om Haven, fra den afsides og lidet besøgte Gade, som løber bagved« .... Han fortæller videre om hemmelige Tapetdøre med Trapper, der fører ned til Haven, som er anlagt lidt gammeldags, og Rummet tillader ingen store Forandringer, da den er meget tæt bevokset med ypperlige Frugttræer. Den hvide Havemur og et stort, tæt Buxbomtræ, som Bedstefar maaske selv har plantet, giver den et alvorligt Udseende, som de mange med lav Buxbom omgivne Blomsterbede ikke formilder .... Familien kommer kun sjældent derned, og det er unægtelig et oplivende Syn at se de grønne Træer og Indfatninger prange midt i Sneen.«

Den Fløj, hvori de gamle Kontorer findes, kaldes »Klosterfløjen«, og den ser virkelig ganske katolsk ud, saa meget mere, som Gavlen ender i en halvgotisk Spids med en Kugle paa og et højt Gitter ved Siden af, der adskiller Haven fra en lille Hønsegaard, minder os om de lignende Indretninger, man paa Rejser ser i mange af de gamle Klostre.

At denne Have ejer sin dybe Poesi i en duftsvanger Foraarsnat, forstaar man af de simple Ord: »Den milde Luftning bevægede næppe Bladene paa Træerne, og kun i Buxbomtræet fornam man en sagte Fløjten i de tætte Grene, idet Vinden trængte derigennem og førte den af Natteduggen forstærkede, særegne Lugt med sig og blandede den med Hyacinthernes finere Duft.«

Idet han en sen Nattetime ser paa »Klosteret«, udbryder han: »I Sandhed, det hedder Klosteret med Rette. Den lille Gaard forekom mig som et Kapel, hvor Himmelhvælvingen dannede Taget og Stjernerne de evige Lamper, det næppe kendelige Gitter var Sprinkelværket, som skilte det fra den store

uoplyste Kirke, og Sangen i den tavse Aften var Vigilierne, den natlige Messe for de afdødes Sjæle ....«

Det gamle Kontor, hvor vi nys har set Carl Bernhards Bedstemoder regere, var, da Drengen lærte det at kende, blevet fikset op; han siger, da han mønstrer det: »Jeg maa tilstaa, jeg fandt intet at rette derpaa trods al min Lyst til at ville forandre. Den store fremspringende Skorsten danner en hyggelig Krog ved Siden af en gammel Kakkelovn med store Messingzirater, hvor Onkel sad i sin Lænestol ved et Bord, der var fyldt med Bøger og Papirer. Reoler med Bøger dækkede næsten overalt de mørkebrune, gammeldags med brede Sølvstriber og Søjler prydede Tapeter, som kun hist og her skinnede frem. En malet Platform paa Loftet, omgivet af massive Gibskarnisser, fuldendte det antikke, som i Tanken satte mig hundrede Aar tilbage i Tiden, hvilken Illusion Onkel med sin kinesiske Damaskes Slobrok fuldstændiggjorde.«

Denne mærkelige gamle Gaard laa oprindelig ganske frit og kom i Andreas Buntzens personlige Eje 1779. Der kendtes da ingen Wilders Plads, og Buntzen havde fri Udsigt helt over til sin Broder i Nyhavn. En Vinterdag under et Ildebrandstilfælde løb Ungdommen derover.

Længe inden den Tid, da Buntzen fik Gaarden i Eje, ved vi, at her i 1728 var Samlingssted for en Mængde Jøder, der var flygtet fra København under Ildebranden, hvorved jo ogsaa Læderstræde gik op i Luer. Ejer var da en »Taliener« *Antonio Pelli.*

Tiderne gik, og Gamle Buntzens Børn voksede lige saa hurtigt som hans Forretning. Sønnen Andreas kom i Lære hos ham og blev optaget i Firmaet. Snart var han giftefærdig, og han ægtede da *Camilla Cecile Victorie du Puy*, en Datter af den bekendte Komponist, Sanger og Livjægerløjtnant *du Puy*, hvis Skæbne her i Landet jo er nøje knyttet til Frederik d. 7des Moder Prinsesse *Charlottes.*

Den gamle Rede var for trang, Sønnen satte Bo i deres Gaard i den anden Ende af Gaden ved Snurrebro lige over Vandet; den ligger der endnu og har en ejendommelig Historie. Firmaet havde købt Appelbyes Plads og her indrettet Skibsbyggeri og en muret Reberbane. Til Ejendommen hørte to Haver, »Pladshaven« og »Spidshaven«, og lige overfor laa »det gamle Laboratorium«.

Et ejendommeligt, ret storstilet Familieliv har udfoldet sig her. Da *du Puy* er forvist her fra Danmark, mindes han endnu paa sin Rejse over Lüneburg Hede i et Brev til Datteren den hyggelige Dagligstue med den store sorte Sofa, der eksisterer den Dag i Dag. I spøgefulde Udtryk mindes han, hvorledes han der blev forkælet med sine Livretter: »Je pense souvent, tu serais bien mieux à Christianshavn, sur le grand sofa noir, à fumer une Zigare avec Busse, en attendant que le petit plat de champignons s'apprête ....«, skriver han.

Om en vigtig Episode fra dette Hjems Tid fortæller *Carl Bernhard:*

»Vi havde naaet Aaret 1807, og jeg var nu henved 9 Aar gammel. Min Fader var denne Sommer ofte flere Dage fraværende; jeg vidste nok, at han da var paa Kronborg, hvor der blev stillet Kanoner op paa Voldene. Min Moder var ofte meget bedrøvet, og naar vor Lærer, Hr. *Mathiesen*, en højst elskværdig Theolog, som i flere Aar havde undervist os, kom ud til os om Formiddagen, havde han og min Moder lange Samtaler, som ikke lod til at opmuntre hende. Jeg vidste ikke, at man frygtede for Krig, at min Bedstefader havde faaet Breve fra England, hvori man berettede ham, at de engelske Sørustninger gjaldt den danske Flaade, at han havde anset sig for forpligtet til at gaa til Udenrigsministeren, Grev *Bernstorff* — ikke nogen af de berømte Grever af dette Navn, men en Søn af den ene; at han havde vist Excellencen Brevene, men at denne Statsmand havde sagt, at der ikke var

allermindste Sandhed i denne Meddelelse, det vidste han bedre, og min Bedstefader gjorde bedst i at passe sine egne Sager og lade Ministrene passe deres. Da alt senere var gaaet galt og Flaaden gaaet tabt, gik Ministeren bagefter med en stor Pension, og senere gik han i prøjsisk Tjeneste ....

En Aften i Skumringen spadserede vi Børn med vor Moder ned ad Vejen til København for at gaa min Fader i Møde, som vi ventede hjem. Da kom der paa een Gang en stor Sværm imod os, de brølede og sang og støjede, og mange af dem var drukne og ravende. Min Moder skyndte sig at naa et Markled og faa det lukket efter os. Og vi saa dem nu drage forbi. Aldrig havde jeg set en saa broget Sværm og hørt saa underlige Lyde. Det var engelske Matroser og Soldater, som skulde indskibes. De havde haft Landlov og kom nu svirende tilbage. Bagefter dem gik et Par Rækker høje Gardere med store Bjørneskindshuer og korte Fruentimmerskørter under deres røde Uniformer med bare Knæ og Sandaler snørte til Fødderne. De hørte til et højlandsk Regiment Skotter, sagde min Moder, og hun var nær ved at græde over alle disse Mennesker, som jeg fandt morsomme. Men efterhaanden fik vi Børn ogsaa noget at vide om, hvad der forestod, og delte de voksnes Ængstelse for Krigen.«

Det »højsindede Albions« Beskyttelse af de smaa Nationer, som vi har hørt saa meget om men følt saa lidt til nu under Krigen, fornægtede sig jo heller ikke i 1807.

Kort efter flyttede Familien hen til de gamle Buntzens i Overgaden neden Vandet; da Morforældrene helst vilde have alle samlede i denne Ufredens Tid.

»Det trøstede os meget, at vi skulde bo hos Bedstefader; der var saa megen Plads og saa stor en Have og saa mange ypperlige Kroge overalt i Huset, hvor der kunde leges »Røver« og »Forput-dig« trods noget andet mig bekendt Sted ....

Forvirringen og Ængstelsen blev bestandig større, jo nærmere vi kom til de forfærdelige Septemberdage, da København blev bombarderet tre Nætter i Træk .... Der skete Udfald baade ved Dag og ved Nat mod Englænderne; der kæmpedes tappert, der faldt og blødte mange, men det var altsammen forgæves. Det nyoprettede Livjægerkorps var især udsat ved disse Udfald, medens Borgere og Studenter besatte Voldene, hvor de heller ikke undgik at have døde og saarede.

Jeg husker saa tydeligt en Nat før den første Bombardementsnat. Det var en trykkende, lummer Nat, min Moder og jeg sad alene i den store Dagligstue og ventede, at Klokken i Frelserens Kirke skulde slaa. Hele Huset laa i dyb Søvn med Undtagelse af min Morfaders »gamle Maren«, der puslede i Køkkenet for at koge Kaffe til »Sønnen«, hvilket hun under ingen Omstændigheder lod sig betage, hun havde jo tjent »Faderen«, længe inden han blev gift. Min Moder havde paataget sig at vække min Fader og hendes Broder (Andreas junior), som var Løjtnant ved Livjægerkorpset, han skulde være med til et Udfald i Daggry, min Fader skulde til sit Batteri ved Københavns yderste Befæstning. Det var endnu bælgmørkt udenfor og blæste.

Med eet hørte vi det rumle i Gaden, vi vidste, hvad det var, men vi kunde dog ikke lade være med at gaa til Vinduet, da denne fæle Lyd kom nærmere — det var Vognen med Ligkister til de døde, som var omkomne ved Udfaldet eller paa Lazarettet paa Søkvæsthuset, som laa tæt ved min Bedstefaders Gaard. For ikke at alarmere Indvaanerne blev disse Transporter frem og tilbage besørgede om Natten.

Vognen var stablet i Højden og formodentlig kun løselig ombundet med et Tov, Stenbroen var under Reparation, og udenfor os laa der store Bunker Grus og Sten. Enten maa Kusken have villet undgaa dem og er kommet ned i Rendestenen, eller han er kørt

op i Bunkerne — Vognen hældede, Tovet sprang vel, og to Kister, den ene efter den anden, rullede af Vognen og ned imod vor Port med to dundrende Slag. Min Moder udstødte et halvkvalt Skrig, og jeg brast i Graad. Vognen kørte videre, og Kisterne blev foreløbig liggende.

Da jeg kom til Besindelse, saa jeg min Moder knælende ved Siden af mig. I det samme slog Klokken i Frelserens Kirketaarn med sin mægtige, dybe Malmrøst. Jeg havde aldrig før hørt den slaa saa stærkt, forekom det mig.

Min Moder rejste sig, tændte en lille Haandlygte, som var hensat til samme Brug, tog mig ved Haanden, og vi begyndte vor tavse Vandring gennem det stille Hus, det var hende aabenbart en Trøst at have mig med.

Min Fader, som altid sov meget let, var snart vaagen og munter og spøgte over sine paalidelige Vægtere. Derpaa gik vi til min Onkels Værelse i en af Gaardens Sidefløje.

Han sov haardt og trygt — der laa han, ung og smuk, kraftig og sund, og nu skulde han vækkes for maaske at gaa Døden i Møde! Men han *skulde* jo vækkes. Min Moder bøjede sig over hans Seng og kyssede ham vaagen, idet hun kaldte ham ved de kærligste Navne. Omsider lykkedes det.

Da vi kom tilbage til Dagligstuen, gik vi straks til Vinduet; Kisterne var imidlertid afhentet til Lazarettet; gamle Maren kom haltende med sin Kaffekande og modtog sin Morgentak af os alle, og lidt efter forlod min Fader og min Onkel Huset for at gaa hver sine Veje. Min Moder kyssede og velsignede dem flere Gange, det var hende grueligt at sende dem bort efter et saadant Varsel. Mig kyssede de begge nok saa kærligt, og jeg var nær ved at græde. Da de var borte, kastede vi os paa et Par Sengemadrasser, som var henlagte paa Gulvet i Dagligstuen. Jeg faldt straks i Søvn og sov som et niaars Barn; da jeg vaagnede,

gik Moder endnu op og ned ad Gulvet med foldede Hænder. Hendes røde Øjne vidnede om, hvor liden Hvile de havde faaet i Resten af denne uhyggelige Nat.

Varsler har ikke altid Betydning eller rettere sagt, de er ikke altid Varsler. De to Ligkister var ikke til vore kære, den næste Formiddag vendte de friske og sunde tilbage.«

Carl Bernhard fortæller ikke, at hans Morbroder, Andreas Buntzen, udmærkede sig under Udfaldene i Classens Have; vi andre ved, at det var Tilfældet, og at han i den Anledning blev hædret med en Æressabel og senere blev udnævnt til Kaptajn.

Men vi maa nu vende tilbage til Huset for Enden af Langebrogade.

Carl Bernhards ovenfor omtalte Moder var gamle Buntzens andet Barn *Anna Bolette*, gift med Artillerikaptajn F. C. J. de Saint-Aubain. Medens de endnu levede paa det tidligere omtalte, saakaldte gamle Raadhus, mistede de en Datter af Kighoste; Broderen tog sig dette saa nær, at han hverken havde Ro Dag eller Nat; derfor bestemte de bedrøvede Forældre sig til at flytte ud i Andreas Buntzens rige Hjem, hvor der var Plads og Gæstfrihed nok. Carl Bernhard fortæller, at deres Lejlighed hørte til det Kompleks, Hans Majestæt ejede, og som hans Fader senere blev Medinteresseret i, bestaaende af Skibsværft, Reberbane og lignende Anlæg.

»Der blev naturligvis stor Glæde iblandt os Børn over denne Forandring, der vilde skaffe os en saa udvidet Tumleplads med Have og Gaardsrum og andre Herligheder, og der blev Travlhed i Hjemmet, hvor der overalt blev pakket ind og rumsteret, hvorved Børnene naturligvis ikke var det mindst vigtige og mindst beskæftigede.«

Her samledes efterhaanden en Del af Familien. Selve Kusinen Fru *Gyllembourg* og hendes navnkundige Søn, Johan Ludvig, har ogsaa taget Ophold i

dette Hjem, og dette har selvfølgelig ikke undladt at sætte sig Spor i vor Litteratur.

Johan Ludvig Heiberg har skrevet sine saakaldte »Børnevaudeviller«, som er en Art Forløbere for de virkelige, til sine unge Slægtninges Fornøjelse her i en kort Ferie fra sit trælsomme Arbejde i Kiel. Han sukker i sit »Farvel til de Smaa«:

Kære Børn, jeg, som saa tidt
Eders Selskab søgte,
naar i Haven glad og frit
jeg med Eder spøgte,
ak, jeg skilles snart fra Jer,
maa til Kiel desværre!
O, hvor gerne blev jeg her,
Ja, det ved Vorherre!

Og han mindes glade Timer:

Kan I huske vor Tagfat
tit i Aftnens Skygger?
Morten selv, den ædle Kat
jo vort Selskab smykker:
Snart med os omkring han for,
snart paa Bænkens Sæde
snurred han ved Venskabs Ord
ved vor stille Glæde.

Ofte jeg i Eders Kreds
Eventyr fortalte;
Morten lytted veltilfreds,
Skræk hos Jer sig malte.
Nattens Maane trøstelig
gennem Frugttræer lyste;
tæt I klynged Jer til mig
og ej længer gyste.

Jeg, som tidt blandt Eder stod
selv til Barn forynget,
som mig villig fore lod
af jer Arm omslynget,
jeg mig viste dog som Mand,
naar det gjaldt at sprænge
for Veninde, Ven og Land
Gadens voksne Drenge.

Af den følgende Skildring fremgaar det, at der var en Flok Gadedrenge, som ved Stenkast søgte at forulempe Havens fredelige Smaapiger, ja en Sten ramte endogsaa den senere Fru *Anine Lütken*, men Heiberg blev vred og sprang ud for at hævne sig; alle mente, det var taabeligt, men han kom urørt tilbage.

Han har i det hele ofret sig for sine unge Veninder, han var Hest for deres Barnevogne, saa han endnu sveder ved Tanken, og han udbryder vemodigt:

»Og mon og I mindes vil
Blomsten i vor Klynge:
det aimable Tjærespil
med sin Vippegynge!
Der jeg og har frelset een
ned fra Spillet falden:
Lotte, som var altfor sen,
fik et Slag paa Skallen.«

Helt kønt ser han paa de morsomme Omgivelser:

»Mindes Reberbanens Hjul
med dens tusend Ynder,
hvor vi tidt har leget Skjul
mellem Reb og Tønder,
og den gamle Have der
med sin Rosensommer. —

O, men mindes Skibet og
med de tvende Master,
hvor vi i Kahyttens Krog
sad med Øl og Knaster,
hvor jeg hjalp Jer op og ned
ad den stejle Stige:
Ingen Sjæl som Offer gled
ned i Ægirs Rige.

Husk, hvor tidt mod Smedens Gæs
Jer mit Mod forsvarte . . .«

Jo, han har været en galant Fætter, og han har elsket sit gamle Christianshavn, som han forherliger med en let Omskrivning af *Ingemanns* Fædrelandssang: »Dannevang ved grønne Bred«:

»Christianshavn ved Søndervold
Kallebodske Vove!
Kærlighed, det er dit Skjold,
Frihed dine Love.
Fuglen synger højt i Sky
over Frugttræer høje,
i hvis Skygge hviler bly
dine Døtres Øje.«

Ja, saa idyllisk var der dengang paa Christianshavn, og det hyggelige Borgerliv udfoldede sig frit og fornøjeligt, som naar Skovturen — hvor Heiberg er Vært for sine unge Kusiner — skal gaa for sig i straalende Solskin:

»For Porten holder
en Vogn fra *Busk*,
den bringer os til Skovens Telte;
mon Skræk det volder,
at *jeg* er Kusk,
o, jeg skal sikkert ikke vælte! . . .

Kom nu *Pauline**)
*Elisa***) kom!
og lad mig ikke længer vente!
Se *Jacobine***),
hvor god og from
hun Livbaand om sin Søster spændte!
*Marie****), hvor blev hun dog af? Hvad nu?
Hun trak en Kjole paa, den sprang itu.
Ja, hun bli'r stor,
sprængte som Flor
det gamle Tøj, og Mutter skændte!«

Saa kører de i Skoven, fordelte tre og tre og en hos Heiberg paa Kuskesædet, og de flygter fra det dækkede Bord med Kalvesteg og Æg i det sikre Haab, at Dyrehaven bringer baade Mad og Glæde.

Paa Vejen møder de *Abrahams*, Heibergs Studenterven, standser og faar en Passiar med ham; ud ad Nør-

---

*) Pauline Buntzen, død ugift.
**) Elisa og Jacobine Jørgensen, to Legekammerater.
***) Senere Fru Strøm, Nationalbankdirektør Strøms Moder.

report gaar det til Østerbro »ad Farimagen«, ad Strandvejen, hvor Vognen hælder, saa Børnene skriger, men Heiberg trøster dem ved at vise dem Sveriges Kyst med Landskrona. I Sundet vader en Mand og fanger Rejer. Det var i de Tider! Til Charlottenlund, hvor de sidder i Ly af Bøge og plukker Kløverblade, og saa af Sted til Kirstens Kilde forbi Sølyst; de nikker til Tycho Brahes Ø, jo, jo, man mærker, hvem der er Kusk! — Nu skal de spise, men det er igen galt med Maries Tøj, det sprækker! Hun er lækker og vokser høj, hun maa tage Kjolen af, og Jacobine maa sy den. Efter en god Middag kommer de paa Bakken. De beundrer dens Herligheder, Kavalleren følger sine smaa Veninder lige til »Kirstens underjordiske Bæger«. Snart skinner Maanen, og Hesten sparker med tunge Hov og ønsker sig i Stald i Tide. Og saa i Morgen skal Skolen begynde igen med sin Alvor:

Moralen er: Alt veksler paa vor Jord,
og Sorgen stedse gaar i Glædens Spor.«

Et lille Vinterbilled viser os, hvorledes de ældre sidder hjemme; de er ikke raske. »Tante« (Fru Gyllembourg) »taber Kraften, hun kan ej længer gaa, og »Fatter« (Andreas Buntzen), som har haft'en, fik ondt i store Taa». Man ser Fruen slæbe sig ved en Kæp, hun gør de mest forvovne Hop, men takket være »Bedstefaders spanske Rør« har hun faaet en »anden Fod«, derfor kalder Børnene hende »Madam Kølle«. Fatter selv ligger af Podagra, Marie vil skænke Thevand til Gæsten, men han siger i komisk Sorg:

»Giv mig en Dram,
jeg kan, saa Skam,
ej taale Thevand nu.«

Heiberg faar sin Moder anbragt i den ene, sin Onkel i den anden Ende af Sofaen og krammer ud med sine Nyheder: Nu kommer Kongen snart hjem fra »sine

tyske Riger«, Kursen skal snart sættes *al pari*, der er roligt i Vesten og Kroningsfest i Rheims, alene Kongens Dragt skal være en Million værd. Det maa der drikkes en Snaps paa endnu! Men nu er Natten ved at komme. Der høres Vægterraab og Tuden fra »Laboratoriet«.

I den lille Havepavillon har Heiberg opført sine Marionetkomedier, f. Eks. »Pottemager Walter« for et udsøgt Parket, hvoriblandt *Baggesen* og *Oehlenschläger;* adskillige andre Berømtheder har haft deres Gang i Huset, saaledes den udmærkede Skuespiller *Fr. Schwartz* og Professor *Weyse*, der en Tid lang var Fru Gyllemborougs Spillelærer.

I »Københavns flyvende Post« 1827 Nr. 11 fortsatte Heiberg sin christianshavnske familiære Poesi og satiriserer over »Københavnsposten«, idet han optager en »Christianshavnspost«, der bringer lignende Smaatterier til Torvs som det nævnte Blad; men herved kommer han ogsaa til at give et Par morsomme Smaatræk af Christianshavns Fysiognomi paa den Tid. Det hedder saaledes:

»Paa Christianshavn, hvor vi i mange Stykker maa staa tilbage for København, have vi ikke set meget til Kanefarten. Men derimod kunne Glidebanerne her betragtes som en national Forlystelse for det halvvoksne christianshavnske Publikum. Ifølge sikker Beretning fra en paalidelig Dreng*) skal der alene i Overgaden oven Vandet findes 27 gode Glidebaner (de ganske smaa ere ikke indbefattede i dette Tal). Men den største af alle er i Baadsmandsstræde. Her saa man under hele Frosten de største og anseeligste Drenge løbe. *Hans Mortensen***) viste sig især fra en glimrende Side og lagde stort Talent for Dagen. Han var iført en graa Kavai og gule Nankins Ben-

*) Hermed menes *Camillo Buntzen*, der døde som Major i Artilleriet 1863.

**) Vi kender ham fra »Aprilsnarrene«.

klæder. Paa Hovedet bar han en blaa Kasket, og hans Bøger hang i en Rem over Skulderen uden at genere ham i mindste Maade i den beundringsværdige Lethed, hvormed han gled. Ogsaa Jens Christensen, Peter Larsen, Niels Jørgensen og Carl Østergaard lagde ved denne Lejlighed store Talenter for Dagen. Det er rimeligt, at det indfaldende stærke Tøvejr har noget hindret Glidebanernes stærke Færdsel, men den i Forgaars indtrufne Frost vil formodentlig bringe dem i Gang paa ny; dog er det at formode, at et nyt Tøvejr vil atter gøre Ende paa alle disse Glidebaner; naar kan ikke bestemt siges; men efter al Rimelighed vil det ske inden Hundedagene.«

»*Ildsvaade.* I Fredags Aftes omtrent Kl. 9 skrækkedes Christianshavns Indvaanere ved Brandraab af to Æblekjellinger, som saa en Mand i Overgaden oven Vandet puste sin Pibe ud over Kanalen, saa at Vinden førte to store Gnister af den hen over Laboratoriet. Lykkeligvis slukkedes begge undervejs. Gamle erfarne Folk forsikrede, at dersom disse Gnister var faldne i Krudtmagasinet, saa vilde hele Laboratoriet ufejlbarlig være sprunget i Luften.«

»*Coquetteri med Publikum.* I Store Torvegade bor en ret smuk Pige, som har bragt det temmelig vidt i denne Kunst. Endskjøndt hun bor paa anden Bagsal, veed hun dog ved alle Slags listige Paafund at komme til at staa i Forhusets Stueetage og i et Vindue med Spejl udenfor, hvorved hun lig en Telegraf korresponderer baade med Amagerport og med Sukkerhuset Phønix i København, paa den anden Side Vandet bag Børsen. Hvad disse Bestræbelser især om Lørdagen lede til, derpaa har man allerede havt noksom gyldige Vidnesbyrd, og Resultaterne kunne næppe være tvivlsomme.«

»*Mærkelig Mangel paa Isenkræmmere.* Paa hele Christianshavn findes ikke en eneste Isenkræmmer. Dette er en mærkelig Mangel paa Isenkræmmere.«

Der er ingen Tvivl om, at en Del af disse Notitser

har deres Udspring fra det fornøjelige Samliv mellem de mange Slægtninge i Overgaden.

Og dog var det ikke under de gamle lyse Forhold, disse Ting er blevet til. Det gamle Handelshus, som under *Andreas Buntzen*'ernes Ledelse havde oplevet en glimrende Periode, ja paa een Gang havde ejet 17 Skibe i Søen, som stod i Forbindelse med de mest ansete Huse ude i Europa og i Østasien, havde under Krigen med England lidt store Tab; flere Gange opbragte Englænderne kostbare Ladninger; dertil kom Forlis, Briggen »Den unge Andreas« gik under, og Skibet »Anna Bolette« blev indbragt til Cadiz, forladt af Mandskabet og uden Master. Ingen af disse Skibe havde man i de Tider kunnet assurere. Tab føjede sig til Tab, og i 1826 maatte Andreas Buntzen opgive sit Bo. Familien vedblev dog at blive boende i det gamle Hjem ved Langebrogade, og som Anerkendelse for sin Dygtighed og Hæderlighed udnævntes Buntzen derefter til Kornskriver. Han døde 1830.

Da den unge *Johanne Luise Pætges* paa Grund af de vanskelige Forhold i det Wexschallske Hus, hvor hun havde haft sit Hjem en Tid, maatte se sig om efter en anden Bolig, tilbød Fru *Gyllembourg* hende foreløbig Ophold hos sig i Overgaden: »Da min Søn ikke bor hos mig«, føjede den fine, lille Dame til, »kan det vel ikke give Anledning til nogen Art af Sladder«. Den unge Pige slog til, og den 28. April 1830 flyttede hun ind i Fru Gyllembourgs Hjem.

Johanne Luise var jo dengang forlovet, men meget mod sit Hjertes Ønske; hun fortæller om de Kvaler, hun led, naar hun, siddende i sit lille Værelse, der laa lige paa Hjørnet med et Vindue til Volden og et mod Langebrogade, og som var saa lille, at Heiberg spøgende kaldte det »Lygten«, kunde se sin Tilkommende komme nede fra Langebro.

Heiberg spiste hver Middag hos sin Moder, og han gjorde dybt Indtryk paa den unge Skuespillerinde, saa at denne hævede sin tidligere Forbindelse.

Til Fru Gyllembourgs Bolig hørte en lille Have, som hun havde ladet sætte smukt i Stand. Under et stort, skyggefuldt Kastanietræ drak hun og Johanne Luise hver Sommermorgen deres Kaffe, og hele Formiddagen sad de der og syede, og efter Middagen samledes man igen der, og Heiberg læste højt.

For at faa mere Ro til at indstudere sine Roller, byttede Jfr. Pætges Værelse og fik et, der laa paa den anden Side af en stor Sal og i den modsatte Side af Huset, i hendes Værelse hang Jens Juels kendte Portræt af *P. A. Heiberg*, og det var i denne Stue, det lille Bord stod, i hvis Skuffe *Johan Ludvig* hver Aften lagde et »lille Capitel«, den unge Dame skulde læse paa Sengen.

Det var gennem disse Smaasedler, at de elskende fandt hinanden, hvorpaa de den 31. Juli 1831 lod sig vie i Slangerup Kirke; og dermed ophører den heibergske Slægtshistorie med at være knyttet til Overgaden. Men den er vedblivende tæt forenet med Christianshavn, thi de nygifte fik Bolig i *Brogade Nr. 3*, nu Nr. 5; og hos dem boede baade Fru *Gyllembourg* og hendes Plejesøn *Georg Buntzen*.

Der er fra dette nye Hjem opbevaret et Par Minder, der er saa kvikke, at de bør kendes af flere end dem, der faar Lejlighed til at læse en nu næsten glemt lille Bog af *H. P. Holst:* »Fra min Ungdom«. Den burde kendes af mange, da den indeholder morsomme og fine Ungdomsminder. Et af disse hedder: *Nummer 3 i Brogade* og lyder:

I Brogaden ude paa Christianshavn
Straks foran paa venstre Side
Stod der en Bygning, mystisk og mørk
Og gammeldags — det skal Gud vide!

Porten var skummel, Opgangen trist,
Men var man først inde i Stuen
Og fik et Haandtryk, venligt og varmt,
Og et fint lille Smil af Fruen,

Saa straalede alt i feagtig Glans,
Saa glemte man Prosavrimlen.
Og Dagens Træthed, dens Byrde og Savn —
Man var som lukket i Himlen.

Og endnu velsigner jeg tit det Hus,
Der boed' kun tre derinde,*)
Men »det var en Treklang, en stolt Harmoni«,
Hvis Lige man aldrig vil finde.

Den ene var Fruen κατ'ἐξοχην,**)
Blandt de Stjerner, der dengang funkled,
Teatrets straalende Koh-i-noor,
Hvis Glans endnu ingen fordunkled.

Den anden var han, hvis vittige Pen
Ej kendte til »Frygt eller Dadel«,
Hin Smagens Ridder, hin Tænker og Skjald,
Der gav Sproget Finhed og Adel.

Den tredie var hun, som kvindelig bly
Bestandig maatte sig væbne
For at undgaa al den Berømthed, som
Efter Døden blev hendes Skæbne.

I denne Kreds fik Livet et Skær,
Som ellers sparsomt kun findes,
Et Skær af *yndefuld Alvor* — to
Begreber, som sjældent forbindes.

Man mærkede vel, at de leved' ej blot
For Timen og for Minuttet,
At det Baand var ej blot af jordisk Natur,
Som saa fast til hinanden dem slutted;

At den Gerning, som de vied sig til,
Som fik Ordene tit til at flamme,
Havde fælles Udspring, fælles Rod
Og stræbte hen til det samme.

Og dog var der Glæde i al den Gaard,
Og ingensteds fandt jeg Tonen
Mer livlig beaandet, mer glad end her,
Hvor Aandrighed byggede Tronen.

*) Georg Buntzen havde, da Holst kom der, faaet sit eget Hjem.
**) Et græsk Ord, der kan oversættes: »Fruen for alle Fruer«.

Snart var det Heibergs tørre Komik,
Snart en drillende Skæmt af »Fruen«,
Et Indfald, en kaadmundet Spøg af en Ven,
Der fremkaldte Latter i Stuen.

De var begge nylig kommet fra Ems
(Det »nylig« er tred've Aar siden,
Men Indtrykket af hine Aftener, nej!
Det er ikke falmet med Tiden).

At »Fruen« var henrykt over sin Tur,
Kunde paa alt man spore.
Med eet hun sagde: »Jeg havde nær glemt
Noget, der vist vil Dem more.

Vil De tænke, Heiberg var formelig vred,
Naar Herrer i Kursalen saa mig,
Københavnske Herrer, og de saa kom hen
For artig at hilse paa mig.«

— Han tog sig en Pris. »Naa!« sagde han i
Sin allergemytligste Tone,
»Man kommer da ej i en Kursal for
At se Folk gøre Kur til sin Kone.«

»Javist! Men en Dag blev han græsselig flov:
I hans Ansigt Vreden sig malte,
Thi just som han kom i Døren, han saa
At der stod foran mig og talte

En smuk, elegant beleven ung Mand,
Som med milde, beskedne Blikke
Vendte sig til ham og hilste ham først, —
Men Heiberg hilste ham ikke.

»Jeg priser min Lykke,« sagde han let,
»Der har saaledes det føjet,
At jeg her kan takke Dem begge to.«
Og atter han artig sig bøjed.

»Jeg er Prins Christian*).« Naa, De kan tro,
At saa kunde Heiberg bukke,
Smile som en nyslaaet Toskilling og
Tale sødt som en Sirupskrukke.« —

*) Senere Christian d. IX.

»Naturligvis! — Der er Forskel paa
En Springfyr« — sa'e han med Latter,
»Og saa paa en Prins — og saadan en Prins!«
Og saa tog en Pris han sig atter.

Saadan var Tonen. Ak, endnu tit
Forunderligt Sindet den gækker,
Og mangt et Minde, dæmpet og blødt,
Fra hine Dage den vækker.

Huset er borte. Kun faa af dem,
Som kom der, er endnu tilbage,
Men de har vist sandet, at til dette Hus
Har de siden ej fundet Mage.

Og underligt er det ej heller, om
Dette Hus de ære og hædre;
Thi hver Gang man var der, følte man, at
Man blev en anden og bedre!

Hvis man af denne lille Skitse vil formode, at det heibergske Hus var et særlig aabent Hus, tager man fejl. Heibergs Aandsaristokrati gjorde ham tværtimod snarere indelukket. Han siger selv, at han ikke kunde tænke sig Muligheden af at bo i en Lejlighed uden Entré, da han ikke kunde udholde Tanken om, at Gud og Hvermand skulde kunne gaa lige ind til ham.

En maaske lidt ondskabsfuld Anekdote fortæller, at Heiberg, da han var kommet til at bo paa Søkvæsthuset, altid sagde til Folk: »Se endelig op, naar De kommer *forbi*«, fordi han vidste, at der paa den anden Side Søkvæsthuset ikke var saadan almindelig Færdsel, at Folk havde Anledning til at gaa derned.

Inden vi forlader de heibergske Hjem, maa vi dog give *H. P. Holst* Ordet en Gang endnu. Han har skrevet et lille Digt, der hedder: »Husholdningsregnskaber«:

Hos Heiberg sad jeg en Formiddag,
Jeg husker ej mer, hvad jeg vilde
Saa tidlig derude, — jeg mindes kun,
At hele Huset var stille.

Vi sad og snakked gemytligt. Med eet
En Haand paa Laasen sig lagde,
Og straks efter kom Fru Gyllembourg ind
Med et stort Manuskript og sagde:

»Aa, Ludvig, hvis Du har Tid, saa vil
Jeg nok vise Dig . . .« — »Ja, hvorfor ikke?«
Afbrød han hende med ængstelig Hast
Og Forlegenhed i sine Blikke.

»Men jeg er ikke ene.« — Hun gav et Skrig,
Og betuttet vilde hun flygte.
»Kære Fru Gyllembourg! Det er kun mig —
Mig plejer jo ej De at frygte.«

— »Aa, er det Dem! Ja, jeg ser jo saa slet . . .
Jeg troede, her var slet ingen,
Og saa blev jeg saa bange for, at jeg kom
Til Ulejlighed . . . ja, det er Tingen —

Men nu gaar jeg igen. Farvel!« Jeg saa
Hun holdt Manuskriptet bag Ryggen,
Jeg sagde: »Saa fik dog et Glimt jeg at se . . .
Af Dem; derfor takker jeg Lykken.«

Mit Blik faldt paa Heiberg. Det var mig klart,
At Situationen ham gotted,
Især da han længer ej frygted for,
At hun uforsigtigt sig blotted.

»Du vilde viist mig noget?« sagde han tort,
Og det kan jeg godt erindre,
At jeg saa et muntert, satirisk Glimt
I hans mørkbrune Øjne tindre.

Hun rysted' paa Hovedet. »Aa, det var kun
Husholdnings-Regnskaber, Kære!
Det har ingen Hast! Jeg kan vente med dem,
Saa længe som det skal være!«

»Husholdnings-Regnskaber!« tænkte jeg, da
Jeg gik bort en halv Time efter,

Mens for Tanken den lille Skikkelse stod,
Som gemte saa store Kræfter.

»Husholdnings-Regnskaber! Ja, hun har Ret,
Hvad hun skrev, jo vidner i Livet
Om, hvorledes *hun* har holdt Hus med det Pund,
Som af Forsynet blev hende givet.

»Med det Regnskab, tror jeg, kan trøstig hun
For sin Herre og Mester træde,
Naar engang hun har endt sin Pilegrimsgang
Og gaar ind til sin Herres Glæde!«

Nu er alle de Personer, der kendetegnede det Liv, der førtes i de Buntzen-Heibergske Hjem, forlængst under Mulde, men i Slægten lever en stærk Tradition; Slægtsnavnet *Andreas Buntzen* har fulgt med, Led efter Led, og det er den nuværende Bærer af dette Navn, hvem Forfatteren af disse Linier for en stor Del kan takke for deres Indhold.

Overgaderne underkastes selvfølgelig ogsaa de Forandringer, Tiden kræver; men det gamle Hus for Enden af Langebrogade ligger der dog endnu. At der ogsaa er andre Slægter, der værner om deres Familiehistorie og deres Slægtshjem, ejer Christianshavn et af de smukkeste Vidnesbyrd om i den statelige Gaard i Overgaden neden Vandet Nr. 11, der bærer Navnet *den Heeringske.* Den er opført 1785, men er vedligeholdt og holdt i Ære paa en Maade, der tjener Slægten til Hæder og Byen til Pryd.

Men tjener Gaarden Slægten til Ære og Pryd, er det dog ogsaa ganske sikkert, at Slægten altid har tjent Christianshavn til Ære. Lige siden Firmaet blev oprettet, og det var d. 1. December 1918 hundrede Aar siden, at dette skete, har Navnet *Heering* været intimt knyttet til Christianshavn, der var ingen Christianit, der ikke til enhver Tid kendte og saa op til den Heering, der i Øjeblikket var Firmaets Chef. Det gælder Opretteren, *Peter Frederik Heering*, der var født 1792 og døde 1875 og er den egentlige Stam-

fader til denne Patricierslægt, det gælder ligeledes Sønnen, den nu over firsindstyve-aarige fine gamle Herre, *Peter Nicolaj Heering*, som nu i et velfortjent Otium plejer sine paa Generationer opbyggede kunstneriske og literære Interesser i sit stilfulde, billedsmykte Hjem paa Ejendommens første Sal, og det gælder ikke mindre hans to Sønner, de nuværende Chefer *William* og *Harald Heering*. Overalt, hvor Navnet nævnes i vor By, nævnes det med Respekt og Kærlighed, fordi der altid er gaaet en saa gennemført Noblesse igennem deres Forretningsgang og enhver af deres Handlinger. Og ude paa Christianshavn føjer der sig til disse Følelser en Taknemlighed og Stolthed; det er jo desuden morsomt at vide, at Vuggen til den verdensberømte Kirsebær-Likør, Cherry Brandy, der jo nydes over hele Verden som en stor Delikatesse, har staaet i Overgaden neden Vandet.

Paa den anden Side Kanalen, i Overgaden oven Vandet No 6, ligger en anden berømt og smuk gammel Gaard, den *Stanleyske*, saaledes kaldet efter sin første Ejer og Bygmester, Billedhuggeren *Simon Carl Stanley*, om hvem det ogsaa er rart at vide lidt Besked. Han var født her i København af engelske Forældre d. 12. December 1703. Som Dreng kom han i Lære hos Hofbilledhugger *J. C. Sturmberg*, der bl. a. er Mester for Christian d. Femtes og Charlotte Amalies Sarkofager i Roskilde Domkirke, den store, smukke Fronton paa »den røde Bygning«, hvor Ministerierne nu er, og Indenrigsministerens dejlige Sal der, alt i udpræget Barok. I sin Læretid hjalp Stanley sin Herre og Mester med at lave Engle til Gravmonumenter i Roskilde Domkirke og ved Stuedekorationer paa Fredensborg, men saa rejste han til Udlandet, til Tyskland og Amsterdam i 1727, senere finder vi ham i London, hvor han bl. a. besørgede Udsmykningen af Lord *Wilmingtons* Lystslot i Sussex. Han havde egentlig aldrig tænkt paa at vende tilbage til Danmark, før Kommandørkaptajn *Gerner* paa Grev *Danneskjolds*

Vegne opfordrede ham til at træde i *Christian den Sjettes* Tjeneste; han fik endda sendt Rejsepenge; men just som han skulde forlade London, kom den Jobspost, at Christian d. Sjette var død.

Stanley lod sig dog ikke forknytte men drog af Sted med Kone og to Børn hertil, og *Frederik d. Femte* tog naadigt imod ham, gav ham en aarlig Pension og

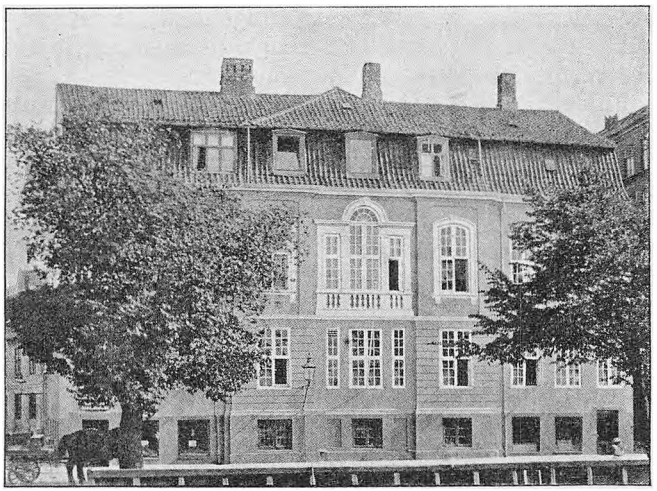

Den Stanleyske Gaard paa Christianshavn.

lovede ham Pladsen som Flaadebilledhugger, hvorpaa han forærede ham en stor Marmorblok til at gøre et Prøvestykke af. Han lavede da en Rokokko-Gruppe, som straks blev købt af Kunstkamret og nu findes paa Aalborg Museum. Derpaa lavede han Grupper til Marmorhaven i Fredensborg og en »Ganymed med Ørnen«, for hvilken han blev Medlem af det gamle Kunstakademi, og da det senere reorganiseredes, blev han Professor der. Han maatte ogsaa som Hofbilledhugger nedlade sig til at udføre Malerirammer og mo-

dellere Figurer til Majestæternes Vogne og Akademiets store forgyldte Lænestole. Paa sine gamle Dage blev han knyttet til den ældste Porcellænsfabrik ved Blaataarn ved Langebro; men mest var han kendt som Lærer, sine Elever underviste han i sit Hus paa Christianshavn, og der døde han, der stadig havde Tilsynet med Porcellænsfabrikken, d. 17. Februar 1761.

Han skal have været et ualmindelig elskværdigt og »belevent« Menneske, der tillige beskæftigede sig med at digte og oversætte religiøse engelske Bøger, der rostes for deres smukke danske Sprog.

Fuldt saa lykkeligt formede Livet sig ikke for hans Søn, den langt betydeligere Billedhugger *Carl Frederik Stanley*, der var født 1738 i London og døde i København i 1813. Han arbejdede jævnbyrdigt med saa fremragende Kunstnere som *Jardin* og *Harsdorff*, især paa *Frederik d. Femtes* dejlige Kapel i Roskilde, hvor Dronning *Louises* Sarkofag, en af Kirkens skønneste, er af ham.

Men da Marmorkirkens Opførelse standsedes i 1770, knækkede Stanley sammen; han mistede omtrent hele sin Indtægt og maatte sælge Faderens Hus paa Christianshavn. Han havde noget Arbejde paa den kgl. Porcellænsfabrik; men der stødte huslige Sorger til, hans Kone var en arrig Djævel, der pinte ham, til han lod sig skille fra hende. Skønt han 1802 fik Fribolig paa Charlottenborg, kunde han ikke komme ud af det. I Stedet for den før saa sirlige, smukke Mand med den velplejede Paryk og straalende røde Frakke, man ser paa *Erik Pauelsens* Maleri af ham, blev han, som *Werlauff* har skildret ham i sine Erindringer: »en stakkels, forsumpet Kunstner, der i en højst ussel og lurvet Dragt og altid med en Skødehund under Armen gik omkring og tigged sine Bekendte for en Mark.« Det er ikke rigtigt, at han tog sig af Dage. Han døde 75 Aar gammel en naturlig Død, foraarsaget af Brændevin og Underernæring.

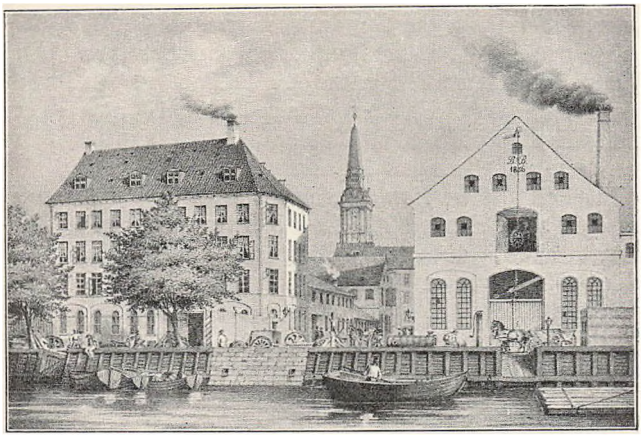

Baumgarten & Burmeisters Fabrik.

SYVENDE AFSNIT.

Hans Heinrich Baumgarten stammede fra Pinneberg i det holstenske, og hans Fader var Bondemand. Drengen mistede tidlig sine Forældre og maatte til sit syttende Aar arbejde ved Landbruget, skønt hans Lyst stod til Haandværket. I 1823, da han var sytten Aar gammel, lykkedes det ham dog at komme i Lære hos en Ligkistesnedker i Hamborg, og her blev han efter halvfemte Aars Forløb Svend og skulde nu egentlig have været Soldat, men han mente, at hans Fædreland kunde have større Nytte af ham som Haandværker end som Kriger, og i Stedet for at tage hjem og melde sig til Fanen, drog han i 1828 til København, hvor han fik Arbejde hos den bekendte Maskinbygger *Fr. Schiøtt*, hvis betroede Mand han hurtigt opnaaede at blive.

Men i 1832 gik Schiøtt fallit, og Baumgarten, der i Mellemtiden havde giftet sig, stod nu uden noget Erhverv. Han levede da en Tid af tilfældigt Arbejde, især ved at tegne Maskiner for Folk baade her og i

Sverige. Saa kom der Sygdom til, men nogen Tid efter finder vi ham som Maskintegner ved det store Blad »Vossische Zeitung« i Berlin, og i de tre Aar, han levede der nede, benyttede han al sin Fritid til at studere Industriens nyeste Opfindelser og gøre sig saa fuldkommen som muligt i Maskinfaget.

Da Prins *Christian*, senere Christian d. Ottende, opholdt sig i Berlin, gik Baumgarten til ham og fortalte, at han agtede at etablere sig som Maskinbygger i København; men Prinsen, der vidste, hvor ilde det var gaaet Schiøtt, og hvor meget Staten havde tabt ved ham, fraraadede Baumgarten at gøre noget Forsøg, da Staten i alt Fald ikke kunde hjælpe.

Men dette Afslag skræmmede ikke den virksomme Mand, som stolede paa sine egne Kræfter, og i Oktober 1839 sagde han med Kone og tre Børn Berlin Farvel og tog til København, hvor han en kort Tid havde Ansættelse som Maskinmester ved »Berlingske Tidende«, derefter forsøgte han sig først som Jernstøber paa Farimagsvej, saa som Farvekoger, begge Gange i Kompagni med andre; men det blev dog ikke til noget større.

Prinsen, han havde truffet i Berlin, var imidlertid blevet Konge, og han havde dog haft et godt Indtryk af den djærve unge Haandværker, saa at han hjalp ham til at blive ikke blot fritaget for Militærpligten men ogsaa til Eftergivelse af den Straf, han egentlig skulde have haft, fordi han ikke havde meldt sig til Tjeneste.

Den 18. Februar 1843 fik Baumgarten da kongelig Bevilling til at oprette et Maskinværksted. 11. Marts tog han Borgerskab, det Rejersenske Fond gav ham et rentefrit Laan af 500 Rdl., og han aabnede nu et lille bitte Værksted i et Baghus paa Købmagergade Nr. 5 (nu Nr. 46), og det var den første Begyndelse til den senere saa omfattende Virksomhed, der nu bærer det verdenskendte Navn: Aktieselskabet *Burmeister & Wains Maskin- og Skibsbyggeri.*

Den første Bestilling, Baumgarten fik, var at lave et Murerlod, og herfor fik han en Betaling af 1 Mark. Denne Mark gemte han, og den opbevares endnu i den Burmeisterske Slægt. Men snart gik det livligere med Bestillingerne, og han fik mange Reparationsarbejder for Bogtrykkerierne og gav sig til at fabrikere Handskesymaskiner. Men han fik snart Lokalevanskeligheder. Han havde sit Værksted paa anden Sal. Her havde han anbragt sin Ambolt, og hver Gang han slog paa den, rungede det naturligvis i hele Huset fra Kælder til Kvist. Saa klagede Lejerne, og Værten forbød ham at hamre, hvis han ikke vilde flytte. Han lovede at lade være, men nu anbragte han sin Ambolt paa Fjedre, saa at Slagene i alt Fald ikke lød stærkere, end at Husfællerne lod, som om de ikke hørte dem.

Imidlertid var Baumgarten blevet Medlem af den nystiftede Industriforening, han traadte snart ind i dens Forevisningsudvalg og siden 1846 i dens Bestyrelse. Selv var han en af de flittigste Udstillere, og han fik Ry for sine smukke og praktiske Arbejder. Hans Arbejde voksede, han maatte flytte hen i Møntergade, hvor han gik i Kompagni med en Kleinsmed *Winther*. Men da ingen af dem havde den til Anskaffelsen af Raamaterialer fornødne Kapital, blev Baumgarten snart utaalmodig. Ideerne gærede og sydede i ham. Han maatte og vilde frem, han vilde have noget nyt at tage fat i, og en skønne Dag bankede han paa *H. C. Ørsteds* Dør og forklarede ham sin Nød. Ørsted havde lagt Mærke til hans Udstillinger og havde stor Interesse for ham. Han lovede at skaffe ham en Kompagnon med Kapital og teknisk Indsigt og anbefalede ham snart efter en ung polyteknisk Kandidat, *Carl Chr. Burmeister*, der tidligere havde været hans Assistent, men nu opholdt sig i Paris for at studere Maskinbyggeri.

Burmeister var født i København i 1821, paa denne Tid altsaa netop 25 Aar. Hans Fader var indvandret som Kok hos den franske Minister, blev senere Re-

stavratør i Silkegade, saa i Lille Kirkestræde og døde som Ejer af »Toldbodbørs« paa Hjørnet af Toldbodgade. Han stammede fra Mecklenburg og havde taget Navnet Burmeister, fordi en af hans Forfædre havde været »Burmeister« o: Sognefoged nede i det Plattyske.

Sønnen Carl Christian arvede en meget pæn lille Sum og studerede paa Polyteknisk Læreanstalt fra 1836—42; *Ørsted* havde lagt Mærke til ham og benyttede afvekslende ham og *Peter Faber* (»Landsoldaten«s Digter) som Assistenter ved sine fysiske Forsøg. Nu anbefalede han ham som sagt til Baumgarten, og de to blev snart enige, intelligente, arbejdslystne og kraftige Folk, som de var, og den *20. Juli 1846* stiftedes Firmaet *Baumgarten og Burmeister*, der foreløbig blev i Møntergade og beskæftigede de 30 Mand, Baumgarten allerede havde paa sit Værksted.

Det varede imidlertid ikke længere end til September, saa blev Møntergade dem for snæver, og for 12,000 Rdl. købte de af Sporemagermester *Otto* Ejendommen Nr. 170 paa Hjørnet af Overgaden n. Vandet og Lille Sofiegade. Her fik de større Maskiner, fordoblede deres Arbejderes Antal og anlagde et Jernstøberi, hvor der udførtes Dampmaskiner paa flere Hestes Kraft.

Der blev nu ogsaa Lejlighed for Baumgarten til med Understøttelse fra det Rejersenske Fond at rejse til England, Frankrig og Belgien, og han kom hjem med Planer om Jernstøberi og Ventilations- og Varmeanlæg. Snart efter fik Firmaet den første Bestilling i denne Retning — et Varmeapparat til Christianshavns Fængsel.

I 1849 begyndte de at fabrikere Sødampmaskiner. Burmeister, der var en vidtskuende Mand, saa, at nu var Dampskibenes Tid inde, og han lod derfor al Kraft sætte ind paa at naa det store Maal: at faa eget Skibsværft. Først forhandlede Firmaet i 1851 med Regeringen om at købe en Del af Gammelholm, nær-

mest Nyhavn; men det gik ikke i Orden. De henvendte sig derefter til *Jacob Holm & Sønner* og lejede Engelskmandens Plads ud til Havnen og Christianshavns Kanal, imod at Jacob Holm & Sønner skulde udføre alt Tømrerarbejdet ved Skibenes Bygning. Men der krævedes nu nye Værksteder og Bygninger.

I 1851 byggedes en stor Bygning paa Hjørnet af Sofiegade, og Aaret efter købte man Naboejendommen, og der blev god Brug for dem; thi atter ændredes Signalerne i Skibsbyggeriet. Nu gjaldt det *Jernskibe*, og for at slaa til Lyd herfor udstillede Baumgarten & Burmeister i 1853 i Industriforeningen en Jernskibsmodel, der vakte uhyre Opsigt, og det havde den behagelige Følge, at Firmaet fik Æren af at fremstille *det første danske Jernskib*, idet Staten i 1854 bestilte »Troppetransportfartøj Nr. 1« hos det.

Fra den Tid af var der stadig Samarbejde mellem Marinen og Baumgarten & Burmeister, og det gjaldt især Leverance af Dampmaskiner til Orlogsskibene. Den første af disse leveredes til Fregatten »Jylland«, havde 400 Hestes Kraft og kostede 200,000 Rdl. Det hele saa altsaa straalende godt ud, den Mark, der i Købmagergades Baghus lagde Grunden til den kommende Velstand, havde ynglet, og endnu midt i 50'erne stod man omtrent daglig overfor nye Krav, som krævede nye Udvidelser, nye Opgaver, der kaldte paa friske Kræfter. Og da vi manglede tilstrækkelig sagkyndige Skibsbyggere til at lede Arbejdet paa Værkstederne her hjemme, hentede man to Franskmænd hertil, *Lallemand* og *Acker*, som begge blev gode danske Borgere, velkendte og afholdte paa Christianshavn. Acker holdt længst ud, først 1904 tog han Afsked for at nyde Resten af sit Liv i velfortjent Hvile.

Selv de, der ikke som vi havde Selskabets Bøger at holde sig til, kunde med Lethed konstatere dets Vækst igennem 50'erne ved de stadige territoriale Udvidelser. Ved Udgangen af Tiaaret havde man et Areal af en

Tønde Land, der strakte sig fra »Gamle Laboratorium« til Overgade 7 og Wildersgade 10, og de 30 Mand, man var rykket ud til Christianshavn med fra Møntergade, var blevet til 450, Arbejdslønnen var nu 3000 Rdl. om Ugen. Og det var endda kun, hvad der vedkom Værkstederne, hertil kom Kontorer, Tegnestuer og Støberi med deres hele store Personale.

Da Baumgarten i 1861 fandt, at han nu havde fortjent Hvile, og trak sig tilbage fra sin Virksomhed, saa han som Frugt af sin Manddoms Arbejde en blomstrende, stedse voksende Institution, der gav Mængder af Mennesker Brødet og var til Hæder og Gavn for Danmark. Han havde til fulde aftjent den Værnepligt, han i sin Ungdom unddrog sig fra. Slutningen af sit Liv tilbragte han i Lyngby. Men helt uden Beskæftigelse kunde den flittige Mand selvfølgelig ikke være. Det vilde have været en for brat Overgang. Han arbejdede i sin Have, ved sin Drejerbænk og sit Tegnebrædt. Ej heller hans tekniske Snille fornægtede sig; han konstruerede en Maskine til at udprikke Frimærkeark; *H. H. Thieles* Bogtrykkeri købte den, og den viste sig mere praktisk end de hidtil benyttede engelske.

Den 3die Marts 1875 døde Baumgarten, 69 Aar gammel. Den pinnebergske Bondedrengs sælsomme Saga var endt; men hans Værk levede videre!

Burmeister savnede naturligvis Samarbejdet med Baumgarten; kun fire Aar arbejdede han alene, saa søgte han en Medarbejder, og i 1865 blev »Baumgarten & Burmeister« til »*Burmeister & Wain*«.

Den nye Mand, hvis Navn erstattede Baumgartens og endnu er knyttet til Firmanavnet, var en af Burmeisters igennem Aaringer prøvede Venner, *William Wain*, der var født i 1819 i Nærheden af Manchester. Han fik fra ganske ung Uddannelse i Maskinbyggeri i sit Fædreland og blev allerede 20 Aar gammel Mester paa en Maskinfabrik i Norwich. Derfra drog han til London, hvor han fik Ansættelse paa en anden Fa-

brik, der imidlertid gik i Stykker, og *Wain* stod nu pludselig uden Beskæftigelse.

Til alt Held opholdt den danske Marineløjtnant *N. E. Tuxen* sig netop i de Dage i Landon for at gøre Bestillinger til Marinen og for at finde en duelig Mand, der kunde gøre Tjeneste i Postvæsenets Skibe og senere knyttes til Orlogsværftet. Han forhandlede med Wain, og i Foraaret 1844 kom denne her til Danmark og blev Maskinmester i Postskibene. 1848 blev han Overmaskinmester i Marinen og var om Bord paa »Geyser«. Han avancerede nu rask. 1856 blev han Maskininspektør, i 1862 Underdirektør paa Orlogsværftet med Kaptajnløjtnants Rang.

Der er sagt om Wain, at han utrætteligt og uegennyttigt har ledet Dampkraften ind i Orlogsværftets arbejdende Liv. Det er sagt med fuld Ret. Til hans Navn er Institutioner som Holmens Maskinværksted og Snedkerværksted, det nye Smedeværksted og Jernskibsbygnings- og Panserpladeværkstederne uløseligt knyttet, og desuden var han fortjent som Konstruktør og Opfinder. Han byggede bl. a. Orlogsværftets Flydedok. Det siges, at hans Maskiner var saa sindrigt og snildt konstruerede, at der senere næsten intet har været at rette ved dem. Netop ved Udførelsen af disse Maskiner traadte Orlogsværftet og Baumgarten & Burmeister igennem Wain i inderligere Forbindelse med hinanden.

Da Burmeister nu i 1865 henvendte sig til Wain om at indtræde i hans Firma, vilde denne nødig sige sin kære Virksomhed paa Orlogsværftet Farvel, og han fik da — mærkeligt nok for Resten — Tilladelse af Marineministeriet til at forene disse to Stillinger; det er et Bevis for, hvor uundværlig man ansaa ham for. Alligevel var og blev denne Dobbeltstilling uholdbar, og Enden blev ogsaa, at Wain fik sin Afsked; men endda anvendtes hans kloge Raad i Statens Sager i mange Tilfælde.

Fra 1865—72 bestod Burmeister & Wain som pri-

vat Firma, og i den Tid voksede Bedriften stærkt. Blandt de Arbejder, der da udførtes, er der et, som i særlig Grad interesserer Christianshavn; man overdrog Firmaet Konstruktionen af den Knippelsbro, som først for nogle Aar siden er afløst af en ny, og den udførtes efter Wains Tegning.

Blandt andre Arbejder, der vakte særlig Opmærksomhed, kan nævnes den Dykkerklokke, Wain ligeledes konstruerede og anvendte ved Broens Bygning. Den 1. Juli 1896 stod Broen færdig, som det var lovet i Kontrakten.

Ogsaa ud over Københavns, ja, over Danmarks Grænser strakte Firmaets Virke sig. Broen over Guldborgsund, Dampmaskinerne paa Silkeborg Papirfabrik, paa Marineværftet i Karlskrona og Søkadetakademiet i St. Petersborg har deres Hjem i Fabrikken paa Christianshavn. Og Arbejdernes Antal var, da 25-Aarsdagen for Møntergade Firmaets Stiftelse fejredes, vokset til op mod 700, og Fabrikken kunde udføre Maskiner med 1200 Hestes Kraft og Støbninger paa 80,000 Pund. Og Grundarealet var udvidet ved Nyerhvervelser, det strakte sig nu fra *Heerings* Gaard i Overgaden til Christianskirken, mod Syd og Vest satte Christianshavns Kanal Grænsen — »Gamle Laboratoriums« Grund var erhvervet fra Staten 1870 — og mod Nord »Jensens Plads«. 60,000 Kvadratalen omspændtes nu af det mægtige Foretagende.

Men endnu forestod der store Arbejder, Skibsfart og Industri var i disse gode Aar i mægtig Vækst, skulde Firmaet følge med Tiden, maatte der stærkere pekuniære Kræfter til, end Privatmænd kunde yde; »Burmeister & Wain« blev fra 1872 et Aktieselskab; Firmaet havde fulgt Udviklingen. Det var *Aktieselskabernes* og *Tietgens* Decennium; fra 1. Januar 1872 var de to tidligere Arbejdschefer Direktører.

Til det nye Aktieselskabs Ledelse knyttedes en Mængde af Tidens største Pengenavne som *Holm-*

blad, *le Maire*, *Puggaard*, *Broberg* og *M. Levy*, senere *Meldahl*, *A. P. Hansen*, *Adolph* og *G. A. Hagemann*.

Og som nye Tider skaber nye Maal, gik det ogsaa her. Udvidelser fulgte paa, snart afspærredes Gaderne Overgade og Wildersgade helt i den ene Ende for at give Plads, og det store Skibsbygningsværft paa Refshaleøen skabtes, først med to Beddinger, senere tre, der anlagdes Tørdok og meget andet. Ved disse Afspærringer af Gader led Frekvensen paa Christianshavn et uopretteligt Knæk, idet man nu kun ad en meget stor Omvej kan komme fra en Side til en anden. Og som Tiderne skiftede, vekslede ogsaa Mændene. Den 1ste Maj 1882 endte Etatsraad Wain sit virksomme Liv. Tietgen mindedes det alvorlige Tab, Selskabet havde lidt, ved at skildre ham som en elskværdig Personlighed, der var i Besiddelse af en overlegen Genialitet.

Hans Afløser blev Skotten *David Halley*, der kom fra Glasgow. Under hans Ledelse var det, at de store Leverancer til Rusland indtraf, først Kanonbaaden »Mandjur«, senere Kejserskibet »Standard«, og man udvidede Fabrikationen ogsaa til *Centrifuger*, der er blevet verdensberømte.

I 1890 følte *Burmeister* sig træt. Om ham sagde Tietgen: »Etatsraad Burmeister repræsenterer i sin Person den danske Industri, dens Begyndelse under de beskedneste Former, dens Opkomst og dens Udvikling under større Forhold, indtil den nu er naaet paa samme Højdepunkt som Udlandets bedste. Han har været Kontinuiteten i denne Forretning, og naar han har holdt sig selv mere i Skyggen, har det været et frivilligt Offer i Forretningens Interesse og hverken Mangel paa Foretagelsesaand eller paa Betingelser for at kunne hævde den faste Plads«. Den 11. December 1898 døde Burmeister, allerede i 1895 var Direktør *Halley* bukket under for Overanstrængelse. Det saa da sort ud en Tid for Selskabet. I de seneste Aar havde man ikke ret fulgt med Tiden, Udlandets Konkur-

rence blev generende, og det var egentlig kun *Tietgens* mægtige Personlighed, der holdt sammen paa det hele. Snart faldt ogsaa han fra; — ikke ret lang Tid efter hærgede en voldsom Ildløs Refshaleøen, netop som man var i Gang med Russerarbejderne. Det saa et Øjeblik ud, som om den store Bedrift gik sin Undergang i Møde; men da man var mest i Bekneb for Mænd, viste det sig dog, at Danmark havde saadanne, der var stærke nok til at løfte Fædrenes Arv. Det blev Direktør *G. A. Hagemann*, der atter bragte Arbejdet paa ret Køl og fik Værft og Værksteder omordnet efter moderne Krav, og som uvurderlig Støtte i dette kolossale Arbejde havde han den tidligere Direktør for Orlogsværftet, Kommandør *K. C. Nielsen*. Men denne sidste Fase af Udviklingen ligger for nær paa vor Tid til endnu at tilhøre Historien. Nærmere ved at blive historisk er derimod den sidste Periode under Etatsraad *Martin Dessaus* og *Ivar Knudsens* Ledelse, hvor denne sidstes epokegørende Opfindelse med Dieselmotorens Anbringelse i Skibe atter har gjort Værftet verdensberømt.

Vi har dvælet længe og med særlig Forkærlighed ved dette Afsnit af Christianshavns Udvikling, fordi det giver os det bedste Bevis for, at vort Lands og vor Bys Historie ikke alene skrives med Sværd og med Blod. Falder end Ufredstidens voldsomme og paa kortere Tidsrum sammentrængte Begivenheder først og mest i Øjnene, maa vi huske, at Uregelmæssigheder som Krig kun er Afbrydelser af Udviklingen, der standser eller ændrer Historiens Gang. Den rette og i dybest Forstand betydningsfulde Gerning, den afgørende Kamp i et Samfunds Fremadskriden, udføres ikke paa Slagmarken men i det daglige Livs stille og energiske Syslen med de Opgaver, der skaber vort Lands Kultur.

Meget faa Bedrifter giver et bedre Spejlbillede af Udviklingen igennem forrige Aarhundrede end den, der betegnes af Navnene Baumgarten-Burmeister

Wain. Det er Gangen fra Baghuset paa Købmagergade til Storindustriens mægtige Etablissementer paa Christianshavn, fra den stræbsomme, geniale Haandværkers Arbejde til Dampen og Elektriciteten, fra den enkelte Mands beskedne Markstykke til Aktieselskabets Millioner, dem, der ganske vist er tjent af »Haandens Arbejdere«, men som dog i første Instans skyldes »Aandens« Snille og Forudseenhed.

Og hvilken Mængde af forskellige Livsvilkaar har her ikke ligget imellem, fra det patriarkalske Forhold mellem Mester og Svend til den moderne Kamp om Ligestilling af Arbejdsgiver og Arbejder!

Til Ære for de Mænd, der bar Arbejdet frem netop i den Periode, hvor Forvandlingen skete med rivende Hast — *Baumgarten*, *Burmeister*, *Wain* og *Tietgen* — skal det da sluttelig siges, at var der noget Sted, hvor Arbejdernes Kaar og Krav holdtes i Ære, hvor Humaniteten ikke sattes til Side for alle egoistiske Hensyn i det store Konkurrencens Væddeløb, var det paa det Værft, hvor Hamrene endnu den Dag i Dag banker om Kap med Livets Pulsslag, derfor bærer Christianshavns Historie med Stolthed disse Mænds straalende Navne paa sine Blade!

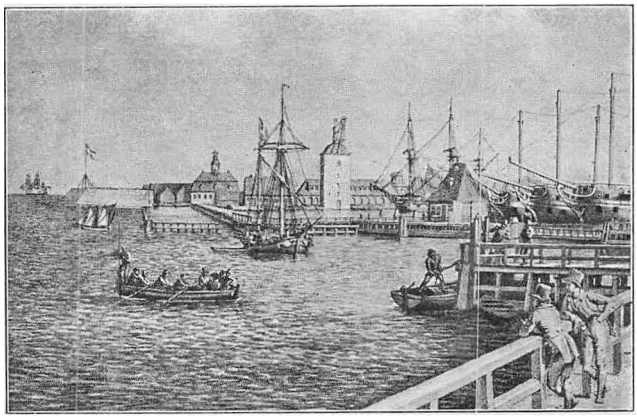

Havnen først i Tyverne.

OTTENDE AFSNIT

DET *lukkede Land* paa Christianshavn — *Orlogsværftet* — kender de fleste Københavnere kun paa Afstand, naar de har set over mod den gamle, morsomme Mastekran eller det fornemme Taarn paa den gamle Nyholms Vagt fra Langelinie. De har hvert Aar set Træerne grønnes mod den blaa Himmel, de har set den nye Marine-Kaserne tegne sig kridhvid i Solen og glædet sig ved dens festlige røde Tegltag; men at komme derover var ikke Hvermands Sag. Der vaages skrapt over, at den, der vil betræde Marinens hellige Enemærker, Flaadens Leje og dens Værksteder, kommer der i lovligt Ærinde, hvilket — maa han opgive til den aarvaagne Vagt ved de tre Indgange, før der lades ham Adgang.

Det sker med fuld Føje, at man vaager saa strængt over dette Sted; thi enhver Marine ejer sine Hemmeligheder, som den ikke kan staa sig ved, at nogen faar at kende, og der findes ikke i det ganske Land nogen enkelt Mand, der kender dem alle.

Den danske Marine har altid været Nationens Kælebarn, der har staaet et romantisk Skær over vore Forestillinger om den. Der findes heller ikke noget saa frisk og kønt som en solbrændt dansk Matros, en fiks lille Kadet eller en dansk Søofficer i Gala med blaa Kjole, røde Opslag og gyldne Epauletter. Det er et stolt Syn at se et af vore desværre altfor faa Panserskibe staa Sundet ud, og det risler igennem en, naar man paa en Sejlads møder en af de raske smaa Torpedobaade, der med sydende Skum om Boven farer af Sted gennem Bølgerne, der næsten helt kan gemme dem. Det er saa ægte dansk, det hele, at Hjertet hopper i Livet paa en af Glæde, naar man møder det.

Og som den danske Marine — Flaaden, Officererne og »Mænnerne« regnes til vort Nationaleje, som vi glæder os ved at se det danske Orlogs-Splitflag udfolde sig kildent for Vinden, — saaledes har vi ogsaa i den ærbødige Afstand, hvorfra vi kender vor Flaades Hjem, en egen *dansk* Fornemmelse i vore Forestillinger om Orlogsværftet. Er det de lysegrønne Træer, er det de morsomme Bygninger derovre, er det Skibene eller Solen, som forgylder det hele, lige fra den staar op, til den forsvinder bag Langelinies Pavillon, eller er det blot den hjemlige Fornemmelse af Bølgerne og alt det, der hører dem til, som skaber denne Følelse? Det er ikke let at sige; men vist er det, at det er meget faa Københavnere, som ikke har haft denne romantiske Forestilling i sig, naar han kastede Blikket over til Værftet, som vi nu skal se lidt nøjere paa, idet vi uden at krænke nogen Diskretionspligt overskrider dets hellige Enemærker.

Der findes tre Veje, ad hvilke man kan betræde Orlogsværftet. Vi kan tage med Rofærgen: — »Lynet« kalder de vittige Gutter den paa Grund af dens usædvanlige Langsomhed, — fra Toldboden over til Bommens Vagt, eller med Motorfærgen fra St. Annæ

Plads gennem Hønsebroløbet til Arsenaløen eller endelig ad den landfaste Adgang fra Christianshavn.

Vi maa da vælge en af Vejene, og da Oversigten bliver bedst fra Toldbodvejen, vælger vi denne. Men vi maa da allerførst kaste et Blik paa Orlogsværftets Geografi, idet vi gør opmærksom paa, at det bestaar af fem Smaaøer: *Nyholm*, *Frederiksholm*, *Dokø*, *Arsenaløen* og — tidligere — *Christiansholm*.

Nyholm anlagdes omkring 1680, og det er den ældste af samtlige Holme. Stedet var allerede i Forvejen blevet benyttet af en Del Skibe, som vilde udkaste deres Ballast, hvorfor det var afmærket ved to høje Pæle med Hænder ovenpaa; senere førtes Natrenovationen derud, saa der maa have været grundt; nu blev der sænket et Par ubrugelige Fartøjer her ned, og Paafyldningen gik saa rask, at Vagten, der tidligere havde haft Udkig og Ophold om Bord paa Skibene, i 1685 kunde drages i Land. En Del af Skibsbyggeriet blev nu henlagt her til, og det første Orlogsskib, der byggedes her, var det navnkundige »Dannebrog«, der løb af Stabelen 1692, og hvormed *Iver Hvitfeld* sprang i Luften i Køgebugt d. 4. Oktober 1710. — Da Voldene og Nyholm var færdige, blev der slaaet en Medaille til Minde derom.

Her foregik længe det store Skibsbyggeri, og i Tidernes Løb undergik Nyholm en Del Forandringer; og i Christian den Sjettes Dage anlagdes her det i hine Tiders Øjne »formidable« Batteri Sixtus, ligesom den smukke Hovedvagt, hvis Spir afsluttes med den bekendte Kongekrone, opførtes, og foran den byggede Frederik d. Femte den morsomme Mastekran, der den Dag i Dag staar saa smukt i Byens Profil, og som man altid fejlagtig ser benævnt Christian d. IV's Mastekran. Indtil 1870-erne var der 2 Mastekraner.

Frederiksholm ligger Syd for Nyholm og er ligesom de følgende opstaaet i Begyndelsen af det attende Aarhundrede. Vest derfor ligger en tredie, mindre Holm, *Dokø* eller Ankerø, hvor man i 1854—58 byggede den

murede Dok, Vest for denne følger *Arsenalø* og endelig *Christiansholm*, hvor oprindelig i 1695 Kaptajn *Johan Georg Motzmann* fik Lov at anlægge en Kølhalingsplads. Han manglede imidlertid Penge, saa at Regeringen i 1714 maatte købe Grunden og her indrettede et Krigshospital, indtil Pladsen endelig fuld-

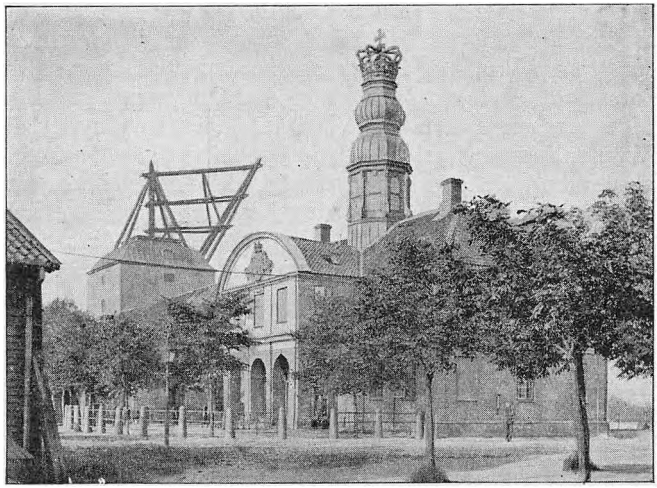

Hovedvagten paa Orlogsværftet.

førtes under *Christian den Sjette* og fik Navnet Christiansholm.

Paa selve Pladsen anlagdes tillige Hærens og Søetatens Laboratorium paa det Sted, der endnu kaldes »Gamle Laboratorium« og er gaaet ind under Burmeister & Wains Eje. Dette Laboratorium var egentlig et Krudtværk, der tit forvoldte Vanskeligheder. En Gang sprang det i Luften, da »Guds Vejr og Tordenslag» ramte det, en anden Gang lagde en »Vaadeild« det øde med saa stor Tummel og Allarm, at »Vinduer og Tage i Huse, der laa langt derfra, sprunge udi

mange tusende Stykker og blev ganske udi Grund bedærvede«. Senere solgte Staten mærkelig nok Christiansholm til privat Eje til Christiansholms Fabrikker.

Naar man i gamle Dage sejlede med »Lynet« over Bomløbet, saa man til højre langs Hønsebroen en Del gamle Orlogsmænd af den fordum saa kendte Type, der »viste Fjenden, hvor stolt de bar de egeplankede Bryster.« Det var »Sjælland» og »Jylland«, der blev brugt som Vagt- og Kaserneskibe; for nogle Aar siden forsvandt de for at afløses af den for øvrigt smukke Marinekaserne, hvis store Kompleks sikkert byder de Værnepligtige ganske anderledes bekvemme Opholdssteder end de gamle Vagtskibe, der heller ikke kan være sunde; men der har dog knyttet sig mange fornøjelige Minder fra Opholdet paa disse to historiske Skuder for »Mænnerne«, der var inde i Kongens Klæder, og mange civile husker ogsaa med vemodblandet Glæde lystige Aftener i Officersmesserne hos de vagthavende Officerer.

Men de gamle Skibe ved Hønsebroen havde i de sidste Aar mistet deres Rejsning, de laa med Undtagelse af »Sjælland« tildækkede med grimme Tage og tog Udsigten fra Langelinie væk. Fregatten »Jylland«, der bl. a. var kendt fra den navnkundige Affære ved Helgoland, var allerede trukket bort for at sælges -- ret smagløst — til Tyskere til Ophugning, da en Kreds af fædrelandssindede Mennesker erhvervede det tilbage, det blev sat i Stand og benyttedes i nogle Aar som svømmende Udstillingslokale rundt om i vore Provinshavne, derpaa købte Godsejer *Schou* til Palsgaard det; men i Foraaret 1919 gik der Ild i det i Aalborg Havn, og det er paa det Tidspunkt, hvor disse Linier skrives, usikkert, om det kan lykkes igen at gøre det i Stand.

Naar vi efter at være kommet over Bomløbet har passeret Vagten indenfor Laagen midt paa Broen, er

vi paa Orlogsværftets Grund, vi er under militær Disciplin, og vi maa ikke have Tændstikker i Lommen, endsige Ild paa vore Cigarer. Vi drejer til venstre og passerer Vagten, som forlanger at vide, hvad vi vil, og vi maa skrive vort Navn i en Bog.

Vi gaar saa hen over Flydebroen over »Nyt Løb«, og vi staar snart atter paa fast Grund paa »Elefanten«, som har arvet sit Navn af sin Bærer, idet et gammelt Linieskib af dette Navn her sænkedes paa Grund for at danne Underlaget for Øen. Vi vandre1 paa ny over en Bro og befinder os nu overfor den gamle — tidligere omtalte Nyholms Vagt, er altsaa paa Nyholm, det ældste Stykke Orlogsværft, vi ejer, og her staar vi ogsaa ved den gamle Mastekran.

Til venstre for os ligger Batteriet Sixtus, der skylder sin Fader, *Christian den Sjette*, sit Navn; gaar vi der op, befinder vi os snart paa *Flagbastionen*, maaske det skønneste Sted paa hele det skønne Orlogsværft, sikkert et af de frieste og friskeste Udsigtspunkter i hele København, hvor vi har vid Udsigt over Øresund og ind til vor kære By, Staden med de skønne Taarne. Sejlere krydser uafladeligt ud og ind, livlige smaa Motorfærger stønner af Sted mellem tungtlastede Transportdampere og letbyggede Passagerbaade. Den store Verden derude sender os Bud paa Bud, dens Flag vajer fra Skibene i Alverdens Farver, men friest og skønnest smælder dog Dannebrog over vore Hoveder, det Flag, der hejses, naar Sol staar op, og stryges, hver Gang dens sidste Straaler slukner ovre bag Kastelsvoldens Træer.

Vi befinder os i umiddelbar Nærhed af Sixtus' to Rækker Kanoner. der peger mod Yderhavnen og mod Kongedybet, det minderige Vand, hvor vore Fædre blødte for vor By. Et Minde herom finder vi ogsaa. En simpel Sten, hugget som en afbrudt Skibsmast; den bærer den snurrige, snirklede Inskription i Datidens Sprog:

»Afkræftet
paa lange Sygeleye,
opflammet
ved et Blik af
Danmarks Frederik,
med Fyrstens Bifalds Raad
indviet
foer J. C. Schrödersee
fra dette Sted
bekiendt med Krigers Død,
den skiønneste
for eget Fædreland
imode.«

Dette Mindesmærke har stenfæstet en dansk Helts Bedrift. Den 2. April 1801 stod Kronprins *Frederik* her med sin Stab og fulgte Slagets Gang. Saa kom der Bud fra Slagpladsen, at Blokskibet »Indfødsretten« havde mistet alle sine Officerer. Kronprinsen var i Forlegenhed. Han havde jo ikke flere at sende. Men Generaladjudanten, Kaptajn *Schrödersee*, der længe havde været syg, og som nylig havde faaet sin Afsked paa Grund af Svagelighed, men gjorde Landtjeneste i Farens Stund, traadte nu frem og bad om Kronprinsens Tilladelse til at overtage Kommandoen paa »Indfødsretten«. Den blev givet, Kaptajnen ilede til Kampladsen, men naaede ikke indenbords paa »Indfødsretten«; paa Falderebet ramte en Kugle ham, og Skibet savnede stadig en Chef. Om denne djærve Daad minder den splintrede Stenmast Efterslægten.

Gid lige saa handledygtige Mand havde staaet ved Kronprinsens Side, da *Nelsons* Parlamentær gik i Land, saa havde Kongedybets Bølger nu sunget en Mindesang ikke blot om de Danskes Daad, men ogsaa om deres Sejr.

Gaar vi nu videre, træffer vi Orlogsværftets smukke nye Kaserne, som har afløst Vagtskibet som Hjemsted for det værnepligtige Mandskab, naar det ikke færdes paa de vaade Veje. Den kan rumme 400 Mand i Fredstid, men kommer Ufreden, kan den skaffe

Plads til det dobbelste Antal. Vi passerer derpaa de tre Beddinger, der har været den første Vugge for de stolte Skibe, der i de sidste Aarhundreder er udgaaet fra vort kongelige Værft.

Ved Synet af disse Beddinger kommer man uvilkaarlig til at tænke paa, hvor festlig en Stabelafløbning i gamle Dage kunde være. *Goldschmidt* har skildret sine Følelser ved en saadan Lejlighed, men det var de gamle Linieskibe, han talte om, vi maa derfor hellere høre, hvad en moderne Søofficer fortæller herom, og vi kan da citere, hvad Kaptajn *I. Dornonville de la Cour* har fortalt i »Illustreret Tidende«:

»Stabelafløbningerne er Orlogsværftets store Dage. Da aabner sig det lukkede Land for enhver, der har Lyst til at komme. Alle indbydes til at overvære det højtidelige Øjeblik, da et nyt dansk Orlogsskib, bygget af danske Arbejdere, undfanget af danske Mænds Snille, for første Gang skal bæres af sit eget Element. Holmens Provst holder Daabstalen, selve Majestæten staar Fadder, de sidste stoppende Støtter slaas fra, under Hurraraab og Kanonsalut glider Svaneungen først langsomt, saa hurtigere, med Saltvandssprøjtet skummende for Bougen, ud i Svanereden. Der er Glæde og Festivitas over hver en saadan Stund, der virker saa haandgribeligt ved Følelsen af, at nu føjes der et nyt Led i Kæden, der gærder vort Land. Skade kun, at de Fester skal falde saa sjældent! De Panserskibe, der er nødvendige for vort Kystforsvar, koster omkring seks Millioner Kroner. Det er mange Penge, selv om det ikke er meget sammenlignet med de Summer paa 40—50 Millioner, som Stormagtspanserskibene koster, — men da vort Marinebudget kun tillader at ofre omkring en Million Kroner om Aaret til Panserskibsbygning, opnaar vi kun at se et Panserskib løbe af Stabelen hvert sjette Aar«.

Men vi maa videre og passerer nu det store *Skibsbygningsværksted*, forbi Søminekorpsets Oplagsrum,

hvor de lange metalblanke, sølvblaa Torpedoer ligger i store Rum Side om Side, og vi staar nu ved *Maskingraven*, hvor Broen fører over til *Frederiksholm*.

Her hamrer og dundrer det den udslagne Dag fra Maskinværksted, Kedelsmedie, Støberi og Ankersmedie, en djævelsk, øredøvende Larm, og kigger vi ind, ser vi de sodede Mænd med de kraftige Arme, der er i idelig Bevægelse i de halvdunkle Rum, hvor hist og her en flammende Ild blusser højt i Vejret og belyser de mandige Skikkelser.

Men stille er der paa Frederiksholmens sydlige Del, hvor den store, grønne Eng, »Marsmarken« kaldet, er Øvelses- og Excercerplads for Mandskabet. Midt paa denne staar Orlogsværftets Mast til traadløs Telegrafi, der rejstes for nogle Aar siden, og hvorfra Bud kan sendes og Besked modtages fra alle de danske Skibe, der færdes paa Søen.

Vi befinder os nu i den store, skønne Allé, der fører ned imellem Administrationsbygningerne og Kontorerne. Foran en af Portene ser vi Marinesoldater gaa Vagt med opplantet Bajonnet; de vogter for de højtidelige Rum, hvor *Orlogsværftets Chef* residerer. Ligeoverfor ligger et af de interessanteste og smukkeste Rum paa hele Værftet, det er *Modelkamret*. Den, der en Gang har besøgt dette, glemmer det aldrig. Det er Samlingssted for de nydeligste Skibsmodeller, udførte med minutiøs Nøjagtighed; her findes Smaaskibe, der viser Udviklingen lige fra 1670 til Nutiden, og det mærkeligste ved det hele er, at det er en enkelt Mand, som har frembragt dem alle i sin Haand. Det er Modelmester *Dørge*, som nu er Bestyrer af Orlogsværftets Modelsnedkerværksted, og som har arbejdet sig op helt fra neden alene i Kraft af sit Geni. Der er overhovedet ingen, der nu kan eller i Fremtiden vil kunne gøre ham hans Kunst efter; at det er Kunst, vil enhver, der har besøgt Modelkamret, straks indrømme, og dog findes hans Livs Hoved- og Mesterværk slet ikke her.

Det er nemlig den store Model til Niels Juels Flagskib i Slaget ved Køgebugt, som beundres af alle, og som enhver nu meget let kan faa at se, da den hænger i Loftet i Holmens Kirke.

Paa Bagvæggen hænger indenfor Glas de mægtige Silkebaand, der hørte til de Dekorationer, østerrigske Officerer ved et Besøg her i København nedlagde paa Admiral Suensons Monument i Nyboder som en ridderlig Hilsen og Anerkendelse til deres tapre, sejrrige Modstander ved Helgoland.

Vi passerer endnu Maskinskolen, Takkelloft, Munderingsdepot, en lille Tøjhusafdeling, hvorefter vi befinder os paa en Landevej, der fører os direkte til Udgangen mod Christianshavn ud mod Prinsessegade.

Vor Vandring paa Orlogsværftet er endt. Vi har mærket et sagte Sus af Minderne fra »de Danskes Vej til Ros og Magt«; men vi har ogsaa haft Følelsen af, at det ikke er et Museum, ikke en Kirkegaard, vi har passeret, det levende Liv rører sig kraftigt, der arbejdes med Hoved og Haand, der arbejdes for vor Fremtid og vort Vel, for vort Fædreland, og her rækker den fattigste Arbejder trofast den højeste Officer Haand.

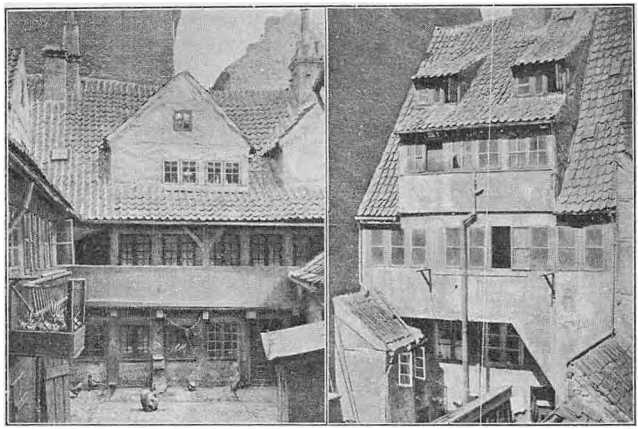

Gamle Gaarde fra Christianshavn.

NIENDE AFSNIT.

»....Paa Christianshavn med den grønne Vold
en skælvende Foraarssol skinner,
paa Udsigten ud over Kalvebodstrand,
paa alle Barndommens Minder.

Paa Knippels- og Lange- og Snurrebro,
paa alle de Folk, som gaar der,
paa »Jødens Bule« — som man rev ned —
og paa Børnehuset, som staar der.

Halvt hollandsk lever den lille By
— fra Storstaden skilt ved en Strøm,
saa bred, som Langebroen er lang,
sit Liv i en Fortids Drøm.

Patricier-Husene drømmende staar —
ja, *dengang* var Pladserne fulde
af vimplede Skuder med himmelhøj Rig,
som rundt om Jordkloden skulde;

men Smaamanden, han, som i Kælderen bor,
hvor sjældent en Solstribe skinner,
han tærer med særlig Trofasthed paa
de gamle og kære Minder —«

sang *Holger Drachmann* i Foraaret 1899, da han helt ovre i New-York længtes hjem til Danmark.

Ordene og den Tanke, de rummer, er smukke, og som det er gaaet Digteren, er det sikkert gaaet mange, der har levet en Del af deres Tid paa Christianshavn. Allerede det Ord, *Drachmann* nævner: »Jødens Bule« bringer Erindringens Smil frem paa vore Læber. Noget rædselsfuldere skulde man have svært ved at tænke sig. Huset laa i Søndervoldstræde og tilhørte en Jøde, der hed *Perlstein*. Adgangen til dens første Sal var fra Gaarden, men ikke ad nogen Trappe, derimod ad fastsømmede Stiger. At det har kunnet være Bolig for levende Mennesker med Børn i en Tid, der ligger saa nær op ad vor, er ubegribeligt.

Man husker ogsaa den hyggelige Lille Mølle paa Christianshavns Vold. Hvor har vi iøvrigt gjort Uret ved at berøve vor gamle By de mange Møller paa Voldene, der dog bevarede det frie, landskabelige Præg.

Og Bomhuset derude, hvor Borgerne, naar de kom fra Øvelser paa Fælleden, gik ind og stillede deres Tørst, hvor var det ikke i mange Henseender et ejendommeligt Billede, som Christianshavn er blevet fattigere. Dets sidste Ejer hed *Chr. Fischer*; men det er længe inden hans Tid omtalt i Litteraturen i *Carl Bernhards* »Dagvognen«, og i *Ch. Kjerulfs* morsomme Komedie, »Madammernes Jens«, der gik paa Casino, foregaar en hel Akt der.

I Bomhusets Beværtning, hvor de mest forskelligartede Mennesker mødtes, *Holger Drachmann* med Kullemperen, Grossereren med Sjoveren, fik man en udmærket gammel Rom, som udskænkedes direkte fra Tønder til en meget billig Pris af Fischers Faktotum, den gamle, alt andet end sympathetisk udseende *Bekker*.

I Fischers inderste Stue, Stadsestuen, hvor han selv residerede, lagde man særlig Mærke til den vældige Sofa, hvis to Arme tillige tjente ham til Skrivepult,

idet de var til at slaa ned, saa at de dannede et Bord.

Og Reberbanerne derude langs Volden, hvor var de hyggelige og maleriske, — og Amagergade, der jo ikke er hygiejnisk, fordi den endnu den Dag i Dag ikke har Kloaker men store dybe Rendestene, der dækkes af de gammeldags Rendestensbrædter, hvorpaa

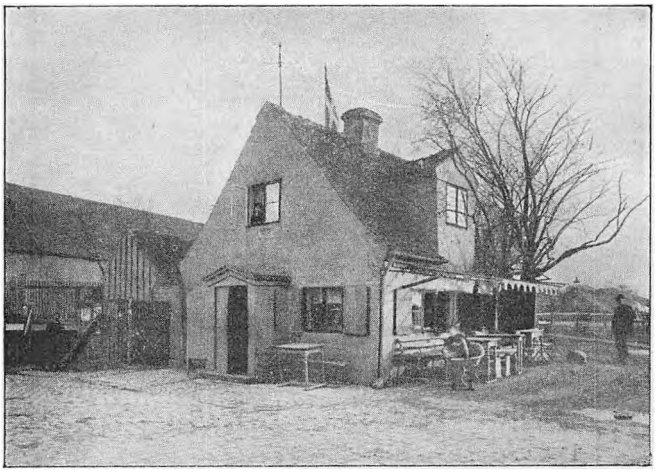

Bomhuset ved Langebro.

i sin Tid den gamle Tømmermester *H. Kayser* tjente sin Formue, nogle af de rigtige Eventyrbrædter, hvorunder den standhaftige Tinsoldat sejlede i sin Papirbaad.

Endnu ligger ved Voldens Fod den gamle Akcisebod, det sidste Minde om Amagerport, paa hvis Plads der jo nu er et Gab; det havde saa vist ikke gjort Trafikken synderligt, om man havde bevaret den!

Saa er der »Skibet« paa Hjørnet af Torvegade og Amagergade; der var *Bodenhoffs* Plads, hvor de mange

Penge blev tjent, ak, det er altsammen borte, derimod har man skaanet det morsomme og kønne lille Hus paa Wilders Plads ved Indgangen til Bødker *Jacobsens* landskendte Forretning.

Men endnu er der en hel stor Kreds Venner, Christianshavn aldrig vil miste, saa længe de lever; det er alle de mange raske Drenge, der gik i Skole i Borgerdydsskolen i Wildersgade 5; ja Bygningen ligger der jo endnu, og der er Skole i den, endda en udmærket god Skole: den *Classenske Legatskole* for Underofficersbørn; men hvor maa det have gjort Borgerdydsdrengene ondt, da man flyttede deres gamle Hjem bort fra Christianshavn i 1892 for at smide det ud i et kedeligt og fremmed Kvarter i en stilløs Bygning uden nævneværdig Legeplads — alle raske Drenges Paradis — i Helgolandsgade! Det hævner sig at bryde med Traditionerne for en Skole, og det er umuligt uden paa Papiret at flytte Minderne med, selv om de rummer saa store Navne som *Niels Bygom Krarup*, *Martin Hammerich*, *Johannes Helms*, *Cleophas Svenningsen*, *Sophus Bauditz* og mange, mange flere, som kun de rigtige »Borgerdydere« kan nævne, tale om og glædes ved at huske!

Du gamle By med de smalle Gader, du hyggelige Hjem med de smaa Huse og de røde Tage, rejst ved Kong *Christians* Kongebud som Værn og Værge for Axels Stad, vokset op af Havet ligger du der i Slud og Sol, med grønnende Træer, med glitrende Vand, dækket af Sne og vasket af Regn som en trofast Vagt om Mindernes Skat, som et skærmende Læ for Borgerdaad og Borgersnille. Lyse Dage har du set, haarde Tider har du kendt, Ufred og Ild har hærget dig, men du holdt fast ved dit Præg, du ligner endnu din Hersker og Skaber i din brede Danskhed, din Flid og din

Djærvhed. Som han var paa Færde tidlig og silde til Gavn for sit Land, saaledes skabtes og voksede ogsaa Livet indenfor dine Mure, aldrig kendte du den dorske Ro, altid fremad og fremad gennem Modgang og Strid har du dog værnet dit Hjem, de tusende Menneskeboliger, og du har holdt fast ved dit Ydre; du har ikke kastet din gamle kongelige Dragt for nymodens Flitter og Stads. Hold fast ved alt det af den, der duer, sælg det ikke for Guld. Voks dig stor og stærk til Siderne, men bevar dit gamle Hjerte frisk og ungt, som det var i Kong Christians Dage. Riv intet ned af det, der hviler paa Mindets Grund, byg paa den, og du staar fast gennem Tiderne. Lær dine Sønner at ære og agte det gamle, fortæl dem Eventyr fra svunden Tid, og de vil elske dig og dem

Her lægger vi en Mindernes Krans for din Fod, bevar den frisk, ryk kun de Blade ud, der visner, og føj nye til, saa Kransen bliver evig grøn; saa er du det Værn og Værge for Axels Stad i Fredens og Flidens Dage, Kong Christians Kongstanke har villet!

1852